

DOM in SVET

LETO XV.
ŠTEV. 5.

1902.

LIST ZA LEPOSLOV-
JE IN ZNANSTVO.
UREDNIKA: DR. MIHAEL
OPEKA IN DR. EVGEN
LAMPE.
TISKAR KATOLIŠKA TI-
SKARNA V LJUBLJANI.

Vsebinska.

	Stran
Nesrečno zlato! Povest. Spisal Bogdan Vened. (Dalje)	257
Pravijo ... Zložila Mira	262
Noč po sobi moji plava ... Zložil Ivo Danič	262
Življenje. Pomladanska slika. Spisal I. E. Rubin	263
Roma la santa. Zložil M. O.	268
Viktor Hugo. Kulturno-literarna drobtina. Spisal Andrej Kalan	269
Divji lovec. Narodni igrokaz s petjem v štirih dejanjih. Spisal F. S. Finžgar	274
Od Save do Bospora. Potopisni spomini. Napisal Ivan Knific (Dalje.)	232
Molitve. Zložil Silvin Sardenko	287
Tretja solza. Zložil H.	288
Nad grobovi. Zložil Cvetko Slavin	288
Akvilejska cerkev med Slovenci. Zgodovinska študija. Spisal dr. Jožef Gruden. (Konec.)	289
Trtje in povrtje. Zložil Anton Medved	295
V zračnih višinah. Črtice o zrakoplovstvu. Spisal I. Z.	296
Do zmage! Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben. (Dalje.)	301
Iz Kranjske na Goriško — pod zemljo! Tehnična dela pri bohinjskem predoru. Popisuje Livški	305
Nemir me žene ... Zložil Cvetko Slavin	308
Književnost	309
Slovenska književnost. O pouku slovenskega jezika. Spomenica ob dvestoletnici uršulinskega samostana v Ljubljani. — Hrvaška književnost. Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1901. Krčki knezovi Frankapani. — Češka književnost. Trest. Z tajū života. — Iz drugih književnosti. Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache.	
To in ono	316
Naše slike. Iz Prešernovih šolskih let. † P. Ladislav Hrovat. Dvestoletnica ljubljanskega uršulinskega samostana. Schellenburgove dobrodelne ustanove. Kranjska gasilna društva. Dr. Matija Murko. Ruski kružki. Fra Grga Martič. „Staroslovenska akademija.“ Zavod sv. Hieronima v Rimu. Dr. Emil Holub. Dr. Lieber in nemški katoliški „Centrum“.	
Šah na platnicah	3
IV. shod slovanskih časnikarjev v Ljubljani na platnicah	4

Slike.

Kraljica majnikova	264—265
Vinjeta	268
Lúkenjski grad pri Prečini. Fot. K. Čeč	273
Od Save do Bospora	281—286
Carigrad: Galatski most, stran 281; Carigrad: Aja Sofija, 283; Carigrad: Atmejdán, stari Hipodrom z obeliskom in Bronasto kačo. Zadađ Ahmedova mošeja, 286.	
V zračnih višinah	296
Slika 1. Wellnerjev zrakoplav, str. 299. Slika 2. Compagnonov zrakoplav, stran 300. Slika 3. Delpradov zračni velociped, str. 300.	
Pisemska tajnost	297
Kardinal-nadžkof Jakob Missia na mrtvaškem odru. Fot. A. Jerkič	312
Pogreb kardinala Jakoba Missia v Gorici. Fot. A. Jerkič	313
Janez Jakob pl. Schellenburg	318
Dr. Lieber	320

„Dom in Svet“ izhaja prvega dné vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v „Marijanišču“.

Nesrečno zlato!

Povest. — Spisal **Bogdan Vened.**

Sedmo poglavje.

Na osmini.

Osmino po rajnem Oplotarjevem Primožu so obhajali Bukovičanje pri Strahu, edini gostilni v vasi, kamor so se bili zbrali po črni sveti maši. — Osmina ne sme priti iz navade, je rekla Oplotarjeva Franca. Samo tega ni marala, da bi se na osmino nadrevili vaščanje gori v njeni hiši: možakarji-kadivci samo popljujejo hišo. Zato se je v njenem imenu dogovorila Maruška s Strahom, da je on poskrbel za vse potrebno.

Strahova gostilna je bila kaj ljubo zavetišče bukoviških vinskih bratcev. Strah sicer ni slovel okoli kot bogvé kako prijazen in privabljev gostilničar. Bil je mož dolg, da bi lahko zvezde klatil z neba, če bi bilo na tisto; a vkljub dolgosti je bil prav kratke pameti pa pust kot večnost. Včasih je pač kresal iskre, a ne dovtipnosti in pristne šaljivosti, ampak iskre čudovite smešnosti in preprostosti. Tudi ni točil kdo-

vé kako dobrega vina; na tihem povedano: marsikateri pivec je prav pošteno godrnjal in zabavljal čez njegovo kislico in ga dolžil, da vino vedno ženi z vodo. Toda vaščanje so pač zahajali v njegovo gostilno, ker druge v vasi ni bilo. Za silo je pa tudi bila njegova mešanica.

Sedeli so torej tistega dne bukoviški možakarji za dolgo mizo pri Strahovih. Želodec jim je tešil kruh trojne vrste, grlo jim je pa močilo vino. Zunaj je mršalo, dež se je silil; zato na polju ni bilo nič, pa so možakarji brez skrbi sedeli pri kruhu in vinu, o katerem si danes nihče ni upal trditi, da je krščeno — ker je bilo zastonj — in so razdirali pametne in nespametne, kakor je že nanoslo.

Najprej so si seveda razbrali vsak svojo sodbo o rajnem Primožu.

„Nič napačen človek ni bil Oplotarjev Primož“, je dejal Lipetov Jakob, ki je kot

vaški ‚mož‘ mislil, da mora prvi kaj reči. „Bog mu daj večni mir in pokoj!“

„In večna luč mu naj sveti!“ so pristavili drugi možje, trčili s kupicami in pili.

„Jaz nič ne rečem“, se je oglasil Tončkov Anton, držeč celo četrt hlebca v rokah; „samo to pravim, da je bil Oplotarjev Primož preveč sam svoj — kakor jazbec, in preveč boječ — kakor martinček. Ko bi bil imel on mojo naturo . . .“

„Pa tvojo pamet, kaj ne?“ je smejé dodal Poljak.

„No da — pa mojo pamet, potlej bi se lahko . . .“

„Kaj? S teboj bi se menda lahko meril?“

„Da, potlej bi se lahko meril z menoj . . . Potlej bi bil cel mož.“

„Tisto pa, tisto!“ so se smejali možje.

„Bogve, kako bo odzdaj zanaprej pri Oplotarjevih?“ je izpregovoril Povzin. „Kakor sem slišal, oporoka tako pravi, da bo Franca gospodarica na Oplotarjevem domu. Malo čudna je ta oporoka.“

„Zakaj čudna?“ je vprašal Poljak.

„I, že star pregovor pravi: — Kadar baba gospodari, volk mesari!“ je nekamo jezno odgovoril namesto Povzina Buščajev Štefan. Dasi Štefan še ni bil samostojen gospodar, je vendar prišel na osmino, kamor so po stari navadi prihajali samo možje. Rekel mu seveda zato ni nihče nič. Želján je pač pijače, so si mislili možje, ko so ga zagledali v svoji sredi.

„Doli bo šlo zdaj pri Oplotarjevih, doli!“ je modroval Štefan dalje. „Saj vsi poznate Franco! Ta je ravno toliko za gospodarstvo kakor . . .“

„Kakor Buščajev Štefan!“ se je krohotaje oglasil Tončkov Anton. „Samo toliko je razlike med Štefanom in Franco, da bi Štefan Oplotarjev dom v enem dnevu zapil, Franco bo pa kakega lepega dne kdo osleparil zanj. Kaj ne, možje, da tudi vi tako mislite?“

„Kaj pa spet čenčaš?“ se je oglasila Maruška, ki se je ravnokar prikazala pri vratih, držeč pod pazduho Oplotarjevo Franco. Prišli sta pogledat, kako se obhaja osmina.

Najprej sta se bili ustavili pri gospodinji v kuhinji. Ker so bila pa hišna vrata napol odprta, je Maruška lahko razločno slišala, kaj je dejal Buščaj, in kaj mu je odgovoril Anton.

„Dobro, dobro, da sta prišli!“ ju je hitelo pozdravljat omizje, ko sta stopili v sobo. Hitro so naredili za nju prostor pri mizi. Franca in Maruška sta sedli. Gostilničar je prinesel še dva kozarca.

„Kaj si pa spet čenčal?“ se je jezno obrnila Maruška k Antonu. „Nikar ne kvasi zmeraj takih neumnosti! Da bo kdo teto Franco osleparil za Oplotarjev dom! No, rada bi ga poznala! Hvala Bogu, teta Franca niso še padli na glavo!“

„Ne, ne, hvala Bogu!“ je pristavila starica in hvaležno pogledala Maruško.

„Zato je pa neumno govoriti, da jih bo kdo osleparil“, je nadaljevala Maruška.

„Seveda je neumno“, se je popravljaj Anton, „ali kaj sem hotel pa odgovoriti temu Štefanu, ki je rekel, da Franca ni za gospodarstvo!“

„No, no!“ je zaničljivo, pa na glas dejala Maruška. „Buščajevemu Štefanu se seveda ne more zdeti prav, da je oporoka tako narejena. On bi kajpada rajši videl, ko bi se oporoka glasila malo drugače!“

„Kako bi se pa morala glasiti, da bi bila meni prav, kaj? Recite no, ki se delate tako vsevedno!“ je vprašal Štefan zbadljivo, očitno vznemirjen. In ko mu Maruška ni hotela ničesar odgovoriti, je jezno dejal: „Kaj meni mar Primoževa oporoka!“ In je vstal od mize in odšel iz sobe naglih korakov.

Začudeno so se vsi spogledali, zakaj se je Buščajev tako vznemiril in tako nana gloma odšel. Še so se začudeno gledali, ko se je pri vratih zaslišal glas Ribniškega Jurija:

„Bog daj dober dan vsem poštenim in pravičnim ljudem!“

„Kaj praviš?“ se je zadril Tončkov Anton. „Poštenim in pravičnim! Kaj mar nismo vsi poštene, kar nas je tukaj? — Komaj je odšel eden sitnež in zabavljivec, glej, že pride

drugi! Kaj si pa prišel sem, ti neumni Ribničan; kdo te je klical?"

„V gostilno sme vsak človek, če ima le kaj denarja“, je odgovoril Jurij in sedel k posebni mizici v kotu. — „Strah, polič vina! Žejen sem, prišel sem iz Ribnice.“

„K nam prisedi, Jurij, k nam!“ ga je povabil Poljak. In tudi drugi so ga povabili, naj pride k njihovi mizi. Radi so ga imeli Bukovičani, ker so z njim uganjali burke — ali pa on z njimi, kakor je ravno naneslo.

„Čigavo vino pa pijete?“ je vprašal Jurij s svojega sedeža pri posebni mizici.

„I, Strahovo!“ mu je odgovorilo več glasov.

„Kdo je pa plačnik?“

„Jaz bom plačala“, se je oglasila Franca. „Osmimo imamo po rajnem Primožu. Le k naši mizi prisedi, Jurij, pa pij na njegovo zdravje!“

„Prismoda neumna, na Primoževo zdravje ne pomaga nič več piti; Primož je že v krtovi deželi“ — jo je zavrnil Anton.

„Da, da“, se je odzval Jurij, „v krtovi deželi je zdaj Primož. Pa je nemara tudi šel v to deželo kakor krt...“

„Kako, kaj misliš?“ je vprašal Poljak.

„I, jaz pravim, da je nemara šel s tega sveta kakor krt.“

„Kakor krt? Kako pa gre krt?“

„Buzarada, ti ga z motiko pošlješ na oni svet, ne?“ je odgovoril Jurij in izpil kozarec na dušek.

„Da bi bil Primož tako poslan s tega sveta! Beži, beži! Kaj pa govoriš?“ ga je zavrnil Tomažin.

„Pa res!“ se je oglasila Maruška. „To je že vendar preveč, tu tako govoriti, kakor da bi bili stric Primož šli s tega sveta po sili! Primož so padli z lestve in se pobili. Ali mar Jurij kaj drugega ve? Seve“, je dostavila s pikrim naglasom, „Ribničani so izumljivi in iznadjivi ljudje! Nemara bodo tudi to iznašli, da so stric Primož umrli prisiljene smrti.“

„Ribničani ničesar ne iznajdejo, česar ni že prej bilo“, je odgovoril Jurij in pomembno pogledal Maruško.

„Kaj pa hočeš pravzaprav povedati?“ je nevoljno vprašal Poljak.

„Nič!“ je odvrnil Jurij in spet izpil kozarec vina.

„Norčevati se hoče iz nas, drugega nič, ta čuk!“ je zavpil Anton in planil pokoncu. „Vun z njim! Da bi se ta neumna ribniška duša norčevala iz nas! Povej mi, kaj pravzaprav hočeš! Ali veš, s kom imaš opraviti?“

„S takim, ki ni pri pravi pameti, jaz nič ne govorim“, je odgovoril Jurij.

„Kdo ni pri pravi pameti?“ je zavpil Anton. „Kdo je pa bolj neumen kakor ti? Saj je tako znano, da bolj neumnih ljudi na svetu ni, kakor ste vi, Ribničani. Vse, kar leze ino grede, o neumnosti vaši praviti vede. Ni res, boter Anžičkov: Ribničani so sami Jurčki?“

„Tega res ne vem“, je odgovoril stari Anžiček. „Nemara si se zmotil; pri ciganih so sami Jurčki.“

„Jaz imenujem Jurčka vsakoga, kdor je neumen; in Ribničan je neumen, da kar vpije od neumnosti“, je odvrnil Anton in kihnil. „Vidite, božja resnica!“

Cela miza se je zasmejala.

Jurij pa je zakričal: „Kaj?“ — in pene so mu stopile na razpokane ustnice. „Vi se boste norčevali iz Ribničanov, vi, ki nimate toliko pameti v glavi kakor Ribničan za nohtom!“

„Z glavo se boš postavljaj!“ se je krohotal Anton dalje. „Glava Ribničanov je iz lončevine!“

„Buzarada in tristo muh! Človek, nikar me ne jezi, če ne, se bom spozabil in...“

„Kaj — in?“ se je oglasil Zalar. „Menda vendar ne boš začel kleti?“

„Ne bodi še ti neumen, Zalar!“ je vpil Jurij ves srdit. „Kdaj si še slišal Ribničana kleti, kdaj kozo hrskati?“

„Kadar ne mekeče!“ je smeje odgovoril Zalar.

„O tem pa kar molči, Jurij!“ je začel ubogemu Ribničanu nagajati še Stržan. „Da Ribničan ne kolne, praviš? Ravno včeraj sem slišal nekoga s krošnjo na vasi, ki se je pridušal, mati ljuba, da me je bilo kar

strah in groza. Še Turek ne kolne tako grdo!“

„Stoj, duša preteta! Nemara si slišal kakega lonceveza. Ta ljud tako rentachi in preklinja, kakor bi se ne bal ni Boga ni svetnikov.“

„Oho! Pravi pravcati Ribničan je bil z dušo in s telesom: neka suhonja, živa ribniška prikazen. In tudi jezik ga je razodeval.“

„Res je bil Ribničan“, se je oglasil Zrnc.

„Seveda je bil, jaz sem ga tudi videl in slišal“, je pristavil Drobnič.

„Jaz tudi“, je trdil Rekar. „Tako je pa klel, da so se kar iskre kresale...“

„Gospod Bog vas je menda udaril s šibo po kosmatih ušesih, da ste narobe slišali in mislili, da je klel, ko je molil.“

„Molil da, hudičevo molitev!“ se je zasmejal Anton in za njim drugi vaščani-nagajivci.

„Tako ste ga pa vi prav dražili, kakor zdaj-le mene, da se je v sveti jezi spozabil! Pa če se je tudi malo zarekel in zavlekel na napačno stran, kaj je treba stvar devati na veliki boben in raznašati? Ribničan je svetu storil toliko dobrega, da bi morali vsi moliti za njega. Pomislite samo, vi možje, ki vam glava ni natlačena s prazno slamo kakor temu Tončkovemu Antonu, vas, ki kaj razumete, prosim, da me poslušate! Vidite, ljudje bi čisto nič ne mogli, če bi ne bilo Ribničanov; brez loncev ne bi mogli kuhati, brez skled in žlic ne jesti!“

„Stoj, Jurij!“ se je oglasil Zalar. „Saj ni treba, da bi kuhali ljudje ravno v loncih in jedli in pili ravno iz vaših skled. O starih Pesoglavcih na primer sem slišal, da so jedli in pili iz človeških črepinj...“

„No da, iz črepinj! Zato so bili pa Pesoglavci. Saj to je, zaradi česar morate biti Ribničanom hvaležni. Povzdignili so ljudi iz prahu neumne živine. Ko bi ne bilo naših očetov, bi bili ljudje še zdaj kakor Pesoglavci. Na to se bo Bog ozrl in nam spregledal kake napake.“

„Ta je pa spet lepa!“ se je zasmejal Zalar in z njim drugi pivci.

„Ribničan je Ribničan; vedno hoče biti nedolžen kakor Lahov koš!“ se je zarežal Anton.

Jurij je zopet zrastel. „Tako nikari me ne jezi, ti duša črednikova! Sicer pa ti ni zameriti, kaj pa ti veš, saj nisi še nikjer drugje bil kakor v grmovju pri živini! Govori, kar hočeš. Ti bi rad pikal kakor osa, pa pikaš kakor bučela: vse odleti nate nazaj!“

„Možje“, se je oglasil Poljak, „petelini se kavsajo za nič; možje pa govoré in vršé možato.“

„Prepetovo bodi, saj prav to jaz hočem; pa mi ti bukoviški zlomki ne dajo miru! Kaj bi se vedno ustili čez Ribničane!“

„Zakaj so pa tako neumni!“ je dejal Anton.

„Seveda, Bukovičani so pa sami modrijani!“ se je obregnil Jurij zaničljivo. Nato je pa malo pomislil in vprašal:

„No vi, ki ste tako pametni kakor Salomon, pa mi povejte, kaj dela Bog v nebesih?“

Tu je bilo treba pa premisliti. Možički so se praskali za ušesi. Še nikoli niso o tem natančneje premišljevali. Na leci še nikoli niso gospod odgovorili na tako vprašanje in tudi pri izpraševanju za velikonočno izpoved ga niso še nikomur postavili.

„No, odgovorite mi, vi bukoviški modrijani: kaj dela Bog v nebesih?“ jih je iznova vprašal Jurij in se jim posmehoval. Zmagonosno je gledal po pivcih, ki jih je ugnal v kozji rog, kakor gleda zmagovavec po krvavi bitki na strtega sovraga.

Pa se je oglasil Tončkov Anton in dejal:

„Jaz vem. Bog v nebesih sedi in pre-mišlja ter se kesa, da je ustvaril Ribničana!“

Smeh je zadonel po sobi po teh Antonovih besedah. Toda Jurij se ni dal ostrašiti in zbegati; trdovratno je zahteval, naj mu odgovoré iz svetega pisma ali iz katekizma na vprašanje. S smešenjem in neslanimi dovtipi si hoče samo nevednež priboriti zmago in uničiti nasprotnika. To so spoznali tudi bukoviški možje, zato so iznova začeli ugibati. Ugibati je lahko, ugeniti pa včasih težko.

„No, zdaj se smejajte!“ jih je dražil Jurij, ko so vsi obmolknili. „Ali res nihče ne ve? Še rajni oče so mi pravili, da psi, ki zelo lajajo, malo grizejo. Prav so imeli. No, ker nihče izmed vas ne ve povedati, kaj dela Bog v nebesih, vam pa jaz, Ribniški Jurij, povem: Bog pravične plačuje, hudobne pa kaznuje! Ali se niste tako učili v katekizmu?“

Vsi so ostrmeli nad tako preprosto rešitvijo onega navidezno nerazrešljivega vprašanja, in mož za možem so se prijemali za glavo, češ, kako smo nespametni, to bi bili tudi mi lahko odgovorili! Vsem se je videlo na obrazu, da jih je sram, da se tega ni bil nihče domislil.

Gostilničarju Strahu se je zdaj porodila majhna misel v glavi. Koliko bi pridobil na veljavi pri ljudeh, če bi zdaj on zastavil Juriju tako vprašanje, na katero bi ne mogel odgovoriti. Mislil je in mislil, kaj bi ga vprašal, da za trdno ne bo znal odgovora. Toda nič takega mu ni prišlo na misel: Jurij je bil pač preveč premeten in moder! In pa saj je bilo že dovolj prerekanja, zadosti dolgo so že sedeli pri mizi.

„Možje, treba se bo vzdigniti!“ je dejal Lipetov Jakob in vstal. In vstati so morali tudi drugi. Izpili so, kar so še imeli v kozarcih, in odhajali.

„Bog plačaj, Franca!“ so klicali Oplotarici pri odhodu.

„Bog plačaj tudi vam!“ sta odgovarjali Franca in Maruška in se tudi odpravili proti domu. Samo Jurij je ostal še v gostilni pri svoji mizici.

Preden se je pred gostilno Poljak poslovil od France in Maruške, mu je leta zašepetala na uho: „Pojdi nazaj v gostilno in izkušaj oprezno izvedeti od Jurija, kam je meril z onimi svojimi besedami o krtu. Potem mi pa pridi gori povedat!“

Poljak se je res vrnil v gostilno, prisedel k Juriju in ga previdno začel izpraševati, kaj je imel v mislih, ko je govoril o nekaki krtovi smrti. Pa dasi sta si bila z Jurijem prav prijatelja, je ta vendar ostal trd in ni hotel ničesar povedati.

No, ko sta še eno celo uro pila, in ko mu je Poljak dal roko in možko besedo, da bo za enkrat ostalo vse med njima, je začel Jurij tiho:

„Vedi, da je sama Maruška kriva nagle smrti Oplotarjevega Primoža. Bolj in bolj sem prepričan o tem. Poslušaj! Danes teden zarana sem se bil odpravil v reber, če bi mogel dobiti malo drenovine in srobotu. V grajskem sem dobil butarico šib. Nazaj gredé sem pa tako opešal — prejšnji večer nisem skoro nič jedel — da se mi je kar tema delala pred očmi. Ko sem prišel do Oplotarjevega skednja, sem zaslišal notri kokane kokoši. — Sam moj patron ti je vdal, o ljuba putka, tako misel, da si ravno zdaj znesla jajček; prav prilegel se bo mojemu želodčku! — sem dejal in stopil v skedenj. Malo prosene slame je bilo v kotu, in v slami sem zagledal jajce. Hitro sem je izpil, potlej sem pa malo legel, saj se mi ni tako nikamor mudilo. Pa ko sem ležal nekaj trenutkov, sem zaslišal oprezne korake. Brž sem se zaril v slamo, da me ne bi nihče videl. Oči sem pa imel zunaj kakor miš. Kar pride v skedenj Maruška. Malo je postala, potlej pa stopila po lestvi na oder. Že malokaj na vrhu lestve je vzela en klin vun in vteknila noter drugega. Potem je pa spet šla po lestvi doli in se tiho odpravila iz skednja. — Menda je bil klin trhljen, pa ga je zamenjala z novim! sem si mislil — Ker sem bil v vednem strahu, da ne bi še kdo drug Oplotarjevih prišel, in nisem hotel, da bi me dobili v skednju, sem kmalu vstal in se tiho izmuzal vun in šel proti domu. Ko se je pa popoldne razneslo, da je Oplotarjev Primož padel z lestve in se smrtno nevarno pobil, mi je precej šinila v glavo misel: Kaj, ko bi bil padel ravno z onega klina, ki ga je dopoldne vložila Maruška... In ko se je potem dognalo, da je padel s popolnoma trhljenega klina pri vrhu lestve, ki se je zlomil pod njegovo težo, sem dalje premišljeval o tej stvari in zdaj se mi zdi več kot gotovo, da je Maruška nalašč vložila trhljen klin in je potemtakem ona kriva Primoževe smrti.“

„Za božjo voljo, kaj poveš!“ se je začudil Poljak. „To je grozno! To ne more biti res. Jurij, ali se ti ni samo sanjalo?“

„Saj ti pravim, da sem čul“, mu je odgovoril Jurij.

„In kaj misliš zdaj storiti?“

„Sam ne vem, kaj bi storil. Ali bi stvar naznanil oblasti ali kaj?“

„Ali si že komu kaj povedal o tej stvari?“

„Živi duši še nisem črnil besedice kakor zdajle tebi.“

„Prav si storil. Pa tudi nikomur ni treba praviti. Stvar je silno neverjetna. Kdo ti bo verjel, da si videl Maruško v skednju, ko sam praviš, da se ti je od slabosti temnilo pred očmi? Sanjalo se ti je — poreče vsakdo.“

„Pa sem jo le videl — —“

„Oh, kdo ti bo to verjel? In ali te ne bode sram povedati, da si ukradel jajce

kakor dihur? To bo smeha, kakršnega še ne pomnimo.“

„Buzarada, na to pa še nisem mislil.“

„Da, da, tako bode. No, pa če te je prav sram ko volka, ti bodo vsi rekli, da si videl le v sanjah, kar misliš, da si videl v resnici. Poslušaj me, Jurij! Pusti vso stvar, kakor je. Primoža nobena pravica ne bo priklicala z onega sveta nazaj. Tebi je vseeno, dobička ti stvar ne prinese nobenega; le pota bi imel in sitnosti. In vnebovpijoči greh bi bil, če bi Maruško ovadil, pa če je nedolžna. Prepusti stvar meni! Jaz jo bom dalje raziskoval. Prenaglit se ne smeja. Daj mi roko, da ne boš nikomur nič pravil o stvari. Zanje smeja vedeti za enkrat samo midva.“

„No, te bom pa poslušal. Tu imaš roko: jaz bom molčal ko zid.“

(Dalje.)

Pravijo...

Pravijo, da zorna Vesna
preko gor se je vrnila,
v cvetje se odela trata,
kamorkoli je stopila...

In da zemeljski otroci,
ko so jo od daleč zrlí,
vsi so polni koprnjenja
srčne duri ji odprli...

Pravijo, da polnih rok je
sipala zlata, draguljev,
sladkovonjajočih cvetov,
rožnobarvenih metuljev...

Pa če res je, kar velé mi,
kdo pa to mi razodeni,
kaj da jasne, srečne Vesne,
kaj da je ni bilo k meni?...

Mira.

Noč po sobi moji plava...

Noč po sobi moji plava,
zunaj mlada noč molči,
skozi noč v akordih polnih
moj klavir zvení.

Vsaka melodija — roža,
melodije — vrt krasan,
moja osamljena duša
hodi šetat vanj.

V vsaki čaši vsake rože
moja misel spi,
v vsaki čaši vsake rože
up moj zelení...

Ivo Danič.

Življenje.

Pomladanska slika. — Spisal I. E. Rubin.

In zopet je zašumel gozd po dolgem zimskem spanju, kot da se je zbudil iz smrti. Umorila ga je bila jesen, oropala ga vsega. Pobelila ga je zima; pod mrzlimi sneženimi kapami so se priklanjali vrhovi njegovih dreves. In ni ga bilo življenja... Edino smreke so visoko dvigale svoje vrhove kot živa znamenja vstajenja, kot simboli upanja. Stari hrasti pa so molčali, hm, saj niso trpeli prvo zimo. Nizki pritlikavci, gabri, s svojimi rogovilami niso dali od sebe nikakega znamenja življenja. Če so senice sedle na njihove veje, ali če so vrane kričale po njih, se je kvečjemu prožil sneg z vej, drugače pa je bilo vse mirno. To je bila zima —

A danes je marčev dan. Tako zgodaj ni bilo pomladi dolgo dolgo let... A letos se je tako nenadoma omililo nebo, južni vetrovi so prinesli življenje — pomlad. Ti krasna pomlad! Kdo bi te ne pozelel! In komaj je bil marec tu, že je bilo vse pomladanje. V daljavi so se svetile v pomladanskem solncu ledene gore — a to je bilo tam daleč; tu pa okoli mesta po tratah — živa pomlad. In zašumel je gozd... Kot da je čutil, kaj se bliža. Pomlad! Zelene smreke so živeje, enako hrepenečemu valovju, dvigale in spuščale svoje goste, temne veje v glasnem, dolgem šumenju. Celo stari hrasti so se zgenili, hm, saj niso dočakali prve pomladi. Gabri pa so razprostirali veje, kot da prosijo listja in popkov nanje. V vrhovih se je čulo tisto milo, tako dolgo že ne slišano šumenje, ki ga dela prijazen veter v vejah.

In vse se je vzveselilo, da je bila pomlad. Staro in mlado je vzdihnilo: — Ah, vendar!...

* * *

Kazimir Obavnik je sedel na stolu poleg postelje z naslonjeno glavo. Tudi on je čul, kaj je zunaj. In tudi čutil je moč narave.

Danes je lažje zapustil posteljo, da, čisto lahko, in čutil je v sebi nekdanjo moč. Kar je bil zdravnik konstatiral jetiko, je čutil v svojih nogah nekaj težkega, a sam ni vedel — saj ni mogel verjeti — ali je res tako slab, ali se mu le zdi zato, ker je rekel zdravnik. Ni mogel verjeti, da je res... A ko je stopil samozavestno na tla, češ, saj mi nič ni, to je le slabost iz prehlajenja — tedaj je začutil po celem životu onemoglost in zgrudil bi se bil, da se ni ujel za mizo ali za stol, kar je bilo pač najbližje. — No danes je bilo drugače; stopil je na tla in se čutil močnega, zelo močnega. Tudi noge so bile trdne. O blažena pomlad!

In zaželel je vun. Vstal je in jel iskati obleke. Po ulicah so mimo okna hiteli ljudje semintja; vse je bilo živo.

„Hm, glej“, je rekel, „vse gre vun na prosto!“

Kazimir Obavnik je stopil pred zrcalo. Zazeblo ga je. Ta obraz! Bil je dvaindvajsetleten mož — brez življenja. Globoko vdrte sive oči, blede lica, tiste kosti, moleče iz obraza, suha brada, blede ustna in dolgi, beli zobje — vse je dajalo njegovemu obrazu nekak mrtvaški izraz. Samega sebe ga je bilo groza.

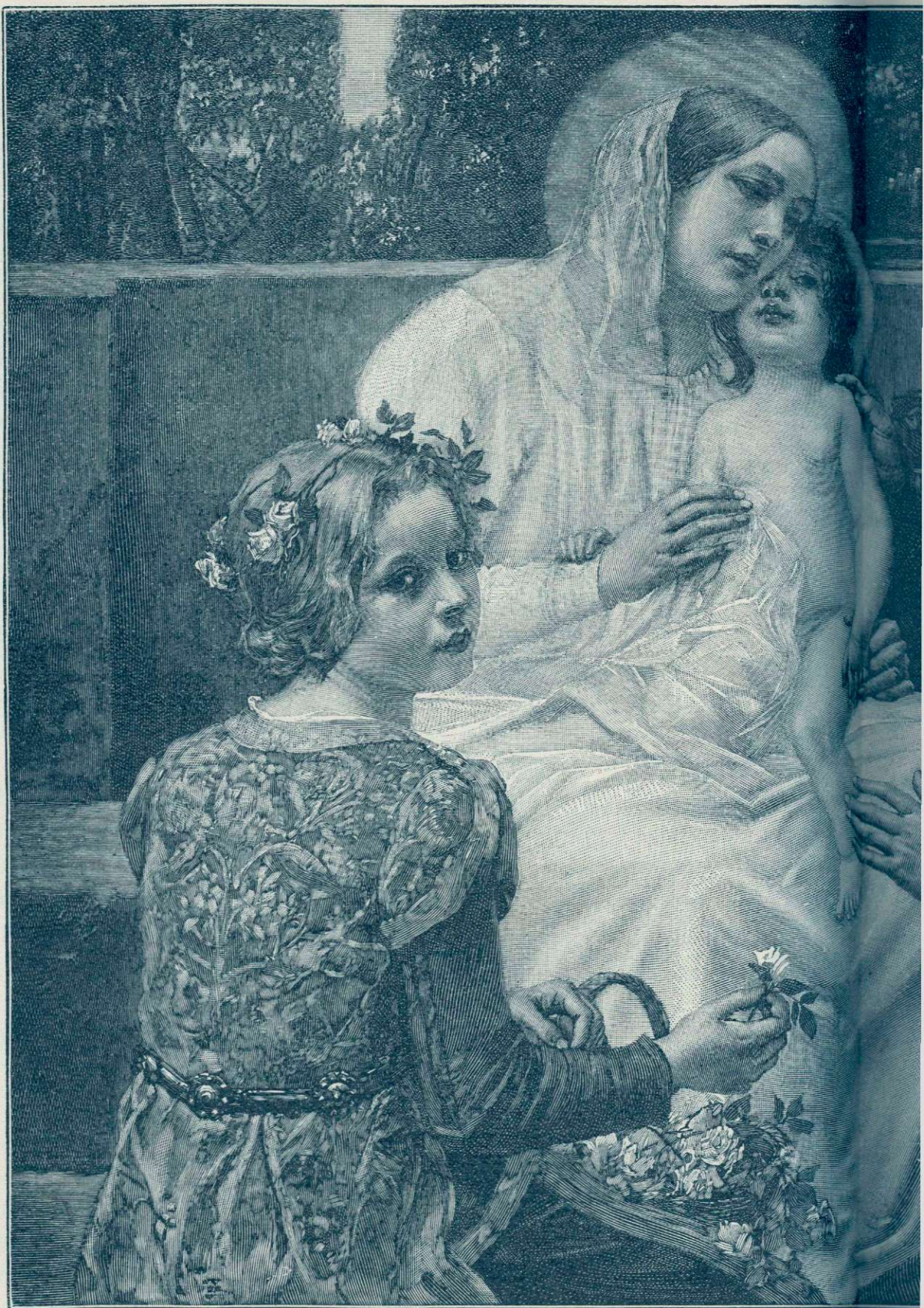
„Kaj bodo rekli ljudje, če se prikažem mednje?“ Ta misel mu je šinila v glavo. — „Hm, kaj? Nič!“ je pomislil. „Kaj me briga! Ali jaz nisem človek?“

In zavihal je s koščenimi prsti svoje redke črne brke, ki so se pa takoj zopet pobesili v prejšnjo lego. Tudi lase je poravnal z glavnikom, čeprav niso hoteli stati po njegovi volji, ampak so se nekako leno polegli zopet nazaj. In potem je pripenjal hitreje in hitreje zavratnik, ovratnico, sploh vse, kakor se že napravlja polgosposki, recimo inteligen ten človek...

* * *

Kazimir Obavnik je živel v mestu brez posebne službe. Da si ga srečal na ulici, ga nisi mogel prišteti k nobeni vrsti ljudi, ki si jih morda že kdaj poznal. Njegov obraz je govoril drugače, in obleka drugače, in njegovo vedenje drugače — pa ugiblji, če moreš. Naštel bi bil vse vrste uradnikov, kar jih premore okrajno sodnijsko mesto, pa bi še zmignil z ramami, češ: Vrag vedi, kdo je to? — No tedaj je bil še zdrav. Kazal se je tuintam in povsod nastopal tako, da je nehoté zbujal zanimanje. Bil je sploh znan celemu mestu, starim ženam in mladim gospodičnam in tudi višjim glavam. Nekateri so ga imeli za velikega umetnika, ki se pa ponižno skriva med vsakdanjimi ljudmi in povsod tudi nastopa tako tiho in mirno, da ga nihče ne spozna, da se nikomur ne izda. No pa naj je bil to ali ono, glavna stvar je, da je imel denar in to edino je zanimalo vse. Tudi nosil se je dovolj lepo. Nastopal je v črnem površniku in v salonski suknji, kar ni bilo običajno niti pri boljših gospodih. In vsi so menili, da čaka službe, a on se ni zglašil niti pri sodišču niti pri advokatu niti ni občeval mnogo z ljudmi različnih državnih služeb. Sploh čuden človek. Veljal je za lepega. Belega obraza je bil, zala rdečica ga je pokrivala, ki je zdajpazdaj nekako ognjeno zaplamtela; postave je bil srednje. Kratko, ljudje niso našli na njem ničesar, da bi

rekli: — Prav lep človek bi bil, ko bi tega in tega ne imel. Ne, ampak sploh so mislili, da je Kazimir Obavnik prav lep — samo

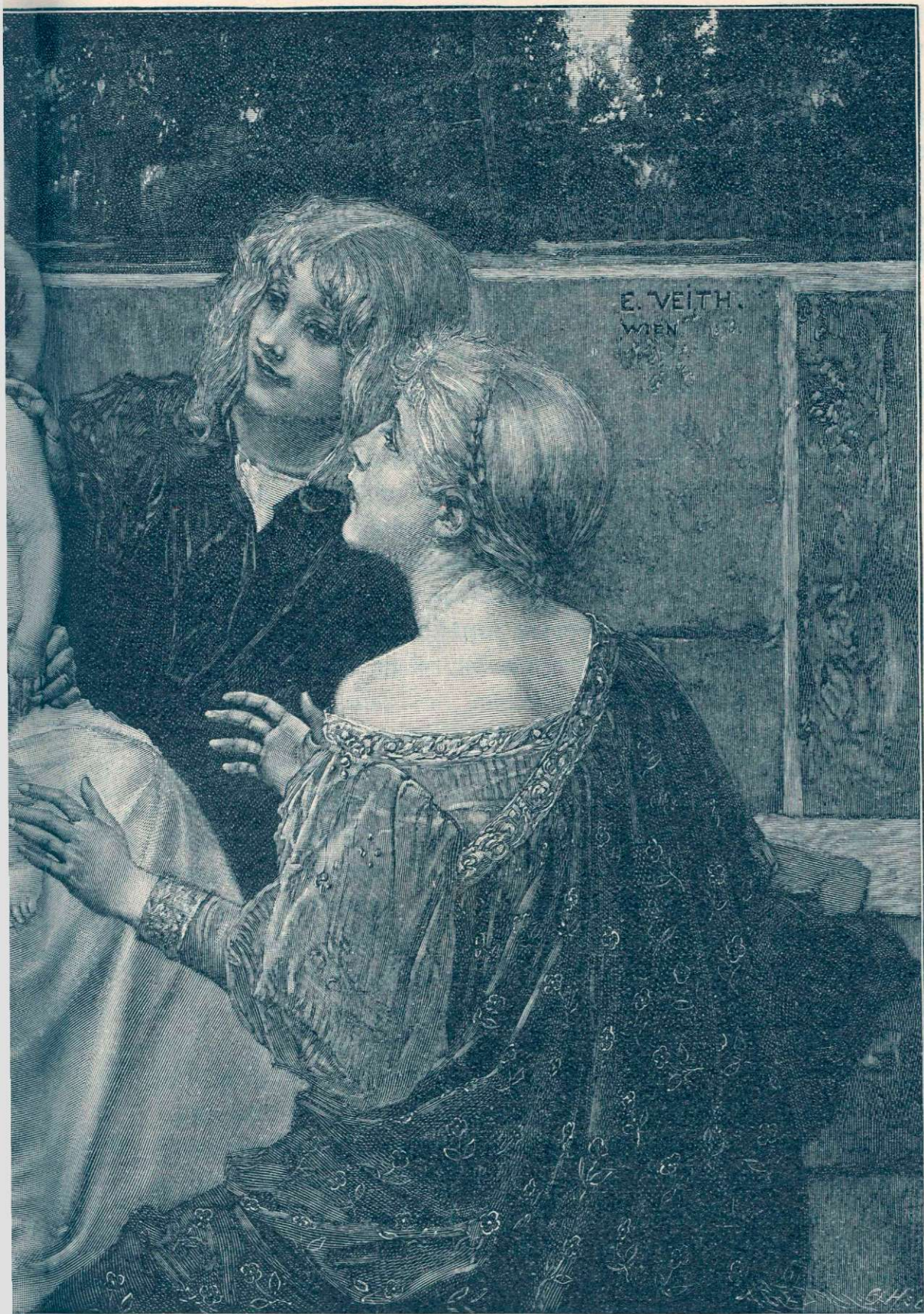

Kraljica majn

nekako ponosen. To zadnje pa je bila le sodba žensk, no, in kje ne najde njihovo oko napake!

Nekoč so začeli govoriti, da se je vanj zagledala davkarjeva hči, on pa da ljubi sodnikovo mlajšo hčer, da pa dvori še celi ljudje so vedeli, da kar gredoč slabí in slabí... In res, nekoč je obstal, da je bolan. Potem pa je prišla zima, in meščani so z meščankami vred sedeli doma. Po ulicah je bilo vse prazno; cel predpust so se pripravljali za en edini ples, ki ga je priredil gospod sodnik. Kazimir Obavnik pa je bil obležal, in okrajni zdravnik je konstatiral jetiko. To je bil zadnji glas o njem, potem pa je takorekoč vse utihnilo. Če ga je kdo kje pogrešil, so povedali ravno-dušno: „Bolan je“ — in nihče se ni dalje zanimal zanj.

Da, bil je bolan. — Kot da mu je posegla skrivna roka z nepremagljivo močjo v življenje! Verjel ni, ni mogel verjeti, in vendar je bilo res. In moral je biti v postelji in gledati skozi okno, kako lepo so plesale snežinke v zraku svoj neprestani ples. Pusta zima! In vsako jutro slabše, slabše. Vedno isti resni obraz zdravnikov, vedno isto dvoumno zmajevanje z glavo... In on je vedel vse. On sam ni nič upal... A bil je mlad, tako mlad! Včasih mu ni bilo za življenje; mislil je, da ni vredno živeti. Včasih pa je zopet zahrepenel po njem, zahrepenel z veliko silo. Toda zaman. Bolezen je bila v rodu in vedel je vse, vse... A včasih mu je šinila neka misel v glavo, oblila ga je rdečica, stegnil se je in bolestno vzdihnil: — Ukral si si življenje sam! Ali je moralo tako biti?

a majnikova.

množici drugih — — A to govorjenje je trajalo le začas. V jeseni je namreč bilo našega junaka manj in manj videti zunaj;

In hipoma mu je stala pred očmi cela slika. Sam je bil svoj tožnik, sam sodnik. Ležal je tedaj vselej mirno in premišljal. Spomnil se je jesenskega večera. To je bil lep večer, kakršnih ima le lepa jesen. Gospôda je imela izlet in se vračala zvečer domov. On je hodil takrat po gozdu in nečesa iskal, menda samega sebe. Vedel ni, kaj in kako . . . Priznaval si je sam, da ljubi, dasi je zasmehoval pogosto vprašanje o ljubezni. Govoril je pogosto, da to pač vse skupaj ni nič: hrepenimo, dokler nimamo, a ko bi dobili, ni nič — torej v resnici ni nič.

In govoril je tako čestokrat prej povse prepričevalno. A tisti večer . . . Stopala sta vstric z Berto sodnikovo, nekaj časa molče, nekaj časa v pogovoru. Ona se je vedno veselo smejala, a na njegovem srcu je ležalo nekaj težkega. Govorila sta o lepem večeru, da, celo o poeziji gozda, o moči poezije, o moči — ljubezni . . .

In z nekako sladko grozo se je spomnil vselej onega trenutka, ko sta obstala pred hrastovo senco, in je po daljšem molku ušlo njegovim trepetajočim ustnam:

„Gospodična, ali me ljubite?“

„Oho, gospod Obavnik! Kam ste zašli?“ . . .

In ona se je zasmejala ironično, a prav od srca. In šla sta dalje za družbo brez besede. Oh, tisti smeh! Še danes ga pretrse po vseh onemoglih udih, če se ga spomni. In on je res mislil nanjo in upal, upal, in vglabljal se v svojo ljubezen . . . A sedaj — smeh in tisti: „Kam ste zašli?“ . . . Res, zašel je bil menda! Kako ga je to bolelo!

Došli so pojočo družbo. Gospôda se je polpijana obešala drug drugemu na vrat, on je molčal in še vedno čul odmev tistega smeha. Pustil je Berto in ostal sam — v gozdu. Pozno ponoči se je vrnil ves utrujen domov. Pozneje je vsak večer obiskaval gozd — že v pozni jeseni, celo v deževnih, mrzlih dneh si ga je želel — gozda. In včasih se je spomnil na tisti večer, na tisti smeh in iskal je nečesa po gozdu . . . In za par tednov je dobil, kar je iskal — bolezen,

morda — smrt . . . No, saj si je bil skoraj zaželel smrti, toda junaške . . . In neki večer kot da se mu je zasmejala nasproti: Ha, ha, ha, ha . . . Stemnilo se mu je pred očmi in kot da je v trenutku oslabel . . . Gozd je takrat umiral, listje je odpadalo, jesen je rajala svoje plese. In takrat je začel slabeti in potem je bilo vedno slabše. Meščani so nekaj časa ugibali, kaj mu je; no skoraj ga jim je zmanjkalo iz oči, in povsod so ženice govorile, da leži.

Kazimir Obavnik je potem ležal in se spominjal vsega . . . Bil je brez nad, a zopet je upal bolj in bolj. Saj se je bližala zelena pomlad. Gledal je v bodočnost in upal je vanjo in bal se je je. Hotel je biti junaški, a spoznal je, kako je slab.

„Kaj hočete?“ je govoril včasih, kot da zre pred seboj naravne moči, in je stiskal pesti tako slabotno. Zadnji čas je vedno lezel iz postelje in poizkušal svoje moči.

„Še je v meni življenje“ — je prigovarjal samemu sebi; a zopet je z nekakim pomilovanjem samega sebe zrl na ulico, koder so hiteli ljudje — —

Danes pa je lep marčev dan. Začutil se je nenavadno močnega. Kaj bi ne? Vse po ulicah je vpilo: — Pomlad, pomlad! Ljudje, živali, ptice, vse . . . In skoraj se mu je utrnila solza, ko je slonel ob svoji postelji, ki se mu je zdela nekako orodje za njegovo trpinčenje. In v nekakih novih močeh je vstal, oblekel se in polezel iz sobe . . .

* * *

Radovedno je pogledal po ulicah gori in doli. Ljudi vse polno. Zdelo se mu je, da mu je površnik zelo ohlapen na telesu; čutil je tudi, da mu je klobuk nekam globoko padel na čelo, ko je sicer vendar ostal visoko na glavi. Opiral se je na palico, a danes se je opiral zares. In zdelo se mu je, da ga vsi gledajo.

In vsi so hiteli mimo njega. Mlade meščanke so se nekako radovedno ozirale vanj, a on jih je pogledoval tako tako — sam ni vedel, kako. Hiteli so mimo starci in starke, vse, kar je prespalo zimo.

On je hodil počasi. Zdel se je sam sebi živa smrt. Vun, vun iz zidovja, iz mesta! In spomnil se je svojega nekdanj tako ljubljenega gozda in z nekakim hrepenjenjem je hitel k njemu. Zdajpazdaj je zavel golju-fivi pomladanji veter, in zazebló ga je, da se je ves stresel. In še bolj je hitel. Zazdelo se mu je celo, da mu ni nič. Dihal je težko, a moči je čutil mnogo v sebi — in stopal je krepkeje. Obrazi, ki so ga srečavali, pa so se mu zdeli mrzli, hladni kot zima. Vsi, se mu je zdelo, ga prezirajo, vsi ga pogledujejo nekako boječe kot bi hoteli reči: — Glejte, Kazimir Obavnik — na poti v grob . . .

In spešil je korake, da bi čim prej prišel iz ulic, izmed ljudi, teh brezčutnih ljudi, ki so mu vzeli vse, ki nimajo zanj ničesar. Bal se je posebno dveh oči, tistih dveh oči . . . In hitel je iz mesta, kot da gre v življenje po življenje. Začutil je v sebi čudno moč.

Prišel je v brezov gozd. Travniki se je razprostiral pod njim, in doli v dolini je ležalo nekako megleno mesto. Solnce je plavalo že visoko in sijalo milo milo. Hladen veter se je igral po mladih brezah in vil njihove veje kot kodre mladih deklic. Pod njimi so se bili razcveli v nešteti množini temnomodri žafrani in pomladnji podleski; tudi trava je že zelenela. Po drevju so žvrgolele ptice.

Ozrl se je naokoli. — Tako krasno jutro si dal ti, Bog, prirodi pomladanji! To je življenje, ah, življenje! — Potegnil je globoko vase zraka, a zbolelo ga je vse . . .

Postal je ob bližnji klopici. In polotila se ga je nekaka nejevolja. V sebi je čutil grozno utrujenost. Dokler je hodil, ni čutil tega, a zdaj, ko je postal, so mu odpovedale naenkrat vse moči. Zgrudil se je na klop in poniknil glavo . . .

V obližju se je igrala mlada pestunja s petimi svojimi varovančki. Otroci so letali med brezami, trgali cvetice in veselo skakali; sicer pa je bilo vse mučnotiho. Mimo je prišel gospod z mlado soprogo, potem je pridrsal starec. Zanj se ni zmenil nihče,

pogledal ga je vsak z vprašujočim pogledom: — Koliko dni še? . . .

Njega pa je bolelo. Nad njim je šumel gozd. To je bil isti gozd, popolnoma isti gozd. On se je spomnil vsega. Tistega usodnega večera, ko je spoznal svojo prevaro, in potlej nešteti jesenskih večerov, ko je iskal po gozdu svoje izgubljene ljubezni . . . In pretresel ga je spomin. Ni si več želel gozda. Zdel se mu je oduren. V njem je še odmeval tisti njen smeh, pohajali so po njem izgubljeni jesenski večeri, tavaló je po tem gozdu njegovo izgubljeno življenje in se skrivalo kot senca za debela. On je pač brez življenja. In vendar okoli in okoli je življenje. Jasno nebo, pomladanje solnce, travniki, ptice, cvetice, vse, vse. Neštévilo pajkov, mušic in kdove česa še je priklicalo solnce iz zemlje in vse mrgoli, vse živi . . . O, kako je hipoma zopet zahrepenel z vsemi močmi po življenju! Zdelo se mu je, kot da vse stvari dvigajo proti nebu svoj obraz in prosijo Stvarnika življenja. In tudi v njegovem srcu je vstajala pobožna jutranja molitev z globoko željo po življenju. Oči so se mu živeje zasvetile, stopil je na noge in zaklical: „Življenja, Stvarnik, življenja!“ In stisnil je pesti, kot da hoče udržati nekaj, kar mu hoče — uiti. —

Objelo ga je grozno hrepenjenje. Mislil je, da mora dobiti nazaj življenje, katero je izgubil. A moči ni imel nič. V njegovem srcu je vstala zdaj tiha želja: — Ah, daj mi življenja! zdaj zopet živa zahteva: — Jaz naj živim, moram živeti! A ni bilo odgovora. Le gozd je enakomerno šumel.

Na obrazu bolnikovem so se pokazale bolestne poteze. V vse vliva to božje solnce novega življenja, a iz njega kot da ga sesá. In kdo bi ne hrepenel po življenju? Mi hrepenimo po tem, česar nimamo. In on ni imel več življenja. Čutil je to, dasi tajil sam sebi. Zaupno je obrnil oči proti jutru, češ:

— O, prideš nazaj in jaz te bom objel in živel s teboj, moje življenje! — A skoraj je bil zopet prepričan, da je prazna njegova nada.

Mimo njega je smuknil črn kos in skoraj za njim drugi. Zapel je, kot pravi pesem:

Tam v zelenem bukovju
poje mi, poje črni kos...

Kazimir Obavnik je vstal. Oprl se je na palico in skoraj bolešno zaječal. Ozrl se je nazaj na gozd. Bilo je poldne in povsod je vladala tišina. Kaj je hotel? Z nemirnim očesom je gledal v pomlad in vse mu je pelo grozno pesem:

Pomlad spet prišla bo...

Vse je pelo in on je nehote ponavljal iste besede, a vedno le prvo vrsto, druge pa se je bal, kot zločinec obsodbe. Bil je to grozen trenutek, in ni ga bilo človeka blizu. — Da, prišla boš! je ponovil in se jel

pomikati po poti navzdol. Čul je isto zapeljivo gozdno šumenje za seboj, ki ga je včasih v jeseni vabilo vase. In zbal se ga je. Sicer je pa ljubil vse, vse... Želel je uživati to lepoto. S podvojenimi močmi je želel. Zaman!

Vračal se je v mesto, poslavljal se je od vsega. Jutranji zrak mu je padel težko na prsi. Sam sebi je bil težak, neznosen. Po ulicah zopet isti obrazi, isti pogledi, prorokujoči mu smrt...

Ponosno se je dvigala v mladem jutru cerkev, njen visoki križ se je blestel v solčnih žarkih. On je lezel dalje, ozrl se na cerkev in izginil v njej...

— — — — —
Pravili so, da je kmalu potem umrl.

Roma la santa.

6.

Kaj hrumite proti sveti Romi,
krčevite dvigate pesti?
Kaj vam v srcih, vse ljubezni tujih,
srda divjega vihar besni?

O klevetniki! V brezumnih mislih
strastni se razjeda vam razum!
Nikdar ne doseže vaša roka
do Gospoda neštevilnih trum!

Čujete, kako po sveti Romi
bojni se glasí glušeči krik?
Iz grobišč, izpod oltarjev božjih
dviga ob svetniku se svetnik...

Zmagovite mučeniške trume...
Glejte, vstajajo nad vas grozeč...
Ni v krvavih zmogel jih arenah
leva zob ne rablja silni meč!

In nad mestom dviga angel božji
maščevalno rôko, blisk v očeh — —
Le hrumite proti sveti Romi,
vi klevetniki ste mu v posmeh!

M. O.

Viktor Hugo.

Kulturno-literarna drobtina. — Spisal Andrej Kalan.

Nous n'avons pas piétiné Hugo,
nous ne l'avons pas encensé;
nous avons constaté qu'il fut
grand, et qu'il fit une grande chute.

„L'Univers“.

Dné 2. maja l. 1885. se je pomikal po pariških cestah mrliški voz za uboge proti Panteonu. Vse okrog ubožnega voza pa je bilo tako bogato, tako sijajno, tako veličastno, da so pariški listi drugi dan opravičeno pisali: „To ni bil pogreb, to je apoteoza, to je oboževanje!“ — Na tem ubožnem mrliškem vozu je po lastni želji v naročaju smrti počival eden izmed velikih sinov francoskega naroda v 19. veku: Viktor Hugo!

Ob rakvi njegovi pa so se zbrali razni veljaki od vseh strani; državniki, pisatelji, pesniki, umetniki in neštete množice francoskega naroda so privrele od blizu in daleč, da izkažejo poslednjo čast svojemu ljubljencu.

In zopet letos, ko se je obhajal dné 26. februarja t. l. stoletni spomin njegovega rojstva, je bil ta dan za Francoze velik narodni praznik. Obhajale so se po vsej francoski šumeče slovesnosti, zlasti v Parizu, kjer je dobil Viktor Hugo krasen spomenik, ki so ga ta dan odkrili na najslovesnejši način.

Vrhu tega spomenika sloni Viktor Hugo, pod njim na okrog pa stojé kipi raznih modric. Slavnostni govornik je pri odkritju spomenika z nastopnimi besedami pojasnil njegov pomen: „Oda pesniku podaja liro, Drama pretvarja namesto njega svoj smehljajoči obraz ter ga polni s solzami, Satira, dvigujoč svojo šibo nad fanatizmom, tiranstvom in sovraštvom, grozi jim s ponosno gesto kakor maščevavka, Epopeja, trobeč v rog slave, proslavlja v ime pesnika heroje, in ne le junake vojská, ampak tudi junake, boreče se za svobodo, za vedo, za krepost.“

Spomenik je torej postavljen slovečemu pesniku-liriku, epiku, dramatiku in kritiku. In vse to je bil Viktor Hugo.

Napisalo se je o tem slavnem pesniku v zadnjih tednih po raznih listih mnogo lirike, ki bi ne prebila sodbe pred forom trezne kritike; a tudi najtreznejši kritik mora priznati, da je Viktor Hugo posebna in redka prikazen na pesniško-literarnem Parnasu francoskem v 19. veku.

Viktor Hugo se je rodil dné 26. februarja l. 1802. v Besançonu, uprav v onem letu in onem mesecu, ko je Chateaubriand, stoječ na vrhuncu svoje pisateljske slave, iznenadil francoski narod s krasno knjigo „Le Génie du Christianisme ou les Beautés de la religion chrétienne“, v kateri govori navdušeno o lepotah krščanske vere. Ta apologetična knjiga je v oni dōbi neizmerno koristila in mnoge vrnila živi veri v naročaj. Gotovo se ne motim, trdeč, da je tudi Viktor Hugo pod vtiskom te knjige preživel lepo dōbo srečne svoje mladosti do blizu svojega tridesetega leta v pozitivnem krščanstvu. V 15. svojem letu je bil Viktor Hugo že častno odlikovan za svoje pesmi od francoske akademije, in v svojem 20. letu je imel že svoje ime v literaturi. Ta „enfant sublime“, kakor ga imenuje Chateaubriand, je v tej dōbi pisal ode in himne v slavnostnem zlogu in dovršeni obliki. Značaj pesmi te dōbe je bolj klasiški nego romantiški. Proslavljal je kot pristaš Bourbonov prestol in kot krščanski pesnik oltar. Najlepše iz te dōbe so njegove „Odes et Ballades“.

L. 1827. je izdal dramo „Cromwell“. V predgovoru k temu delu pojasnjuje Hugo razloge, zakaj se nagiblje k umetnemu romantizmu v literaturi, kakor se v političkem oziru oddaljuje od Bourbonov ter se bliža bonapartistom, od katerih se je nadejal večje slave za svojo domovino.

Usodno je nanj vplivala julijska revolucija. Tedaj je ostavil Hugo svoje dotedanje politiško in versko mišljenje ter se vdal liberalizmu. L. 1831. so izšli njegovi „Jesenski listi“ („Feuilles d'automne“) kjer označuje ta prevrat svoje duše. Mej drugim poje:

Je suis fils de ce siècle! Une erreur, chaque année,
S'en va de mon esprit, d'elle-même étonnée;
Et, dé trompé de tout, mon culte n'est resté
Qu'à vous, sainte patrie et sainte liberté! ¹⁾

Opravičeno pesnik te svoje pesmi nazivlje jesenske liste, ker se v teh spevih poslavlja od njega ona intimna, gorka lirika,

¹⁾ Jaz sem otrok tega veka. Ena zmota vsako leto zapušča mojega duha, zgražajoč se sama nad seboj, in varan nad vsem, častim edino še vaju, sveta domovina in sveta svoboda!

ki daje njegovim pesmam najvišjo ceno ter se umika refleksivni poeziji, v kateri razpravlja pesnik svoje verske, politiške in socialne nazore. V to dōbo spadajo „Spevi v polmraku“ („Chants du crépuscule“ l. 1835), „Notranji glasovi“ („Les voix intérieures“ l. 1837) in „Žarki in sence“ („Les rayons et les ombres“ l. 1840).

V verskem pogledu je Hugo glasitelj svobodoljubja, in vsled nasprotja, ki je po prelevljenju njegovih verskih nazorov nastalo med njim in njegovimi dosedanjimi zavezniki, je večkrat tudi zelo piker in krivičen v svojih napadih na katoliško cerkev. Dasi pa se je Hugo ločil od cerkve v javnosti, so mu vendar ostali oni mladostni vtiski krščanskega mišljenja in življenja neizbrisni celo življenje. Ona ljubav, katero je v vseh svojih poznejših spisih opeval, ljubav do domovine, do naroda, do ubogih, one borbe proti nasilstvu, oni internacionalizem, kateremu se je vdal posebno v zadnjih letih: vse te stvari se zdé kot dragoceni biseri, katere je otel Hugo iz razvalin svojega krščanskega mišljenja v mladostnih letih.

Tudi v politiskem oziru se je Hugo prelevil. Poprej navdušeni bourbonec, vneti bonapartist je po drugi revoluciji priveslal v republikanski tabor. Ko je gledal, s kako krutostjo so ob tej priliki mogotci potlačili vse opravičene zahteve proletarcev, je pristopil na njihovo stran, in l. 1849. ga niso več konservativci, marveč republikanci izvolili za zastopnika v zbornico, kjer je nastopal v svojih govorih kot glasnik svobode in humanitete. Radi tega je zazijal velik razdor med njim in njegovimi bivšimi somišljeniki. Posebno sta ga napadala Veuillot po krščanskem časopisju in Montalembert v zbornici. Poslednji mu je očital ob neki priliki v parlamentu izdajstvo njegove preteklosti ter je na govorniški tribuni citiral njegove pesmi iz prve dōbe. Hugo je opravičeval z bombastičnimi frazami svoje svobodoljubje, in republikanci, ki so bili zbrani v „gorski stranki“, so mu burno pritrjevali. Montalembert pa jih je v imenu desnice pikro zavrnil: „Besede, katere ste ravnokar čuli, so prejele zaslužno kazen; jaz menim namreč pritrjevanje, ki jih je spremljalo.“

L. 1848. je Viktor Hugo zasnoval list „L'Événement.“ Nekaj stavkov iz programa, katerega je Hugo zasledoval z listom, najbolje označuje njegove tendence: „Pobijali bomo anarhijo kot smrt človeške družbe in branili ljudstvo kakor njeno življenje; zagotavljali bomo delo, ki ljudem daje vsakdanji kruh

in pospeševali umetnost, ki deli človeštvu duševnega kruha; preganjali bomo v svetlem in svobodnem svetu naše republike zadnje temine nevednosti, ki je noč duha, in sovražstva, ki je noč srca... To bi bila republika: srečna kakor sen in lepa kakor misel!“

Že te besede zadostujejo, da vidimo iz njih temelje pesnikovih nazorov o državoslovju, pa nam tudi kažejo, da mu ni bilo toliko do vresničenja teh idealov, o katerih je pač moral biti prepričan, da so neizvršljivi, kolikor do tega, da je z njimi v ljudstvo zanašal strastvenost protisovražnim mogotcem, ki so bili prijeli za državne vajeti. Ko se je Hugo varal tudi nad princem Louis Napoleon Bonapartem, in se je ta polastil vlade l. 1851, tedaj ni bilo več mesta zanj na Francoskem. Princ-predsednik je zapodil v prognanstvo vse voditelje opozicije, med njimi seveda tudi Hugona, ki je šel na otok Jersey v Normandiji, odtod pa, pregnan po Angležih, na Guernsey.

V tej samoti je Hugo mnogo peval, a pesem njegova se je glasila kot ostra satira, ki je zbadala mogotce v domovini. V to dōbo spadajo spisi: „Napoléon le Petit“ („Napoleon Mali“), „Histoire d'un crime“, („Zgodovina zločina“). Naslova kažeta tendenco spisov. V spisu: „Les Châtiments“ biča z vso gorjupostjo nasilstvo in opeva v krasnih besedah hrepenenje po svobodi. V ta čas spada tudi ena njegovih najslavnejših epičnih del, „Legenda vekov“, veliko delo, ki je bilo dovršeno l. 1883. V velikih potezah opisuje Hugo borbo človeštva z raznimi sovražnimi silami, v kateri končno človeštvo privéde luč do zmage nad temo in zlobo. V ta leta spadajo tudi še razni njegovi romani, tako da moramo reči, da bi Hugo, ako bi bil ostal v Parizu, gotovo ne bil toliko spisal, kot je v prognanstvu na osamljenem otoku, kjer je gledal okrog sebe prostrano morje in v njem neizmernost hrepenenja po svobodi, s katerim se je pojila njegova duša. — Jasno pa je tudi, da je v teh razmerah vedno bolj zakrknilo njegovo srce. Čut, da je prognan iz domovine, da je ločen od naroda, za katerega blagor mu je srce bilo tako gorko, ta čut se je kristaliziral v satiro, v sarkazem, pomešan s humorjem v ironijo, spojeno z nežno sanjavostjo. Lirične satire bi smeli imenovati dela, katera je spisal Hugo v tem svojem duševnem razpoloženju.

Ko se je po bitki pri Sedanu razsul cesarski prestol Napoleonov v prah, tedaj je zopet pohitel Viktor Hugo v svojo domovino, kamor se vkljub pomiloščenju ni hotel vrniti,

dokler ni padel Napoleon. Slovesno so ga sprejeli v Parizu, dasi so se že temu mestu bližale sovražne pruske čete. Hugo ni bil realen politik, zato pa v teh usodnih dneh njegove fraze o svobodi in bratoljubju niso imele nič vabljivega. Bil je sicer izvoljen v zbornico, a že po prvem ponesrečenem nastopu, v katerem se je ogreval za Garibaldija, je ostavil Pariz in šel v Bruselj, odkoder je rohněl proti anarhiji, a gostoljubno pod svojo streho sprejemal anarhiste. Zato so ga pregnali iz Belgije. Hugo se je napotil v London in se od tam l. 1872. zopet vrnil v Pariz, koder je nadaljeval svoja pisateljska dela in prav živahno gojil v svojih spisih socialne probleme. Seveda ni ničesar dosegel s tem, ker sam ni imel jasnih pojmov o socialni preosnovi. V zadnjih letih svojega življenja je napisal Hugo še celo vrsto raznih spisov, največ posvečenih sanjavi borbi za medversko tolerancijo in mednarodno spravo pod zastavo vseobče „človečnosti“.

* * *

To je v kratkih, značilnejših potezah pregled delovanja, kakršno je razvijal Viktor Hugo v dolgi dōbi svojega življenja. Viharno je bilo to življenje, kakor je bil, zlasti na Francoskem, viharen 19. vek. „Je suis fils de ce siècle! — Sin sem svojega veka!“ S tem najtočnejše Viktor Hugo sam označuje svoje življenje in delovanje. Sodbe drugih o njem so jako različne. Mnogi kritiki ga kot človeka hudo obsojajo, ker je menjaval svoje nazore skoro vsako leto, kakor kača prelevlja svojo kožo; očitajo mu z ozirom na njegovo priljubljenost pri množicah naroda, da se je držal gesla; „Si tu veux conquérir la foule, baisse-toi! — Ako želiš pridobiti množico za-se, ponižaj se k njej, zavrzy se!“

Sicer pa najrazličnejše, nasprotujoče si stranke časté njegovo ime. To dokazuje tako občeslovesno praznovanje stoletnice njegovega rojstva. Ob teh slavnostih je zapisal „L'Univers“ nastopne besede: „Proslavljanje je bilo vsesplošno, popolno. Oportunisti in socialisti, nacionalisti in vladni ljudje: vsi so tekmovali v proslavljanju tega pesnika. Nekateri so ga skoroda oboževali. Mi vemo, zakaj se je to godilo. Viktor Hugo je bil pristaš vseh strank, in na njegova dela se lahko sklicujejo legitimisti, bonapartisti, republikanci, nacionalisti in internacionalci. Viktor Hugo bi bil svoj čas zahteval Dreyfusovo glavo, a pred štirimi leti bi bil namestoval Zola in kričal: J' accuse, j' accuse!“

— Jaz tožim! Jaz tožim! To dejstvo samo bi bilo moralo narekovati panegirikom-pesnikovim gotove meje, ker tudi v literarnem oziru ima Viktor Hugo svojo luč, pa tudi svojo senco.“

Temu nasproti pa poudarjajo pesniku prijazni kritiki, da je Viktor Hugo za svoje prelevljanje imel vselej zadostne stvarne razloge. Imel je poseben dar, da se je hipno vglobil v položaj, kakršen je navstal v javnem mnenju, ter se nekako poistovetil z mišljenjem in teženjem ljudstva. On je živel v sedanjosti in od sedanjosti. V tem smislu piše češki kritik Krejčí: „Ni se viharo upiral proti svoji dōbi; ni bil glasnik prihodnjih ljudi; ni hotel pevati le za osamela srca, zaprta pred svetnim šumom; in zato je šel mimo njega grenki kelih nerazumljenja, katerega morajo po navadi izpiti veleumi, pred časom rojeni, katerih prava domovina je bodočnost. Hugo pa se je rodil v dōbi, ki je bila zanj prava, vedno se je dal voditi svoji dōbi, a tudi tam, kjer peva in grmi v grandiozno-patetiški postavi novodōbnega Ezekiela ali Danteja, govori vedno le iz duše svoje dōbe in njegov glas izraža samo tiste ideje in težnje, ki so živele in dremale v dušah večine francoskega naroda one dōbe.“¹⁾

Hugo sam je večkrat pojašnjeval razloge, zakaj da je v marsikaterem oziru menjaval svoje nazore. Nasproti Montalembertu, ki mu je očital, da je izdal svojo preteklost, je dejal, da mora pesnik pripadati plemeniti strani vseh strank, a neplemeniti nobeni.

Enako so si kritiki zelo nasprotni v sodbi njegovih literarnih del, in sicer z ozirom na slog, v katerem piše, in na ideje, katere vejejo in živé v njegovih slovstvenih delih. Slogu očitajo, da je silno bombastičen, gledé idej v spisih pa mu očitajo veliko revščino; mnoge njegove pesmi da so prav navadne igrache z besedami in frazami brez jedra, brez kake misli. Znani sedanji kritik francoski Faguet mnoga njegova pesniška dela imenuje „verze o ničemer“. Sploh pravijo,

¹⁾ Ne bouřil se proti své době, ne byl hlasatelem lidí přístích, nechtěl zpívat jen pro srdce osamělá, před hlukem světa uzavřená, a proto minul ho hořký kalich zneuznání, jež jest vypíti zpravidla geniům předčasně zrozeným, jejichž pravou vlastí je budoucnost. Hugo však narodil se v pravou pro sebe dobu, vždycky se dal svou dobou nést a i tam, kde pje a hřima v grandiósně pathetickém postoji moderního Ezechiela nebo Dantea, mluvi stále jen z duše své doby a hlas jeho reprodukuje . . . jen ty ideje a tendence, které žily a dřímaly v dušach většiny francouzského národa oné doby.“ („Zlatá Praha“, č. 17. ročník 19.)

da ideje, katere Hugo zastopa v svojih spisih, niso izvirne, da je to le ona romantiška, liberalizujoča, socialno-etiška ideologija, ki je takrat polnila glave francoskim omikancem. Tudi zveneče fraze, s katerimi polni svoje patetiške spise, kakor „svoboda“, „genij“, „bog“, „previdnost“, „pravičnost“, „humaniteta“, itd., so celo nedoločene. Njih pojmi pri njem nimajo določnega obsega; to so le besede, nedoločene, neobsežene, katerih mili zvok omami pesnika in s katerimi ta zopet omamlja svoje čitatelje. Cela Hugonova zasnova zgodovinskega razvoja, njegov srd proti nasilnikom, njegova optimistiška vera v zmago luči in humanitete — vse to da opeva Hugo brez jedra, samo z bahato-zvenečim tonom velikih besed.¹⁾

Zato pa treznomislega čitatelja utruja čitanje njegovih spisov, ker se mora mučiti, brodeč po njegovih nič določnega izražajočih frazah, preden pride do kake ideje, „*fatigué des mots et cherchant les choses* — utrujen od besedi in iskajoč jedra stvari“, kakor duhovito pravi Brunetière.

Na drugi strani pa zopet kritiki poudarjajo izredne vrline, s katerimi se odlikuje Hugo v svojih slovstvenih delih. Viktor Hugo je zastopnik modernega romantizma, presajenega na narodna francoska tla; on piše tako lepo-glasen jezik, kakor malokdo, in razume najraznejše pojave človeškega življenja slikati v krasnih podobah, antitezah in z vznese-nimi besedami. Najbolj ljubi Hugo polmrak; tu je posebno iznajdljiv v podobah, in se čuti posebno domačega v svojem nemirnem duhu, ki ni jasen sam pri sebi, ker v polmraku prosto in z največjim učinkom deluje z raznimi sanjavimi, nedoločenimi potezami, ki se tedaj, kadar bi imele izraziti kaj določenega, izgubé v temo. V taki umetni skrivnostni temi je gledal v duhu razne vizije, ki so se rodile v njegovi glavi in so se morda njemu zdele lepe, a so v istini nezmiselne. Tako je n. pr. v taki ekstazi govoril besede: „V 20. veku ne bo vojská, ne bo vislic, ne bo sovraštva, ne bo kraljestev, ne bo državnih mejá, ne bo dogem... vse bo objemala ljudomila človečnost.“

Vpliv literarnih del Viktorja Hugona je bil v francoskem slovstvu velik in še sedaj ni izginil. Tudi do mnogih pesnikov drugih narodov je imel Hugo veliko moč. Omenjamo le češkega pesnika Jaroslava Vrchlickega, pri katerem se v mnogih pesniških delih kažejo sledi Hugonovih idej.

¹⁾ Prim.: Krejčijev: Viktor Hugo, I. c.

Zunanost njegovih spisov, slog, očarujoče podobe, šumen efekt, pesniški vzlet — to je ona privlačna sila, ki je Hugonu zagotovila tak vpliv v literarnih krogih, in to je priljubljalo njegova dela ljudskim množicam.

Usoden za Hugona je bil korak, ko se je ločil od pozitivnega krščanstva. V svoji mladosti je bil Hugo jasen, določen, krepak v svojih literarnih delih, imel je pred seboj velike cilje. Ko se je pa vdal indiferentizmu, je vse njegovo naziranje postalo megleno in element njegovega slovstvenega delovanja je bil — polmrak.

V dokaz temu omenjam le njegovo naziranje o socialnem vprašanju. Kako naivni so njegovi nazori o socialni preosnovi v moški dôbi! S cenenimi frazami o luči, svobodi in človečnosti je menil Hugo, da reši socialno zagonetko. Kako jasno pa je sodil Hugo o tem v svoji mladosti, ko mu je svetlo prihajalo od zgoraj, odkoder prihaja vsak dober dar! L. 1834. piše to-le v „*Claude Gueux*“: „Karkoli pač doženete, usoda ljudstva, večine človeštva, bo relativno vedno malosrečna, žalostna. Ljudstvu bo v delež trdo delo, vedno mu bo težo voziti, težo valiti, težo nositi. Premotrujte to tehniko: Vse radosti so na strani premožnih, vse bridkosti na strani revežev. Ali nista to dva neenaka dela? Ali se ne bo tehnika nagnila na eno stran in ž njo tudi država? — Toda v to usodo ubogih, na tehniko proletarcev vrzite gotovost bodočnosti nebeške, hrepenenje po večni sreči, po raju! Ah kako mogočno, veličastveno protitežje! Ž njim dosežete ravnotežje na tehnici človeštva. Skledica proletarcev je enako bogata, kakor ona imovitih! — Dajte ljudstvu, ki dela in trpi, dajte ljudstvu, za katero je svet tako malovreden, vero v boljši svet, ki je zanj pripravljen, in ljudstvo bo mirno, ljudstvo bo potrpljivo zmagovalo svoje gorje. Potrpljivost ima svoje korenike v upanju. Posejajte torej vse vasi z evangelijem! V vsako kočico sveto pismo! In vsaka sveta knjiga naj vzgoji moralnega delavca...“

Da je Viktor Hugo na teh temeljih nadaljeval svoje delo za ljudstvo, bi le-to gotovo imelo kdaj dejanskih uspehov.

* * *

Dovolj! Menimo, da smo opravičeno kot „motto“ tem vrsticam na čelo postavili besede: „Mi nismo teptali Hugona, pa tudi nismo pred njim zažigali kadila. Mi smo potrtili, da je velik, a da je bil tudi padec njegov velik.“

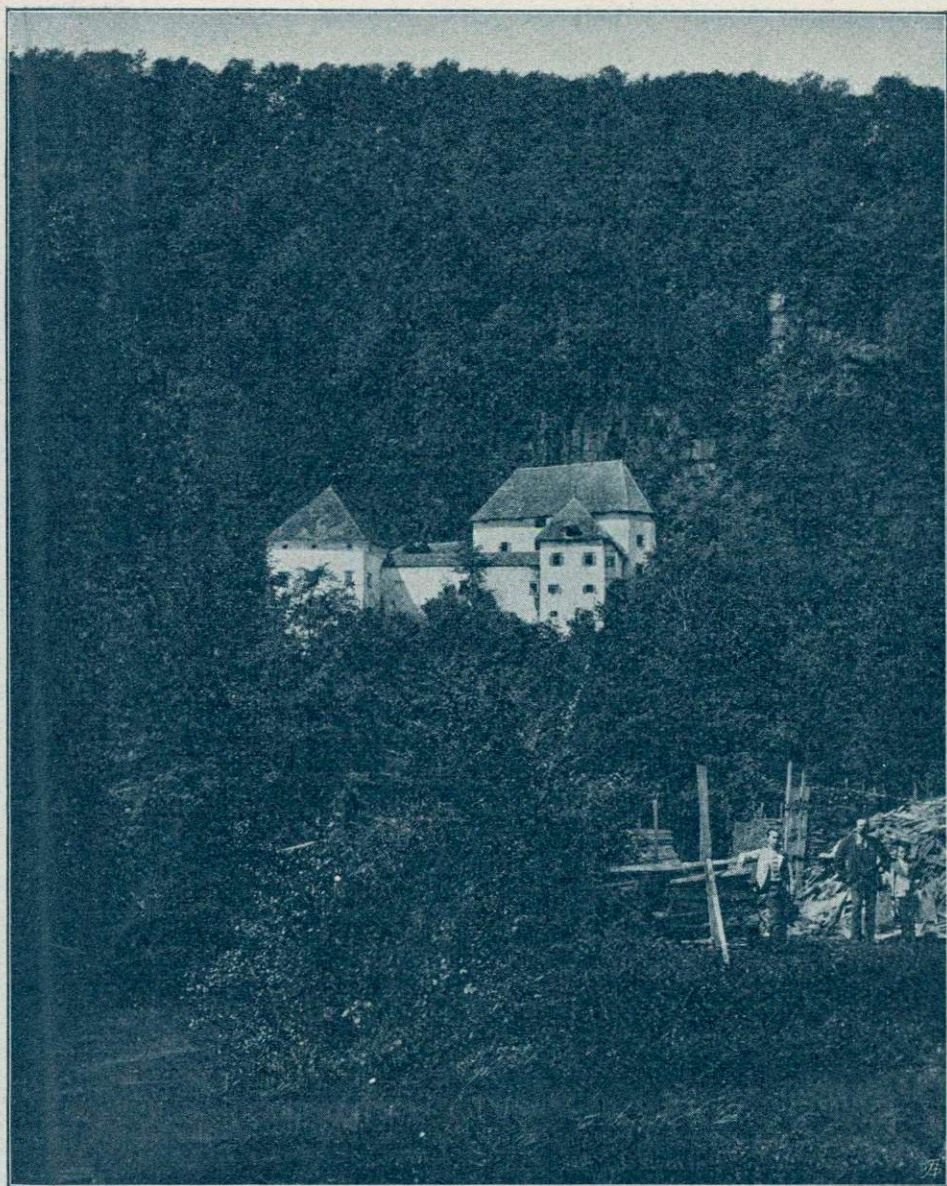
Francozi so, proslavljajoč stoletni spomin Viktor Hugonove smrti, v ognju navdušenja za velikega svojega rojaka pozabili na napake svojega ljubljenca ter le bolj poveljevali njegove vrline. Tak je že pač tudi značaj Francozov, ki ga ne morejo zatajiti, zlasti ne nasproti pesniku, ki je znal na-

gonov, tudi nastopne besede: „Nepopisno tožno čuvstvo zbuja te teatralne apoteoze, od katerih je pregnano upanje v Boga in misel na večno življenje . . . Oh, koliko lepše je ozreti se na nepoznan grob na pokopališču, polnem zelenja in cvetja, kamor riše tek solnca vsak dan senco zvona, gibajočega se v zvoniku, ki naznanja, da se v cerkvi skoro tik groba svečenik vsak dan spominja tudi onih, ki počivajo v nepoznanih grobovih, in vpričo svojega Boga, živečega na oltarjih, prosi zanje večne luči in sladkega pokoja . . .“ —

Končajmo in nadejajmo se, da je tudi Viktorju Hugonu izginil oni megleni pojem o Bogu, katerega je tolikrat rabil v svojem življenju samo zato, da doseže kak zaželen efekt; upajmo, da je v onem trenutku, ko je pisal svojo oporoko in na koncu zapisal besede: „Je crois en Dieu! Verujem v Boga!“ zopet čutil v srcu vero v onega vsemogčnega Boga, katerega je spoznaval v svoji mladosti in za katerega čast se je navduševal v družbi s Chateaubriandom, ko je peval svoje „Contemplations“ in svojo „Legende des siècles“, ko je v predgovoru k svojim „Odes et Ballades“ pisal sam tako lepo o vzvišenem zvanju pravega pesnika, rekoč:

„Glavna naloga je pesniku v naših dneh popraviti zlo, katero so povzročili zofisti. Pesnik mora stopati pred

narodi kakor luč ter jim kazati pot. Voditi jih mora do vseh glavnih principov reda, morale in časti . . . Il ne sera jamais l'écho d'aucune parole, si ce n'est de celle de Dieu! — Pesnik naj ni nikoli odmev druge besede, kakor besede božje! Tedaj bo njegov spomin večni!“

Fot. K. Čeč.

Lúkenjski grad pri Prečini.

rodu pisati tako iz duše. Kritika pa mora postopati objektivno, da čitatelju podá resnično podobo o slavnemu možu. —

Dostavimo končno še, kar je poročal o proslavljanju Viktorja Hugona znani pesnik François Copée. Ta je zapisal v listu „Voix nationale“, proslavljajoč spomin Hu-

Divji lovec.

Narodni igrokaz s petjem v štirih dejanjih. — Spisal F. S. Finžgar.

Osebe:

Zavrtnik , rihtar (župan).	Sajetov Jure , kovač.
Majda , njegova hči.	Špela , njegova žena.
Lisjakov Gašper , sin	Anka , } dekleti.
posestnika.	Roza , }
Maruša , kočarica.	Grozdék , oštir.
Janez , njen sin.	Dolinarica , mati.
Tine , gostaški sin.	Prvi lovec .
Tonček , vaški revež, norček.	Drugi lovec .
Jež , }	Prvi birič .
Gaber , } kmetje.	Drugi birič .
Rožman , }	Komátar , črednik.
Eržen , }	Jurček , pastirček.
Dekleta, fantje, dečki, lovci, skrivači, planšarice.	

Vrši se l. 1848. na Gorenjskem.

Prvo dejanje.

(Sredi vasi. V ozadju cerkev. Na desni Zavrtnikova hiša, na levi Lisjakova in Dolinarjeva. Blizu Zavrtnikove hiše znamenje [kapelica] Matere božje. — Ko se dviga zastor, se čujejo zadnji akordi velikonočne pesmi. — Na vasi mnogo fantov in deklet, vsi v gorenjski narodni noši. V ozadju gruča dečkov, ki sekajo pomaranče, katere drži v jerbasu stara ženica. Na desni zbor deklet, ki takalikajo po deščici za pirhe. — Na levi stručajo fantje in sekajo pirhe. — Vse tri skupine zelo živahne. — Pozno popoldne.)

Anka. Katera je dobila? (Vsa dekleta zró na tla, kjer so zatakalicani pirhi.)

Roza. Mina je prva.

Anka. Mérimo! (Meri s predpasnikom.)
Majda je prva!

Vse. Zopet Majda!

Roza. Ah, ta-le Majda!

Fantje (vtem pristopijo k dekletom in opazujejo igro.)

Janez. Majda, ali bom dobil kaj pirhov, ker imaš tako srečo? Lej, jaz sem vse zaigral! (Kaže na prazne žepe.)

Anka. Polovico mu jih daj, polovico, saj jih še nesti ne moreš!

Majda. Ali bi bil ti zadovoljen s takó pobitimi?

Janez. Majda, od tebe mi je vse drago!

Anka. Poštenim fantom dajejo poštena dekleta lepše stvari za pirhe, kaj ne, Majda!

Majda. Seveda! Anka, medve se hočeva postaviti! (Fantje se pomešajo med dekleta, ki jemljó iz žepov pisanke in jih delé fantom.)

Janez. Kdaj pridem ponje?

Majda. Semkaj jih prinesem, počakaj me! (Odide v hišo.)

Gašper (oblastno nastopi; veliko srebrno verigo ima pri uri; rožlja z denarjem.) No, dekleta, pirhov, pirhov! Kaj se igrate kot otroci?

Anka. Vsak po svoje — je rekel tisti, ki je —

Janez: — ki je s svedrom kravo — —

Tine. Ali si jo steknil?

Gašper. Vi fantje, ste tudi za nič! Tukaj sredi vasi golomišite, pa ne da bi šli po pirhe! Poglejte, kaj sem že vse dobil! (Kaže pisane pirhe in s trakovi povite pomaranče.) In vsi trakovi so rdeči, ker so srčki le zame goreči.

Dekleta. Bahač! Hahaha!

Janez. Od tistih deklet, ki jih tebi dajejo, mi pirhov ne bomo prosili,

Anka. Gašper jih od nas prosi, toda pri nas jih ne dobi.

Dekleta. Tako je.

Tine. Slišiš, kako te časté!

Fantje (se smeja).

Gašper. Maram zanje —

Anka: — je rekel lisjak, ko ni mogel do kokoši.

(Za odrom se čuje bolestno javkanje.)

Dekleta. Tonček gre, Tonček!

Dečki (popusté sekanje in hité Tončku naproti. Veselo skačejo in vpijejo:) Tonček! Tonček!

Gašper (porogljivo.) To je fant od fare za taka dekleta. Norca in žganjarja se veselé. Hahaha!

Tonček (spremljan od dečkov, ki veselo poskakujejo krog njega. Na glavi ima širokokrajen klobuk, čez ramo malho, v rokah drži kos kolača, v malhi ima pirhe in pogačo. Nosi kratke, oguljene hlače, višnjeve nogavice in coklje. Dekleta in fantje ga obkolijo. Samo Gašper ga gleda od daleč zaničljivo.) Dober, dober je ta-le kolač, tako dober, kakor županova Majda, ki mi ga je dala. (Ugrizne v kos.) Aj, aj, aj! (Bolestno skremži obraz in se sključi. Dekleta mu dajejo pirhov v malho.) Boglonaj, boglonaj, boglonaj! Aj, aj, aj! Uh, to me ima, pa danes me ima, pa na Veliko noč, pa kako me ima! Aj, aj, aj!

Tine. Tonček, kaj res misliš, da imaš hudiča v želodcu?

Tonček. Res, res, res! O moj Bog! Aj, aj, aj, to me ima!

Roz. Saj ni res, Tonček. Bolan si, samo bolan, drugega ti nič ni.

Tonček. Kako pa, kako pa, kako pa! Aj, aj, aj!

Anka. Revček! (Rozi in dekletom:) In nihče mu ne more izbiti iz glave, da ni obseden. To je čudno.

Roz. A sicer tako dobra duša in večkrat bolj premeten kot drugi.

Janez. Ná, Tonček! (Dá mu denar.) Za pirhe, da si klobaso kupiš in kozarec vina izpiješ. Potem ti bo že odleglo.

Tonček. Boglonaj, Janez, boglonaj! Tonček nič ne pozabi, vse povrne, dobro z dobrim, hudo s hudim. Če se srečava, se te Tonček ne bo ognil, in to je dobro zate.

Gašper. Tonček, veš, zakaj imaš hudiča v želodcu? Zato, ker se vsako jutro z žganjem prekrižaš.

Tonček. Ti jezik ti, kačji ti! Kdo te pa kaj praša?

Gašper (se užaljen pomika proč.) Naj te le ima in naj te grize vrag, se boš vsaj spokoril za svoje beraške grehe! Potepuh!

Tonček (vzkipi.) Kogâ? Lisjak ti lisjakasti! Kotel se še nikoli ni norčeval iz lončka, kako je črn. Grehe imam, vsi jih imamo, pa toliko in tako grdih nihče ne, kakor ti, da veš. Ti hudobar ti, kí misliš, da so poštena dekleta pomivavke, da bi ti brisal vanje svoje umazane prste! Plačaj tiste kričeče grehe in pusti Tončka v miru, ki je s svojimi beraškimi grehi tako pošten, da te še z vilami ne prime, grdoba grda ti! (Preti mu z roko. Dekleta in fantje ploskajo: Dobro, dobro! Gašper odide k Zavrtniku, na pragu se še jezno ozre.)

Janez. Kar je iskal, je dobil!

Tonček (še vedno žuga.) Le lazi krog rihtarja, le! Majde ne dobiš, rajši se živa zakoplje, kot bi tebi rekla pred oltarjem: dà!

Janez. Tonček, nikar se ne jezi! Saj ga vsi poznamo. Kdaj bi jo bil že izkupil, da me ni sram, biti se s takim človekom.

Tonček. Aj, aj, aj! Toliko trpim, strašno trpim, kakor so iz sv. pisma tisti obsedenci grozovito trpeli.

Anka. O, o, ti pa znaš dobro sv. pismo.

Tonček. Bolje kot ti, ko ti gre vsako leto tako trda pri izpraševanju.

Anka. Tebe pa še noter niso pustili, kar med durmi so ti dali listek.

Tonček. Pa zakaj? Zato, ker sem gospoda Šimna enkrat tako pobaral, da je njih modrost ugasnila kot leščerba, če ji olje poide.

Anka. Saj ni res! Jaz ti že ne verjamem.

Tonček. Pa nikar! Res je pa le.

Tine. Povej nam, kako je bilo!

Fantje in dekleta. Povej, povej!

Tonček. Za Veliko noč so nas izpraševali — to je bilo tistega leta, ko je bil tak sneg, da je Pustotnikovo streho polomil in tisti debeli oreh sredi vasi razčesnil. Pa kako so nas pestili! Jaz sem se pri peči tiščal. Puheljnovemu Anzeljnu sem pa v klobukovi štuli na prste kazal, koliko je na-

glavnih grehov. Pa me je mož pretuhtal in rekel: „Tonček, goljufal pa ne boš! Nič mu ne kaži!“ Pa sem stegnil jezik in rekel: „Vsega še oni ne vedó!“ — „Pa ti mene prašaj, če ti več veš!“ In sem se okorajžil in zastavil to-le vprašanje: „Naj povedó, kdo bo na sodnji dan od mrtvih vstal, ki ni bil rojen?“ — „Kdor ni bil rojen, ni umrl, in ne bo vstal!“ Tako so rekli jezno gospod Šimen.

Tine. Dobro si bil plačan. To je resnica.

Tonček. Zate, ker nič ne veš. Adam in Eva bosta vstala, pa nista bila rojena ampak ustvarjena!

Dekleta in fantje (se smeja). Dobro, dobro!

Janez. Kaj so pa rekli gospod nato?

Tonček. Listek so mi dali in so rekli: „Tonček, ti si za vselej opravil izpraševanje.“ Jaz sem pa rekel: „Amen“ — pa sem se zmuzal skozi vrata. (Glasen smeh.)

Majda (pride od zadaj iz rihtarjeve hiše.) Danes si dobre volje, Tonček!

Tonček. Ker imam toliko pirhov! Tončka imajo vse rade. Poglej, Majda, poglej! (Kaže malho napolnjeno z velikonočnimi jestvili.) A tvoji so najlepši in najboljši. — Toda, ali ga vidiš, kako me gleda ta-le, ta-le? (Kaže Janeza.) Njemu jih moraš tudi dati, Janezu, kaj ne, Majda? Če ne, bo nevoščljiv in pa hud kot velikonočni hren.

Majda. Saj sem mu jih sèm prinesla. Ná, Janez! (Izroči Janezu lepih pisank.)

Janez. To je preveč záme!

Rozá. Kar očitno kaže, kaj ima v srcu...

Majda. Poštenosti ni treba noči in teme. Čakaj, Janez, še to-le! Sama sem delala in ime sem všila v rutico. Poglej! (Razgrne lepo belo, čipkasto rutico.)

Dekleta. Jej, jej, kako je lepo!

Janez. Majda, prevzel se bom! Preveč se bom postavljaj!

Tonček. Tak fant se mora postavljati! Majda, lepega fanta imaš!

Majda. Tonček, tiho! Porednež! Majda bo huda! — Janez, tako-le jo boš nosil, pa

samo na velike praznike, sicer ne! (Vtakne mu robec v žep, da gledajo čipke iz njega.)

(Polagoma se zmračí.)

Gašper (tiho pride, jeznega obraza iz županove hiše in vidi, kako devlje Majda Janezu ruto v žep. Gre za Janezovim hrbtom in se ga nalašč zadene z ного.)

Janez (se ročno obrne od Majde in zagleda Gašperja, ki odhaja.) Kdo me je sunil?

Tine. Kogâ? Sunil?

Fantje (nad Gašperjem.) Boja išče!

Janez (stopi za Gašperjem.) Počakaj! Kaj imaš ti z menoj opravka?

Gašper (porogljivo se smeje.) S takimi berači kot ti, prav nič!

Janez. Kdaj sem te prosil vbogajme? Zakaj si me sunil? (Prime ga.)

Fantje. Le ga! Udari ga! Vrzi ga!

Dekleta. Ne boja! Jej, jej! (Se umikajo.)

Majda (stopi k Janezu.) Janez, imej pamet! (Tončku.) Tonček, pomiri jih! (Gre k dekletom.)

Tonček (stopi med Janeza in Gašperja.) Na Veliko noč se ne bomo topli! Le narazen! Lisjak, ti pa domov!

Vsi. Domov, domov!

Gašper (srdito.) Kdo bo mene gonil domov? Zakaj? Kdo ima pravico?

Janez. Zakaj pa delaš zdražbo? Zakaj si me sunil?

Gašper. Ali si me videl?

Janez. Čutil sem te!

Gašper. Če se te ponevedoma dotaknem!

Janez. Še enkrat povej! Nalašč — ali ponevedoma?

Tine. Tako je! Če ne, jih izkupiš danes!

Gašper. Res, prav zares! Ponevedoma! (Odide za hišo na vrt.)

Janez. Dobro! Verjamem!

Tonček. Jaz tudi — a z jezikom, tukaj-le pa ná! (Pokaže na srce.) Lisjak! — (Fantom.) Fantje, poslušajte Tončka! Zdaj se ne smete več pretepati, ker se boste kmalu topli na Laškem!

Janez. Na Laškem?

Tonček. Na Laškem je punt!

Dekleta. Bog pomagaj! Vojska bo!

Tonček. Vojska je že, krvava, živa vojska!

Tine. Beži, beži, Tonček, ti nič ne veš!

Tonček. Ti pa vse! Le zapomnite: Lahi so vzdignili tak rebeljon, da je Radec-kitu zmanjkalo fantov. Preden bo štirinajst dni, se boste vsi s Plemontezarji lasali! Pa kako!

Janez. Izvrstno! Jaz grem prostovoljno! Bodo videli Lahi, kako strelja divji lovec!

Majda. Janez! (Prime ga za roko in ga proseče pogleda. Stopita par korakov vstran.) Nikar ne hodi na vojsko!

Janez. Majda, ali se res bojiš zame? In če padem, kaj zato?

Majda. Janez, kako mi nagajaš! (Obstaneta v tihem pomenku.)

Tine. Poguma imam dovolj, in streljati znamo mi divji lovci. Toda mati so več kot vojska. Bolni so. Jaz jih že ne pustim. Če je res, kar pravi Tonček, potegnemo jo v gore!

Tonček. Ker nimate nič korajže! Jaz grem pa precej, če bi me hoteli. — No, saj pojdete vi tudi, vsi, prav vsi boste šli. Dekleta, vam pa: Adijo in zdrava ostani! (Poizkuša peti, vihti klobuk, maha z rokami. Fantje poprimejo pesem, dekleta se v ozadju zberó v živahnem pogovoru.)

Fantje (pojó:)

Oj, zdaj gremo, nazaj nas več ne bo!
Radecki pa korajžo ima,
ker same mlade fante ima.
Oj, zdaj gremo, nazaj nas več ne bo!
Radecki pa na konj sedi
in bridko sablo v rōc' drži.

Oj, zdaj gremo, nazaj nas več ne bo!
(Zavilhtë klobuke in zavriskajo.)

Zavrtnik (pride razburjen in jezen iz hiše, baš ko fantje zavriskajo.) Podnevi in ponoči ni miru pred vami! Noč se dela. Otroci domov in dekleta! Vi se pa tudi spravite izpod okna! Človek ima toliko dela in skrbi ves božji dan, ti se pa deró in kričé kot norci!... Domov — vsi! Precej!

Tonček (vtem, ko otroci in dekleta brzo odhajajo.) U, u, oče rihtar, héntano ste nataknjeni! Ali ste zopet dobili od 'teh višjih' koprive pod nos namesto medalje?

Zavrtnik. Ti se mi prvi izgubi, potepuh! Če ne, te dam zapreti!

Tonček. Boljši potepuh nego skopuh! Hahaha! Aj, aj, aj! (Odide za fanti, ki se smejajo.)

Zavrtnik (sam.) Da bi le tega znorelega berača že enkrat zlomek vzel! Pravzaprav ni nič nor. Prekanjen je in zvít kot ovnov rog. Vse izvoha ta rogač. Zaprl ga bom. Le čakaj me! (Gre za vrtno ograjo in kliče:) Jurček! Jurček!

Pastir Jurček. Kâââj?

Zavrtnik. Sém pojdi!

Jurček. Kaj pa je?

Zavrtnik. Teci po Lisjakovega Gašperja! Precej naj pride sém! Razumeš?

Jurček. Po Gašperja, da precej pride sém?

Zavrtnik. Da, po Gašperja. Le stopi, ena, dve — brž!

Jurček (odide k Lisjakovim.)

Zavrtnik. Dva grunta imam, še tretji mora priti k hiši. Lisjakov je najboljši. Hčera ni pri hiši, dot ne bo treba šteti, torej bo vse Gašperjevo. Stari se bo kmalu izkašljaj, a do smrti le ne dá vajeti iz rok. No, potem jih bom vzel jaz v roke. Gašper je teliček. Tega bom imel na uzdi, z Majdo mu bom pa oči zavezal. Da se le ti grunti skupaj spravijo, in da bo rihtar Zavrtnik najmogočnejši gospodar v okolici! Zemlja, zemlja, to je kaj vredno. Zakon pa ljubezen — to so čenče, praznine!

Gašper (pride od zadaj, ne pri vratih.) Dober večer, oče rihtar! Kaj ste kričali tako? Prav na naš vrt se je slišalo?

Zavrtnik. I, ti-le norci mi trobijo pred hišo, da me kar ušesa bolé. — Gašper, nekaj ti imam povedati.

Gašper. Kaj pa, oče rihtar?

Zavrtnik. Lovili bomo. Na Laškem primanjkuje fantov. Pri meni sta že skrita dva beriča... Jutri začnemo!

Gašper. Oče, lepo Vas prosim, mene nikar!

Zavrtnik. Bomo že videli. (Se ozira naokrog.) Čakaj, da naju kdo ne sliši!

Gašper. Nikogar ni. Vsi so odšli na drugi konec vasi.

Zavrtnik. To veš, da mora vsakdo na vojsko, kdor nima celega grunta. Ti ga

nimaš — torej bodeš tudi zašit v vojaško suknjo.

Gašper. Če ga nimam — saj ga dobim po očetu.

Zavrtnik. Dobim — dobim! Imeti ga moraš še nocoj — in tvoj stari — à — ali ti ga bo dal? Ga ne poznaš?

Gašper. Saj veste, kaj pravijo: Staremu luč — mlademu ključ! Vse zastonj!

Zavrtnik. Če si pameten, ti pomagam. Ali ti je všeč Majda?

Tonček (se pokaže v ozadju. Ko zagleda Zakotnika in Gašperja, se skrije za kapelico in prisluškuje.)

Gašper. Prašate!

Zavrtnik. Če daš besedo, da jo boš vzel, ti zapišem pred pričami zemljo še nocoj, in prost boš vojaščine. Seveda, gospodar bom le jaz. Če mi boš všeč in priden, dobiš enkrat vse tri grunte, moja dva in vašega.

Gašper. Oh, oče, saj veste, da bom. Samo Majda — —

Zavrtnik. Kogâ? Majda mora molčati in ubogati, kar reče oče!

Gašper. A tisti Janez iz bajte hodi za njo!

Zavrtnik. Berača pošljemo na Laško, medtem se te pa Majda že navadi. Majdi bo oče povedal, koga bo ljubila in katerega bo vzela. Torej velja? Oprostim te vojakov, ti pa vzameš Majdo!

Gašper (mu seže v roko.) Velja!

Zavrtnik. Kaj pa z Žefo?

Gašper. Ne vem!

Zavrtnik. Plačaj jo, in stvar je opravljena. Ti nisi za beračice, naša pa ni za berače! — Sedaj pojdi po priče! Ježa in Gabra pripelji takoj k nam! Tam zadaj naj prideta na male duri, da jih kdo ne vidi.

Gašper. Precej — toda Janeza moramo ujeti kmalu; če jo potegne v gore, ga ne dobimo.

Zavrtnik. Jutri večer! In sicer njega prvega! Pojdi in molči kot zid!

Gašper (odide.)

Zavrtnik (si menca roke.) Le počakaj! Boš videl, kaj se pravi biti pri meni za hlapca! Pribito se ti bo krivil hrbet . . .

Hahaha! Bajtarskega Janeza na Laško, Gašperja k meni za hlapca, Majda bo pa vrhica, da bomo zvezali tri grunte skupaj . . . Hahaha! (Odide v hišo.)

(Noč. Mesec sveti.)

Tonček (pride izza kapelice, potuhnjeno gre proti rihtarjevi hiši, zamahne z roko in se zakrohota.) Majda ne bo nikoli Lisjakova! Hoče oditi; kar začuje petje Majdino, obstoji. — Večerni zvon se glasi. Tonček se odkrije, prekriža in stopi za vogal hiše.)

Majda (poje v ozadju.)

Kak žalujem in vzdihujem,
prosim, Mati, reši me!
Spolni želje mi v veselje,
milostno uteši me!

(Prinese lučko pred kapelico.) Vsak večer mora goreti ljubljene Mamici božji lučka! (Postavi jo pred podobo.) Tako-le! Ah, Mamka božja, tu-le notri v srcu tudi meni gori lučka — tako svetla in vroča! Kajne, da nisi huda name? Saj veš, da je tako čista in nedolžna kakor ta-le plamenček! Sama se je vžgala. Dolgo sem jo ugašala, pa se ni dala! Odpusti mi; še bolj bom molila, rožic Ti bom dajala celo leto — ah samo na vojsko naj ne gre! Ti ga pregovori! Molila bom zanj vsak dan — ah — zakaj bi moral iti? — Ker je revež, da, zato. — O, varuj ga, brani ga! (Poklekne.) Pod tvojo pomoč pribežimo — — — (Moli tiho.)

Tonček (po prstih, ozirajoč se naokrog. Zadene ob Majdo.) Majda!

Majda (prestrašena.) Jej! — Tonček! Zakaj me strašiš!

Tonček. Majda, pst, tiho! Važne reči, važne ti povem.

Majda. Hitro — Če kdo pride!

Tonček. Majda, oče so te ravnokar prodali . . .

Majda. Tonček, kaj govoriš?

Tonček. Pusti me! Poslušaj! Tukaj-le za kapelico sem bil, ko so obljubili tvojo roko Gašperju.

Majda. Lisjakovemu?

Tonček. Tiho bodi! Gašperju, dà, — in zapisali so mu eno zemljo. Janeza jutri ujamemo in pošljejo na Laško, da bo ubit . . . Tebe pa vzame Lisjakov Gašper.

Majda. Jezus Marija, Tonček, ti lažeš!

Tonček. Tebi še nikoli nisem. Tako bi te varoval kot zakonski prstan, če bi ga bil kdaj imel, ker te imam rad, in zato te tudi ne sme dobiti tisti grdun, tisti Lisjakov Gašper!

Majda. Rajši umrjem. Nikdar!

Tonček. Zato pa Janez ne sme na Laško!

Majda. Ne sme ne, zaradi mene ne sme! Brž naj se skrije. Beži naj!

Tonček. Saj bo tudi. Toda sama mu povej! On gorí za vojsko. Pravi, to je dolžnost, da se vojskuje za cesarja. Le ti mu to povej, tebe bode ubogal.

Majda. Pojdi ponj, Tonček! Naj pride nocoj pod ono-le okno. Vse mu povem, vse! Ne smejo ga ujeti! — Aha, zato so prišli ravnokar k nam Gašper, Jež in Gaber ter imajo skriven pomenek v hiši! Torej mene prodajajo! Moj Bog! — Tonček, pojdi po Janeza!

Tonček. Precej, precej! Le povej mu: Jutri mora zbežati v gore! Divji lovec se že skrije! Posebno če je vseh lovcev poglavar, kot Janez. (Odide in se povrne s fanti.)

Majda (sama. Zgrudi se na kolena pred kapelico.) O, sveta božja Pomočnica! Usmili se me! Poznaš me siroto! Ne zavrzi me, Prečista! Ne daj me v kremplje tega kragulja! Od studa umrjem — — Nikdar, nikdar! Ti ne pustiš — Mati milosti in ljubezni — — — (Hipno vstane silno razburjena.) Slovesno Ti prisegam, Mati, da ne vzamem Gašperja! Nepokorna sem očetu — a ne morem — ne morem drugače. Toda obljubim Ti sveto, če se ne omeči očetovo srce, da bi vzela Janeza, katerega edinega ljubim, da ga zoper očetovo voljo tudi ne vzamem. Trpela bom, dokler me ne položé na mrtvaški oder —; a oblekli me bodo tedaj v belo krilo in deviški venec bo blestel na moji glavi. (Za odrom petje fantov — Majda odide razburjena v hišo. Pred vrati se še enkrat obrne proti kapelici, sklene roke in vzdihne s prošeim glasom.) Prisegla sem —

Fantje (počasi prihajajo na oder, pojoč:)

Nocoj, le še nocoj
naj mesec bo svetel — —

Tonček (je med fanti in vedno govori Janezu ter kaže na Zavrtnikovo okno.)

Tine. Fantje, jaz grem pa Dolinarjevi Meti malo potrkat na okno!

Janez. Pojdi, pojdi, prismoda! Ali si siten! Če popiješ polič vina, pa te ni ugnati.

Tine. Janez, le tiho, in ti ne bodi siten! Malo se lahko pošalim.

Janez. Jutri bo pa cela vas polna govorjenja, kakšni da smo. Bodi no pameten!

Tonček. Pustite ga, naj gre! (Fantom potihem:) Saj Mete ni doma. Mati spi v čumnati. To jo bode izkupil!

Tine (pod oknom.) Meta, Metka! Ta Metasta!

Fantje (se smejajo.)

Tine (trka in govori:)

Oh, preluba Meta,
luna je taka k' ena reta,
jaz pa pod oknom stojim
in nič odgovora ne dobim...

Metina mati (okno bučno odpre in zagradi Tinetu klobuk z glave in mu ga vrže pod noge.) Ná, krokar ponočnjaški! Sram te bodi, fej! Spat se izgubi, sova buzakljunska! (Okno se zapre.)

Fantje (se naglas krohočejo.)

Tonček. Hahaha! Ali te je okúzmala stara! Šlek, šlek, šlek! (Mu strže korenček.)

Tine. Kdo bi bil mislil, da je tako strupena ta ženska!

Janez. Saj sem ti pravil, da miruj. Jutri bo pa šlo po vasi, kakor bi na boben udaril. Pojdimo, fantje! Lahko noč!

Tine. Ali greš ti tamkaj?

Janez. Imam bliže! (Odide na levo.)

Fantje (odhajajo za kapelico in mrmraje pojó:)

Radecki pa korajžo ima,
ker same mlade fante ima — —

Janez (pride oprezno izza vogla.) Pri županu je še luč. — Kako morem sedaj tja? — Kaj mi bo povedala? — To je čudno! Čakati ne kaže! Pod čumnatnim oknom, je rekla Tončku. Tiho, da me nihče ne začuti! (Gre po prstih proti oknu. Potrka.) Majda!

Majda (odpre okno.) Ali si ti, Janez?

Janez. Kaj je, Majda? Ti jokaš? Majda, moja Majda!

Majda. Janez, moram ti povedati, kako sem nesrečna! Janez, ali me imaš res rad?

Janez. Majda, kako moreš prašati! Rajši nego punčico svojega očesa.

Majda. Janez, jaz tudi tebe. Ah, kako sem nesrečna! (Klone z glavo in joka.)

Gašper (pride izza hiše in si mane roke.) Najprej Majdo, potlej pa tri grunte! Zdaj grem precej vasovat! (Pride okrog vogla in zagleda Janeza pod oknom.) Zakoljem ga! (Potegne nož.) Šema, čemu? (Udari se po glavi.) Da bom ob deklè, ob zemljo — in še zaprt povrhu! Drugače bo to! (Potuhne se na tla in prisluška.)

Majda. Janez, nevarno je za naju. Poslušaj in ubogaj me! Jutri te bodo lovili. Uidi, prosim te, skrij se v gore! Mene hočejo prodati Gašperju —

Janez. Prodati — Gašperju?

Majda. Pst, tiho! Če te ne bo doma, kako bom nesrečna! Vedno bo za mano ta ostudnež! Tebe bodo pa Lahi ubili. Oh, Janez, bodi moj varih! Beži! Zaradi mene beži, ki te imam tako rada! Cesar ima dovolj vojakov, jaz pa nikogar, da bi me branil!

Janez. Majda, zate vsako kapljo krvi!

Majda. Tvoja ali pa nobenega! Z Bogom! Pojdi! (Zapre okno.)

Gašper (zleze po vseh štirih za hišo.) Na delo! Še nocoj boš naš! (V hišo.)

Janez. Moj Bog, ti veš, kako bi se rad vojskoval za cesarja! Saj vem, da je to moja dolžnost. Toda Majde ne pustim v krempljih tega človeka. Vem, da je ne bom imel nikdar, ker se oče ne bo dal omečiti — vem tudi, da je nisem vreden, ker sem berač. Kaj imam? Nič! Pošten sem — in delam in vlečem — a kaj je ljudem poštenost, delo... Haha — denar — denar in grunti! To je vse, drugo nič! A Majdi je več poštenost, nego blago. In za poštenost Majde stare Janez deset verig. Ne, ne, ne smem na vojsko! Zaradi nje ne smem! Če te ne morem imeti, čuvati te smem! Dokler bo utripalo to srce, Majda, ne bo te imel slepar! — Z Bogom, Majda, z Bogom! Jutri sicer grem, a čul bom kot sokol nad teboj!

(Iz županove hiše pride Gašper, za njim birača, Jež in Gaber.)

Gašper (gleda.) Je že šel! V gnezdo bomo morali ponj.

Prvi birač. Morda še ni šel domov. Treba se je prej prepričati, če ne, nam uide.

Drugi birač. Gašper, pojdi pogledat!

Gašper. Jaz ne grem. Če bi se srečala, ali če bi me zagledal, bi slutil takoj, da ga lovimo, in bi zbežal. Gaber naj gre!

Gaber. Dobro, grem! Takoj se vrnem! (Gre.)

Zavrtnik (pride iz hiše.) Dekletu sem že dal plačilo, da bo vedela vasovati s takimi berači. Alo, sedaj pa nad onega!

Prvi birač. Tiho, gospod rihtar! Gaber je šel pogledat, če je doma. Zajeti ga moramo v gnezdu.

Jež. Presneto mu privoščim. Jeseni mi je zmanjkalo treh zelnatih glav iz zelnika. Kdo drugi jih je ukral, kot ti beraški bajtarji!

Zavrtnik. Še tega je treba! Krade torej tudi že, ta svojat! Le čakajte!

Gaber (se vrne.) Doma je, doma! Videl sem ga skozi okno. Mati sedi za pečjo, on pa golorok leži na klopi.

Zavrtnik. Pijan je. Za pijačo imajo berači vedno dosti. Le hitro ponj!

Prvi birač. Ali bomo ulomili vrata? Bolje je, če ga spravimo z zvijačo iz hiše. Vse koče ne moremo obstopiti, ker nas je premalo. Ko bi pa ropotali, nam še uide.

Zavrtnik. Gašper, ti ga pojdi klicat! Reci, da gresta pit, da boš ti plačal.

Gašper. Oče, z mano ne gre nikamor. Mene se boji. Gaber naj gre!

Gaber. Jaz sem že enkrat bil; naj gre kdo drugi!

Zavrtnik. Pojdem pa sam! Vsi se bojite tega fantalina. Sekiro vzamem in razčesnem tiste vegaste duri in ga zagrabim za vrat ter vržem na cesto kakor mlado mačko.

Prvi birač. Ne, ne! Hrupa ne delati!

Gaber. Jaz pa vem, kako! Jež naj gre pod okno in naj reče, da mu je telica zbolela; naj brž gre Janez, da jo zakolje. On zná dobro klati.

Zavrtnik. Dobra je ta! Jež, le pojdi in tako reci!

Prvi birač. Ko odpre vrata, ga pa midva zgrabiva.

Vsi. Dobro, dobro!

Zavrtnik. Le za mano!

Prvi birič. Pst! Previdno! (Ođidejo.)

Gašper (zaostane.) Bom kar tukaj počakal. Saj vas je dovolj. (Sam.) Le pojte ga lovit! Poznam dobro divjega lovca! Če me s prazno pestjo počí po glavi, bi mi štiri-najst dni šumelo po ušesih. Grem rajši malo povasovat. (Vesel menca roke in gre pod okno Majdino.) Majda! Majda! (Trka.) Majda,

Janez. Lažete! Sram Vas bodi!

Jež. Tat! Zelje si mi kradel! Lahi naj te ubijejo!

Zavrtnik. V kaščo ga zaprite!

Janezova mati (prijoka in se vrže na kolena pred rihtarja.) Za pet ran Vas prosim, pustite ga! Kako bom živel!

Zavrtnik. Kradla boš, kot si doslej!

Mati (se dvigne ponosno.) Kradla? — Drob-tinice nisem vzela — nikdar! Stradala sem,

Carigrad: Galatski most.

srček! (Poslušaj.) — Joka! Stari jo je preveč! Ne bo se oglasila! Čakaj me, stari, ko jo dobim, boš ti videl, kaj je Gašper! (V ozadju krik, ženski jok, prepir.) Aha, se že dajejo! Če vsem uide ta strela, potem je gotovo hudiču zapisan. — (Poslušaj.) Stara vpíje: Pu-sti-te ga! ... Ga že imajo! (Hrup se bliža. Na oder pritirajo Janeza vklenjenega. Drže ga štirje. Rihtar je krvav po licu.)

Zavrtnik (divje.) Boš ti vedel mene pobijati! Plašar ti! Dekleta zapeljuje, cesarja izdaja in mene bije — pa krade! Tat!

prosila — a kradla ne! Bog bo sodil, kje je več krivičnih vinarjev, pri nas ali pri vas!

Janez (škrtá z zobmi.) Mati, jaz se maščujem, grozno maščujem!

Mati. Janez, ne govôri takó! Maščeval se bo Bog! Z Bogom! (Prekriža Janeza.) Sive matere molitev te bo spremljala.

(Janeza peljejo mimo okna Majde.)

Janez. Majda! Z Bogom!

Majda (na glas zajoka.) Janez!

Zavrtnik (skoči proti oknu in zapreti Majdi.)

(Zastor pade.)

(Dalje.)

Od Save do Bospora.

Potopisni spomini. — Napisal **Ivan Knific.**

(Dalje.)

XVIII.

Na onem nosu, kjer prehaja Zlati rog v Bospor, Bospor pa v Marmarsko morje, stoji velika stara serajska palača Eski Seraj; pod njo pa se širi prostoren park, zasejan ponajveč s cipresami in platanami. To je stara bizantska akropola. Tukaj je že veliki Konstantin sezidal svojo cesarsko palačo; razširil in olepšal pa jo je zlasti Justinian.

Velika, razsežna je bila stolica bizantskih cesarjev, čeprav morebiti ne tako lepa kot rimski Kapitol. Za svoj sedež so si jo izbrali tudi turški sultani. Zelo pa bi se motil, kdor bi menil, da sultani še dandanašnji stanujejo v njej. Ta palača je že doslužila. Sultani so si sezidali nove, krasne palače ob Bosporu. Eski Seraj pa služi kot zgodovinski muzej.

Visoko zidovje obkrožuje staro serajsko palačo. Več lepih vrat vodi na dvorišča; stražijo jih seveda vojaki. Mi pa se ne zmenimo za nje, marveč stopimo na dvorišče v Činili-Kiosk, kjer hranijo starožitnosti.

Muzeja sta pravzaprav dva, stari in novi; sicer nista velika, pa hranita marsikaj zanimivega. Kdor se je že izprehajal po dunajskih dvornih muzejih, kdor je videl od znotraj krasne zbirke pariškega Louvra, kdor si je ugledal londonski „British museum“, temu se zdé seveda carigrajski muzeji kot muha zraven slona. Pa je vendar nekaj vredno že to, da so se tudi Turki začeli zanimati za zgodovinske spomenike, da ne pravijo več: — Kamen je kamen, pa bodi sirova skala ali pa krasen relief.

Hamdi-bej je l. 1887. pri mestu Sidonu odkril prav lepe sarkofage. Ponudil jih je turški vladi, ki mu je dovolila, da jih spravi v te muzeje. Prav okusno so postavljeni. Sarkofagi so okrašeni z reliefi, ki jih pri-

števajo med najboljše umetnine. Nisem še videl tako lepe kamnite rakve, kakor je n. pr. Aleksandrov sarkofag. Posamezne podobe so krasno vklesane v marmor; vsaka poteza je mojstrska. Zato so pa Turki tako ponosni na to umetnino. Z navdušenostjo ti jo kaže in razlaga turški paznik. Ti ljudje znajo dobro nemško in francosko.

Kipi grških in rimskih bogov in boginj te ne zanimajo. Kolikokrat si videl že lepše in umetnejše! Zanimiv je samo oni oddelek, kjer je Schliemann razstavil majhen del svojih trojanskih izkopin.

Iz prvega dvorišča preidemo na drugo, ki je zelo prostorno. Sredi dvorišča stoji takozvana janičarska platana. Pod to platano so se zbirali janičarji, kadar so se upirali sultanu. Navadno so zahtevali smrt neljubega jim paše ali vezirja. Poto-lažili so se pa, ko so na visokem drogu nesli čez le-to dvorišče okrvavljeno glavo neljube jim osebe in jo razstavili pred glavnim serajskim vhodom. Janičarjem je bila največja zabava, sekati glave sovražnikom, domačim in tujim.

Prešli smo torej dvoje dvorišč, ki sta v resnici samo preddvor v pravo serajsko palačo. Radovednost nas seveda žene, da bi videli tudi notranje prostore; pa navadnim zemljanom je vstop strogo prepovedan. Samo s posredovanjem poslaništva morejo visoki dostojanstveniki dobiti dovoljenje, da si smejo ogledati tudi odznotraj sultanove palače: Eski Seraj, Bejlerbej in Dolmabagče. Plačati pa morajo zato samo napitnine sultanovim služabnikom 80 do 100 frankov! Plebejci si oglejmo samo glavna vrata, ki vodijo v notranjščino! Sicer pa menim, da nismo veliko na izgubi, če ne vidimo sultanove zakladnice in prestolne dvorane; saj si jih lahko ogledamo po drugih, civiliziranih prestolnicah.

Vojak, ki stoji z nabito puško na straži, te že meri od nog do glave, češ, kaj neki išče radovedni „gjaur“ po teh prostorih. Zato je najbolje, da izginemo.

XIX.

Vsakomur izmed častitih bravcev je gotovo vsaj po imenu znana svetovno in zgodovinsko glasovita džamija Aja Sofija.

Že cesar Konstantin je sezidal kraj svoje palače malo cerkev in jo posvetil sv. Modrosti božji (τῇ ἀγίᾳ σοφίᾳ). Popravljali so to

se mu ni, da se bo enkrat ta krasna cerkev izpremenila v prvo turško džamijo.

L. 1453. so si Turki osvojili Carigrad. V Aji Sofiji se je zbrala in zaprla ogromna množica vernega ljudstva, ki je zaklenila vrata za seboj. Turki so razbili vrata, in v cerkvi se je pričelo grozovito klanje. 3000 je bilo pobitih samo mož; žene in otroke so divji sovražniki odpeljali in prodali v sužnost. Vojaki so oropali cerkev do golega, razdejali in razbili vse, kar je kristjanom svetega. Mohamed II. jo je slovesno posvetil v turško džamijo.

Legenda pripoveduje, da je duhovnik ravno opravljal presveto daritev, ko so Turki pridrli v cerkev. Zapustil je oltar, vzel seboj kelih in izginil za nekimi vratmi. Zid se je sklenil za njim. Tisti dan pa, ko bo Aja Sofija zopet postala krščanska cerkev, se bodo vrata odprla, in duhovnik bo nadaljeval sv. mašo.

Za serajskim vrtom sem korakal po kamennem tlaku navzgor, dokler nisem prišel na prostorni trg pred Ajo Sofijo.

Tempelj božje Modrosti, ki je bil skoraj

tisoč let kras celega krščanskega sveta, in ki je že nad štiristo let eno prvih svetišč Izlakovih, je, lahko rečemo, najlepša bizantska stavba. Sezidana je na kvadratnem podstavu. Na vseh štirih voglih stojé visoki, sloki minareti. Pred džamijo vidiš prostorno dvorišče, ki pa nima v sredi vodnjaka, kakor jih imajo druge džamije; tudi ni ob njenih stenah kamenitih umivalnikov, kakor jih je takisto videti drugod.

Na štirih in velikanskih stebrih počiva ogromna kupola; široka je 32 m in njen vrh se vzdiguje 65 m nad zemljo. Ob straneh jo obdaja osem manjših kupol. Vrh glavné kupole pa blešči turški polumesec.

Carigrad: Aja Sofija.

cerkev in popravljali, dokler je ni dal cesar Justinian sezidati popolnoma iznova. Hotel se je ovekovečiti z monumentalno stavbo. Iz vseh delov sveta so znašali zanjo najdragocenejše gradivo in po nekaj letih so jo slovesno posvetili l. 537. Justinian je baje ob tej priliki vzkliknil: „Salomon, jaz sem te prekosil!“ Dragocene posode, zlati svečniki in čudovito-lepi oltarji so jo krasili. Posebno lep je bil, kakor pripoveduje zgodovina, veliki oltar, ki se je lesketal v biserih in dragih kamenih.

Ko se je stavila Aja Sofija, o Mohamedu še ni bilo ne duha ne sluha. Sv. Modrosti jo je posvetil cesar Justinian, pa še sanjalo

Ko sem prišel do džamije, je ravno mujezin priplezal na minaret in svoje vernike vabil k molitvi. Hodil je po balustradi ali galeriji, ki visoko tam gori obdaja minaret, dejal si je roki za ušesa in klical tja v širni svet nekaj, česar nisem razumel. Slišal sem samo zategnjeni: „A-a-a-a“. Ni govoril, marveč pel je, a ne pel tako, kot pojemo pri nas na zahodu; njegova „tonova lestvica“ ni presegala terce; pa vendar njegovo petje ni donelo neprijetno na moja „frankovska“ ušesa. Vrtil se je nekaj časa krog minareta, potem pa izginil skozi vrata po stolpu navzdol.

Moslimi so prihajali v džamijo. Ne bodi len: pridruživ se jim še jaz ter stopim čez prag. „Vodnik“ nas sicer svari, da med moslimsko molitvijo ne sme noben Evropejec v džamijo; pa kdo se bo menil za njegove opomine? Na potu moraš biti predrzen; če ne, bodo pa drugi predrzni s teboj.

Kakor drugi, tako si tudi jaz pri vhodu sezujem čevlje ter jih postavim v kót. Skozi Zlata vrata vstopim v svetišče. Tujec mora pri vstopu plačati deset piastrov, če si hoče Ajo Sofijo ogledati odznotraj. Jaz se za kaj takega seveda še zmenil nisem. Da ne bi obračal nase pozornosti, se obnašam kot drugi. Fesa ne snamem z glave. Te navade nimajo Turki; še celo v krščanske cerkve prihajajo nekateri, ne da bi se odkrili. Vsa džamija je pokrita z lepo pleteno slamnato preprogo, ki je čedno osnažena. Čeprav so drugače mohamedanci umazani, njih mošeje in džamije so pa vedno snažne. V sredi Aje Sofije sedem na tla, prekrižam noge „à la turca“ (da nimam šolnov, ampak samo rjave nogovice, ne moti prav nič), potlačim si fes nekoliko globlje na čelo, prekrižam roke, se držim resno, kolikor pač morem, in flegmatično čakam, kaj vse pride na vrsto. Seveda se pri tem oziram na vse strani, da si Ajo Sofijo kolikor mogoče dobro ogledam.

Velikanska kupola se dviga nad menoj. Ogromni stebri jo podpirajo. Kakor celo cerkev, tako so zlasti še kupolo njega dni krasili zlati mozaiki. Sedaj seveda o njih ni

ne duha ne sluha. Mohamedani v svojih svetiščih ne smejo imeti podob. Zato so celo cerkev pobelili z apnom, jo rumeno-zelenkasto pobarvali in okrasili z arabeskami. Samo v štirih vogalih pod kupolo nad stebri še zagledaš velikanske perutnice kerubov; glave pa so jim zamazali in iz njih napravili nekake zvezde. Ko so l. 1849. Ajo Sofijo popravljali, so odkrili mozaike in jih fotografirali, potem pa zopet pobelili.

Tam, kjer je nekdanj stal velik oltar, stoji sedaj „mihrab“, t. j. duplina, ki kaže, v kateri smeri da leži Meka. Moslimi so namreč med molitvijo vedno obrnjeni proti Meki, in zato je mihrab najvažnejši kraj vsake džamije. Zraven njega stoji visoka prižnica, ki ji pravijo Turki „mimber“; visoke stopnice vodijo do nje. Vsak petek, t. j. vsak mohamedanski praznik, spleza nanjo pridigar (hatib), da raz njo navdušuje vernike za pravo Mohamedovo vero. V roki drži ostro brušen meč; raz vsako stran prižnice vihra turška zastava.

Vse stene so okrašene z arabeskami. Na vogalih, kakor tudi po stenah, visé neprimerno velike, okrogle, zelene table s turškimi napisi. To so menda stavki iz korana, mohamedanskega sv. pisma. Črke so velikanske. Nekaterne so dolge do 9 m. Vrh kupole je baje prepisano iz korana: „Allah je luč nebes in zemlje.“

Izpod oboka visé veliki svetilniki, to je obroči, na katerih robu visé oljnate svetilnice. Kadar jih prižgó — in to se zgodi zlasti v mesecu ramazanu — je džamija, kakor pravijo, čudovito krasno razsvetljena. Morje lučic sveti pred tvojimi očmi.

Na desni strani, ne daleč od stene, se dviguje na tenkih stebrih nekaj kor. Tja gori se spravljajo pevci, oziroma oni, ki molijo koran na glas. Ob stenah in za vratmi pa so sezidane visoke galerije za ženske.

Vedno mi bo ostal v spominu oni dan, ko sem sredi Aje Sofije sedel na tleh s prekrižanimi nogami in temnordečim fesom na glavi. Ker sem bil črno oblečen, se drugi niso zmenili zame; mislili so najbrže, da sem kak turški bej ali vsaj softa, Mehemed-efendi. Čakal sem, kako molijo moslimi.

V štirih dolgih vrstah so se Turki vstopili pred duplino mihrab. Nekaj jih je zlezlo na imenovani kor in pričelo svoj: „Allah-il-allah.“ Šlo je brez konca in kraja, sedaj gori, sedaj doli. Čudno je to petje, pa vendar brez dissonance. Kar nas je bilo bolj mlačnih, smo sedeli sredi džamije pod kupolo. Oni pred mihrabom pa so „eksercirali“. Vstajali so, pripogibali se naprej, poklekovali na tla, poljubovali tlak in klicali svoj: „Allah-il-allah.“ To „ekserciranje“ je trajalo skoraj četrt ure. Resno, kot je v takem položaju sploh mogoče, sem jih ogledoval. Smilili so se mi skoraj.

Po opravljeni molitvi vstanemo, in kakor da bi se nič ne bilo zgodilo, jo mahnemo proti vratom, kjer sem pustil svoje čevlje. Tristo jadâ: ni jih bilo več na mestu! Mojo zadrego zapazi cerkvenik in me pelje k neki duplini, kjer je shranil moje obuvalo. Obujem si je; pa nadležneš me prične izpraševati, odkod sem in kaj sem; tako vsaj spoznam iz njegovega obnašanja. Povem mu, da sem „un Autrichien“. „Moslim?“ me vpraša na kratko. „Ne“, mu odgovorim, stopim čez prag in pospešim korake, da mi jih kaka vidna moč ne pospeši — od zadaj.

XX.

Pred prvo džamijo stambulsko se razprostira Veliki trg, na katerem turški in grški branjevci prodajajo sadje, pred vsem grozdje, lepo rumeno, z debelimi, sladkimi jagodami. Pravijo sicer, da je rastlo to grozdje v okoličih solunski, pa jim ni treba verjeti na besedo.

Kraj tega trga se razprostira prostorni, dolgi Atmejdani (konjski trg), slavni Hipodrom ob času bizantskega cesarstva. To je eden izmed največjih trgov v Carigradu. V kakšen namen je služil ta trg svoje dni, nam pove njegovo ime. Kakor so imeli Rimljani svoj Circus maximus, tako so tudi Carigrajci, pred vsemi seveda cesarski dvor sam, hoteli imeti svoje cirkove igre. Priredili so v ta namen le-ta trg.

Kakor rimska, tako je tudi carigrajska drhal, bizantski mob, zahtevala svoj „panem

et circenses“. Igre so jim preskrbovali cesarji, pa ne vedno v svojo korist. Saj je znano, da so cirkove igre imele tudi v politiki svoje slabe posledice. Dve stranki sta se izkušali v Hipodromu, „zelena“ in „modra“, ti dve barvi so namreč nosili vozači v cirkus; v dve stranki so se razdelili še gledavci in se strastno napadali tudi zunaj Hipodroma. Saj je znana zloglasna vstaja „nika“ za časa cesarja Justiniana. 30.000 ljudi je za te vstaje pomoril Belizar v Hipodromu. In vse to je bila samo posledica cirkovih iger, pred katerimi so cerkveni očetje verne kristjane tako ostro svarili. Velik del mesta Konstantinopola je pogorel takrat. Na pogorišču je cesar Justinian dal sezidati veličastno Ajo Sofijo.

Hipodrom je bil svoje dni mnogo daljši in širši kot je dandanašnji. Sezidan je bil eliptično, podobno kot v Rimu Circus maximus. Sredi Hipodroma je stala v smeri glavne osi „spina“, krog katere so se drevili vozači s svojimi bigami in kvadrigami. Na tej „spini“ so stali oni trije spomeniki, ki še dandanašnji krasé Atmejdani, namreč: obelisk Teodozija Velikega, Bronasta kača in pa zidani obelisk Konstantina Porfirogeneta. Gledavci so sedeli v 30—40 dolgih vrstah. Hipodrom je imel prostora za 80—100.000 ljudi. Mislimo si žvenketajoče orožje gladiatorjev, bučeče fanfare, glasno ploskanje in divje vpitje razburkane množice — in prestavili smo se v duhu v bizantske čase.

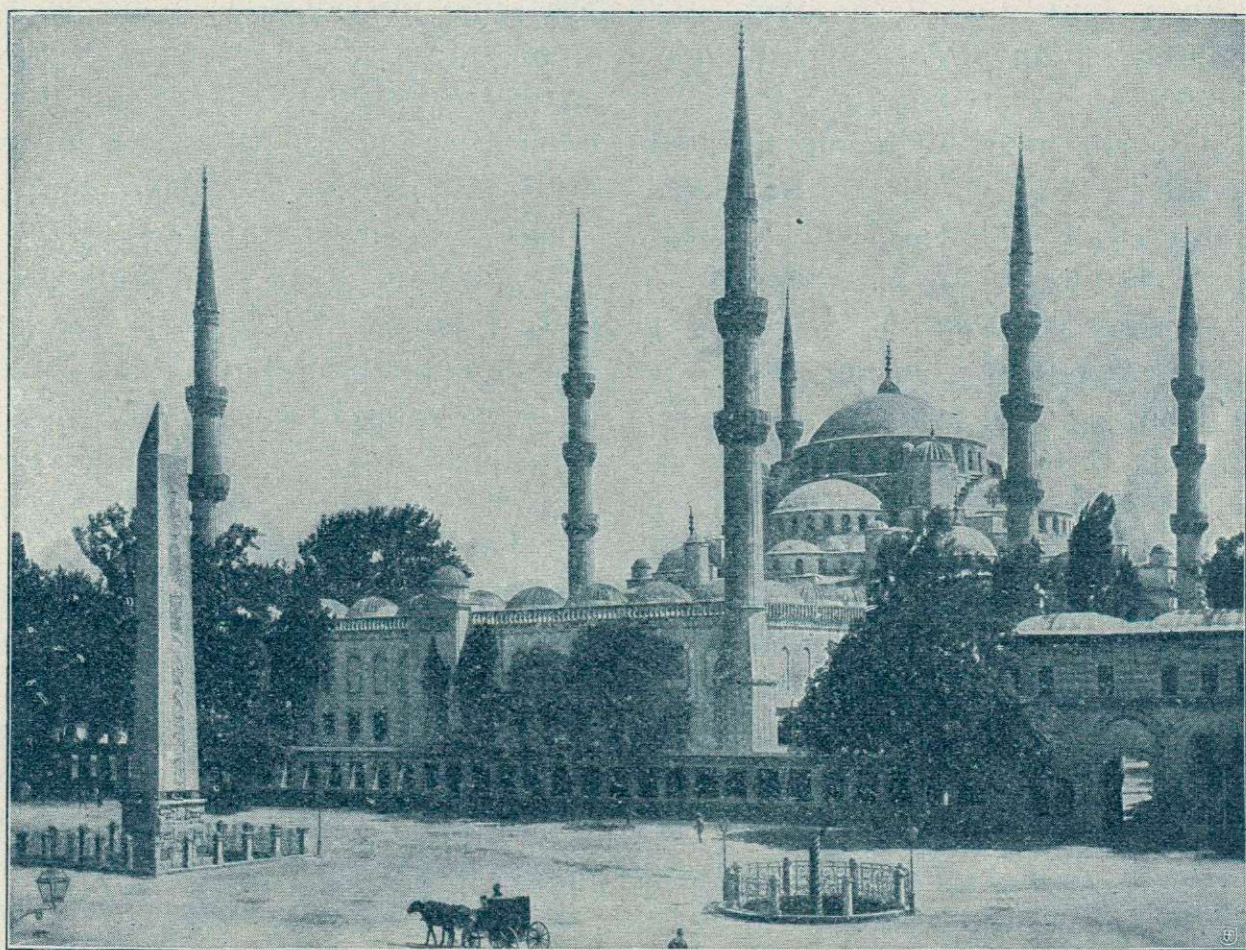
Za časa križarskih vojsk so Hipodrom oropali njegovih dragocenosti in ga zane-marili. Turki pa so ga še bolj razdrli in njegovo kamenje porabili v to, da so zidali svoje mošeje. Sultanovi konjski hlapci so na Atmejdani vežbali svoje bojne konje. Ostali so samo še imenovani trije spomeniki.

Ko pridem na Atmejdani, zagledam lepo novo stavbo. „Vodnik“ je ne omenja. Stopim bliže in vidim, da je to nov krasen vodnjak, najlepši v Carigradu. Sezidan je iz marmorja. Na osmih stebrih počiva precejšnja kupola, ki je odznotraj pokrita z zlatimi mozaiki. Pod kupolo je sezidan vodnjak z mnogimi pipami. Pri vsaki pipi visi ko-

zarec, da še po hišah ne vidiš tako lepih. — Čudno se mi je zdelo, da te tako lepe stavbe ne omenja „Vodnik“, ki se sicer zanima za vsako še tako razpadlo zidovje. Pa kmalu si rešim uganko. Na vodnjaku zagledam napis — edini večji nemški napis, kar sem jih videl v Carigradu —, ki se glasi: „Wilhelm II., Deutscher Kaiser, stiftete diesen Brunnen in dankbarer Erinnerung an seinen Besuch bei Seiner Majestät dem Kaiser der

pred Krist. dal postaviti faraon Tutmes II. Obelisk je visok do 30 m, širok pa 2 m. Napravljen je iz sivo-rdečega granita.

Nekaj korakov od obeliska stoji Bronasta kača, t. j. noga ali steber onega zatega trinožnika, ki so ga Grki postavili v Delfih po slavni zmagi pri Platejah. Steber je do 6 m visok, vlit iz brona. Tvorijo ga tri kače, zvite druga krog druge; manjka pa jim vratov in glav. Zelo zamazan je napis

Carigrad: Atmejdani, stari Hipodrom z obeliskom in Bronasto kačo.
Zadaj Ahmedova mošeja.

Osmanen Abdul Hamid II. im Herbst des Jahres 1898.“ Zato krasé vodnjak ne samo turški napisi in grbi turškega sultana, ampak tudi zlati znamenji: W. II. Vodnjak je torej sezidan šele v najnovejšem času,

Sredi Atmejdana stoji obelisk Teodozija Velikega. Le-ta cesar ga je namreč pripeljal iz Egipta; stal je poprej pri mestu Heliopolu. Na vseh štirih straneh ga krasé egipčanski hieroglifi, in učenjaki, ki razumejo take stvari, so dognali, da ga je že l. 1600

na stebru, znaneč imena onih edenintrideseterih grških rodov, ki so se bojevali proti Perzom; glasi se: Τόνδε τὸν πόλεμον ἐπολέμεον. Λακεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι, Κορίνθιοι itd.

Malo korakov naprej stoji tretji spomenik: obelisk cesarja Konstantina Porfirogeneta. Visok je krog 25 m, sezidan iz velikih debelih kamnov, sicer pa brez vsake zgodovinske vrednosti.

(Dalje.)

Molitve.

1.

— — In jutro je nevidno vstalo
iz postelje kristalne,
pogledalo je proti nebu
z očmi napol sanjavimi;
in z lici rožnozdravimi
detinski smeh je zaigral.

In jutro je iz prs prepolnih
najslajše pelo melodije,
nadahnjene z ljubeznijo,
z ljubeznijo brezmadežno ...

Na rosnih so trepalnicah
zatrepetali solnčni žarki
in zastrmeli nad milino
nedolžnočistega neba —
kot bi jo zrli prvokrat.

Nebo je pa z obličjem jasnim
poslušalo te melodije —
o, saj je znalo, da so bile
zahvalne jutranje molitve
za novovstali dan.

2.

S temnimi preprogami
ves odet je širni svet,
kakor velik katafalk,
na katerem spi
vekomaj zaspali dan.
In nad katafalkom
trepeta večernica,
kakor smrtna luč.

resno in slovesno
kakor svečenik ...
Pokropi ga z mehko rôso
in z meglico pokadi
in z globokim glasom
poje nad zaspalim dnem
tožno-vdani requiem.

Kroginkrog se pa solzé
tiho-sklonjeni cvetovi,
vetri jih tolažijo
in otirajo jim z lic
rosne bisere.

Kroginkrog se pa solzé
tiho sklonjene cvetice ...

In večer opravljen v črni plašč
pred široki stopi katafalk

A usmiljeno nebo,
ki najtišjo vidi solzo,
zlate zvezde prebudi
in pove jim, naj nemudno
mir razlijejo na svet.

3.

Noč je stala na planini
in lasje si je česala
razmotane, mehke, črne,
kakor prst na novem grobu.

ptice — pa so umolknile,
rože — pa so se zaprle,
in ljudje — pa so pospali...

Kar je črna noč prosila,
stvarnica je vse razkrila:

In lasje so padali,
kakor dolge, tenke sence,
po planini, po dolini.
In zapletli so se vanje
žarki — pa so ugasnili,

Noč je zrla, kak ji vdano
med lasmi je vse zaspalo;
ginjena je pokleknila
pod planino in se lahno
naslonila na planino
in molila s toplim dihom.

Ko so zjutraj se zbudili
žarki — pa so se smejali,
rože — pa so žarke pile,
ptice — pa so rožam pele,
in ljudje so se ljubili
lepše, dražje kakor prej.

4.

Mlado jutro moli Gospoda,
in večer se Stvarniku klanja,
tiha noč pred Njim poklekuje —
pa bi jaz ne molil molitve,
ko srce je milosti žejno
bolj kot jutro zlatega solnca,
bolj kot mrak je žejen pokoja,
bolj kot noč je žejna tihote!

K Tebi, Večni, roke sem sklenil:
Ali niso tákrat najlepše,
kadar prst se prsta oklene,
kakor bi se prah in pepel
poljubila v tisti ljubezni,
ki se v duši vnema do Tebe?...

K Tebi, k Tebi rad bi se dvignil
iz globoke solzne doline —
a ne morem, dokler izjokal
svetu nisem zadnje solzé.
Včasih, kadar tvoje nebo
v neštevilnih lučkah utriplje,

ves zamaknjen vanje strmim,
kakor da bi stal pred zaveso,
ki zastira oder nebeški...
Kakšni vendar morajo biti
tam na odru večni prizori,
ko je sama rajska zavesa
toli krasna in čudovita?

K Tebi... k Tebi! — Ali brezmejne
sanjajo med nama daljave!
Drug nobeden jih ne premeri,
kakor Tvoja milost neskončna;
drug nobeden jih ne preplava,
kakor sama srčna molitev.

Da mi nisi vdahnil molitve,
kam bi nosil, kje bi potožil
tožbe svoje neizrekljive?
A v molitev gorko zakrite,
Ti jih vidiš, Ti jih tolažiš,
moj vsevedni Bog in Gospod!

Silvin Sardenko.

Tretja solza.

In preden sem slovo jemal,
sem srcu svojemu dejal:
Vse drugo smeš,
vse drugo smeš,
samo solzé
samo solzé
ne jokaj, prosim te nikar!

A kadar sem slovo jemal,
nič drugega,
nič drugega
začeti moglo ni srce:
Le solzi dve,
le solzi dve
na skrivnem je zajokalo,

In prva solza materi,
in druga solza dragim vsem,
a tretja mi še v srcu spi.
Oh, če se prebudi mi ta,
izliv solza,
izliv solza
poklicala bo za seboj...

H.

Nad grobovi.

Nad grobovi šepetaje
šelesti zefir,
nad grobovi duša moja
vzdihla: „Ah, moj mir!“ —

Tiše, tiše nad grobovi
šelesti zefir,
ko bi vspavati mi hotel
dušo v večni mir...

Cvetko Slavin.

Akvilejska cerkev med Slovenci

v dōbi njihovega pokrščevanja.

Zgodovinska študija. — Spisal dr. Jožef Gruden.

(Konec.)

Kaj je razširjanje krščanstva med Slovenci pospeševalo in kaj ga oviralo?

Narodi se ne pokristjanijo čez noč, tudi ne v enem desetletju. Treba je stoletnega, vztrajnega delovanja, da se iztrebijo vkoreninjeni poganski nazori in običaji, da nova vera prešine vse mišljenje in življenje ljudsko, in da narod postane krščanski ne le po zunanje, temuč tudi v duhu in resnici.

Ta proces se je vršil v slovenskem ljudstvu tekom devetega in desetega stoletja.

Krščanstvo si je pridobivalo vedno več tal in izpodrivalo staro poganstvo. Poslednje pa je bilo tako tesno zvezano z narodom, da se veliki duševni preobrat ni mogel izvršiti v kratkem času in tudi ne brez hudih viharjev. Poleg bojov proti koncu osmega stoletja, ki smo jih že omenili, smemo smatrati tudi vstajo Panonskega Ljudevita (l. 820.) za reakcijo poganstva proti krščanstvu. Politiški smotri so bili v vseh teh bojih tesno spojeni z verskimi.

Kako je krščanstvo med nami napredovalo, kaj je ta napredek pospeševalo in kaj ga oviralo, to naj je zdaj predmet naši študiji. Žal, da nam le skromni žarki dovoljujejo vpogled v to zanimivo dōbo slovenske cerkvene zgodovine.

O načinu, kako so krščanstvo za časa obrskih vojsk širili po naših krajih, nam Alkuinova pisma ne podajajo posebno vse slike. Misijonski pohodi so se vršili hkrati z vojaškimi ekspedicijami. In na Slovence je takrat pač bolj vplival strah pred frankovskim mečem, kakor pa prepričanje o resnici krščanske vere. Postali so kristjani po imenu, pa ostali so pogani po duhu. Iz zapisnika o škofovskem posvetovanju v Panoniji l. 796. posnamemo, da so misijonsko delo opravljali večkrat nevedni kleriki ali pa

lajiki, ki niso znali niti potrebne krstne formule in so posel pokrščevanja vršili enostavno tako, da so potapljali ljudi v vodo¹⁾. Če še pristavimo, da takrat, ko so se ljudje trumoma izpreobračali, ni bilo sledu o kakem temeljitem pouku v verskih resnicah, potem se ni čuditi, da je bilo pokrščevanje le zgolj zunanji čin, kateremu je manjkalo notranje podlage. Zato je Alkuin opetovano nujno poudarjal potrebo pouka pred sprejemom sv. krsta in zahteval, naj se sv. krst nikomur ne vsiljuje.

Šele l. 796., po omenjeni škofovski konferenciji, se je misijonsko delo pričelo po določenem načrtu in razumnejše izvrševati²⁾.

Napredek krščanstva je zelo oviralo to, da so bili misijonarji pogosto nevešči narodovega jezika. Akvilejski duhovnik Blandidij, ki je deloval v začetku devetega stoletja, pravi sam o sebi, da ne razume ljudske govornice³⁾. In tako je bilo, žal, še v mnogih drugih slučajih.

Vzrok, da se tuji misijonarji niso oprijeli narodovega jezika, so bili napačni nazori o veljavi latinščine v cerkvenem življenju. Ta-

¹⁾ Alcuini epistola 68. (Jaffé VI. 312).

²⁾ Zanimivo je in važno za zgodovino liturgije, da so se škofje Arno, Pavlin in tovariši takrat šele posvetovali, kakšen bodi krstni obred. Iz tega moramo sklepati, da je bil taisti po raznih krajih takrat različen. O načinu krščevanja razpravlja večkrat tudi Alkuin v svojih pismih. Pozneje si je dal cesar Karol iz raznih krajev svojega cesarstva poročati, kakšne obrede imajo pri sv. krstu. V imenu lijonske cerkve je poročal škof Leidrad (Epist. ad Carolum imper. — Migne P. L. 99, col. 873. seq.), v imenu trierske škof Amalarij (Migne o. c. col. 788. seq.). Akvilejski obred je obrazložil patriarh Maksencij l. 812. (poročilo natisnjeno v zborniku; Capeletti: „Le chiese d'Italia“. VIII. 124). Tega je cesar Karol potrdil in ukazal uvesti po vsem cesarstvu.

³⁾ „Idioma carens“ se imenuje v pismu. (Monum. Germ. Epp. IV. 484.)

krat latinskega jezika niso rabili le pri sveti maši in pri podeljevanju sv. zakramentov, temuč tudi pri vseh ljudskih pobožnostih. Ljudje so se morali celo najnavadnejših molitev, n. pr. „očenaša“ in „apostolske veroizpovedi“ naučiti po latinsko. Razne sinode osmega stoletja (n. pr. sinoda v Čedadu l. 796.) to izrecno zahtevajo¹⁾. Ker je bilo ljudstvo po Italiji in po Francoskem večinoma romanskega rodu, se je lahko privadilo latinskim molitvam; težje pa je to bilo novoizpreobrnjenim Slovanom in Nemcem.

Šele v devetem stoletju so začeli narodni jezik bolj vpoštevati. Škof Hatto v Bazelu je odredil, naj se verniki naučé „očenaš“ moliti latinsko, pa tudi v svojem domačem jeziku²⁾, in cerkveni zbor v Mogunciji (l. 813.) je določil, da naj tisti, kdor se ne more naučiti latinske „veroizpovedi“ in „očenaša“, te molitve opravlja v domačem jeziku³⁾. Iz istega leta imamo tudi sinodalno zapoved, naj se ljudstvu propoveduje v jeziku, ki mu je umljiv⁴⁾.

Odslej so si misijonarji pomagali s slovenskimi obrazci raznih molitev in s pisanimi prevodi homilij. V „Brižinskih spomenikih“ so se nam ohranili taki obrazci „očitne izpovedi“, izpovedne molitve in neke homilije.

Ob takih razmerah se ni čuditi, da je krščanstvo med Slovani izprva le počasi napredovalo, da sta sveta brata Ciril in Metod navzlic dolgoletnemu delu akvilejske in solnograške cerkve našla med Slovenci še mnogo poganstva in da sta sama dosegla mnogo večjih uspehov, oprijemši se pri oznanovanju sv. vere narodovega jezika.

Kako trdovratno so se deloma Slovenci držali svoje stare vere, nam izpričuje sledeče poročilo:

¹⁾ Acta concilii Foroiuliensis (Migne P. L. 99., col. 295.)

²⁾ Pastirsko pismo veli: „Ab omnibus discatur tam latine, quam barbarice. (Hefele: Conciliengeschichte III, str. 710.)

³⁾ Can. 45. (Hefele o. c. str. 710.)

⁴⁾ Cerkevni zbor v mestu Tours je zapovedal, naj ima vsak škof zbirko homilij in naj jih prevede v ljudski jezik, da jih more vsakdo umeti. (Hefele o. c. str. 711.)

Na shodu v Rižanu (koprski okraj v Istri), ki se je vršil med l. 803. in 810., so se romanski zastopniki pritoževali nad poganskimi Slovenci, češ da pobirajo desetino, ki gre cerkvam, in da so posedli cerkvena zemljišča¹⁾.

Navzlic Karolovemu prizadevanju in Pavlinovemu delovanju je misijonstvo v tistem času moralo zelo slabo uspevati, ako so bili še celo Slovenci, ki so živeli na meji in bili v najbližji dotiki s krščanstvom — pogani.

Še zanimivejše je, kar popisuje patriarh Berthold v neki listini iz l. 1228. Tamkaj pripisuje sebi zasluge, da je ljudstvo v Beli Krajini, ki je še za njegovega časa tavallo v neverskih zmotah in se držalo poganskih obredov, privedel na pot resnice²⁾. In še l. 1331. so morali akvilejski patriarhi Kobaridcem siloma posekati drevo in zamašiti studenec, kjer so obhajali poganske običaje³⁾.

Vendar pa moramo navzlic tem prikaznim poudarjati, da je krščanstvo med našimi očeti sicer počasi napredovalo, a da je tem globlje pognalo korenine in tem bolj prešinilo vso ljudsko dušo. Slovenska vernost in pobožnost je bila že v dvanajstem stoletju na glasu, ker poroča celo nemški kronist v daljnem Pomorju, da ga ni naroda, ki bi bil tako pobožen, vdan Bogu in svojim duhovnikom, kakor so Slovenci⁴⁾.

Opisovanje prvih začetkov krščanstva po naših deželah bi bilo pomanjkljivo, ko bi prezrli neki drug vpliven faktor, ki je mogočno pospeševal njega napredek, namreč nemške priseljence.

¹⁾ Dr. Fr. Kos: Regesti k domači zgodovini št. 5. („Izvestja Muz. društva“ 1893., str. 48. sl.)

²⁾ „Populum in regione Metlica existentem, errore caecitatis involutum, et ritum gentilium quodammodo immitantem... ad viam reduxi veritatis.“ (Listina v „Mittheil. des hist. Ver. für Krain“ 1847, str. 75.)

³⁾ S. Rutar v „Letopisu Mat. Slovenske“ 1885, str. 32.

⁴⁾ Helmoldi Chronica Slavorum (Lib. I, cap. 1.): „Carinthii confines sunt Bawaris, homines divino cultui dediti. Nec est ulla gens honestior et in cultu Dei et sacerdotum veneratione devotior.“

Izpreobrnjenje Slovencev h katoliški veri je ponajveč delo Karola Velikega. Prav ta cesar je tudi utrjeval krščanstvo in frankovsko gospodstvo med Slovenci z nemškimi naselniki, ki jih je pošiljal v slovenske kraje. Brezimni solnograški zgodovinar o tem kratko poroča: „In začeli so poleg Slovencev Bavarci bivati v deželi in se množiti“¹⁾.

Zlasti nemško plemstvo, ki si je sezidalo gradove po slovenskih gorah in holmih, je mnogo pripomoglo, da se je krščanstvo v deželi razširilo in utrdilo. To priseljevanje se je pričelo pač že v tistem času, ko so Slovenci prišli pod frankovsko oblast (l. 788.), a je postalo mnogo pogostejše po vstaji Panonskega Ljudevita, ko je cesar Ludovik Pobožni Slovincem odvzel samoupravo in jim postavil na čelo mejne in okrožne grofe (l. 821.) — Mnogo gradov po Goriškem, Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, ki so že v srednjem veku veljali za stare, smemo pripisovati tej dōbi, čeprav se o vsakem izmed njih ne dá dognati, kdaj je bil ustanovljen. In mnoge plemiške rodbine, ki so bile že zgodaj v srednjem veku tu naseljene, so potomke frankovskih grofov, ki so v devetem stoletju upravljali deželo²⁾.

Nemški priseljeni plemiči so krščanstvo v deželi na vso moč pospeševali. Zidali so na svojih zemljiščih v bližini gradov cerkve, ki so postale kuratne ali župnijske cerkve

za njihove podložnike pa tudi za vse okoličane¹⁾.

Začetek mnogih starih župnij lahko izvajamo iz takih ustanov nemških grofov²⁾.

Ker se je priseljevanje iz Nemčije pričelo v večjem številu zlasti v letih 820—830., ko je bila na Slovenskem uvedena frankovska ustava, zato so bila naslednja desetletja za razvoj cerkvene organizacije po naših krajih zlasti velikega pomena³⁾.

Za našo narodnost pa je bila ta kolonizacija zelo kvarljiva. Nemški živelj se je vedno globlje zajedal v slovensko osrčje, prepojil vse naše mišljenje in življenje in nas spravil v ono odvisnost, katere se nismo v poznejših stoletjih nikdar več rešili.

Misijonske postojanke in najstarejše župnije.

Ob sklepu te razprave bi bilo še treba načrtati, kako se je razvijala cerkvena organizacija v akvilejskem delu slovenskih pokrajin in katera so bila najstarejša misijonišča, oziroma župnije.

Pismenih sporočil nam tudi tu primanjkuje⁴⁾. Podatki o posameznih župnijah ne segajo nikjer preko desetega stoletja nazaj.

¹⁾ Značilno je, da so bile te cerkve posvečene frankovskemu patronu sv. Martinu ali pa sv. Juriju, patronu viteštva, ki je bil tudi Slovincem zelo priljubljen.

²⁾ Na zvezo s starimi gradovi kažejo sledeče župnijske cerkve sv. Martina: Šmartin pred Kranjem, Bled, Šmartin pod Šmarno goro, Moravče, Šmartin pri Litiji. — Na Štajerskem: Sv. Martin pri Slovenjem gradcu, Laško. — Na Koroškem: Sveti Martin pri Beljaku. — Prav taka zveza se kaže pri nekaterih farnih cerkvah sv. Jurija, n. pr. Stara Loka, Stari trg pri Ložu, Nevlje pri Kamniku (pod Starim gradom), Konjice na Štajerskem. Komur so krajevne razmere dobro znane, bode to število še lahko podvojil.

³⁾ S tem se strinja to, kar poroča Dr. F. Klun v Zborniku (Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthumes Krain), da je namreč okoli l. 837. bilo na Kranjskem zidanih mnogo cerkvá, čeprav ne pove, kje je to poročilo zajel ali na katera zgodovinska dejstva se opira.

⁴⁾ Za cerkvene razmere sredi devetega stoletja je važna listina iz l. 879., s katero je kralj Karlman potrdil akvilejskemu patriarhu Valpertu posest vseh

¹⁾ Anonym. Sal.: Historia conversionis Carant. (Kopitar: Glag. Cloz. pag. LXXIII.)

²⁾ Glej o tem: Czörnig: Das Land Görz und Gradisca str. 398. sl. — Muchar: Geschichte des Herzogthums Steiermark II. str. 129. sl. — Za Savo se omenja že l. 827. grof Salacho in arce Richenburg (Reichenburg). Drugi stari gradovi na Kranjskem so: v Ljubljani, v Kranju (sedež frankovskih okrožnih grofov), na Bledu, na Svibnem (Schärfenberg) l. 902., v Sostrem (Osterberg), grad na Šmarni gori (Gallenberg, po Schönlebnu iz l. 920.), Žibnik (Siebenegg), Turjak (gotovo zelo star, ker je bil l. 1060. že na novo sezidan), Stari grad nad Loko, Ložem, Kamnikom (Oberstein) i. dr. — Na Štajerskem: Sovnek, Kozje, Pilštajn, Slovenji gradec, Konjice, Gornji grad, Rajhenburg, Laško (Tyver), Sevnica, Šalek, Rogatec i. dr. (Muchar l. c.) — Na Koroškem: Beljak itd.

Vendar po nekaterih drugih znamenjih lahko presodimo, katere cerkve so iz misijonske dôbe, in si vsaj približno napravimo podobo o razvoju krščanstva v tedanjih časih.

Važen kažipot so nam v tem oziru stare glavne župnije ali nadžupnije, ki so imele nekdanj velik obseg, in ki so se iz njih tekom let izločile mnoge druge fare. Take matere-cerkve nosijo na sebi znak visoke starosti. V njih prostranem obsegu nahajamo sledove nekdanjega misijonskega okrožja. Vzpričo stalnega značaja cerkvene organizacije, ki se je povsod razvijala po istih določenih pravilih je tak sklep zelo zanesljiv. Vpoštevati pa je vendar treba, da je cerkev veliko škode trpela vsled ogrskih napadov v prvi polovici desetega stoletja in da se je ob novi ureditvi cerkvenih razmer v drugi polovici prvotna organizacija morda kaj izpremenila¹⁾. Vendar nimamo nikakih znamenj za to, da so bile izpremembe bistvene in splošne.

O pomenu rimskih cest smo že pisali. Primerjati jih smemo žilam v človeškem organizmu, po katerih se je pretakalo vse tedanje ljudsko duševno življenje. Pripomniti moramo še na tem mestu, da so bile rimske ceste že pri naseljevanju Slovencev v sedanji domovini merodajne, in da so ob starih kulturnih središčih nastale najštevilnejše nove naselbine. Za mnogih vojaških pohodov v obrsko zemljo proti koncu osmega

cerkvâ in jih imenoma naštel. (Capeletti: „Le chiese d'Italia“, str. 134.) Žal, da so bila imena že takrat, ko je De Rubeis listino prepisal, tako pokvarjena, da jih ni bilo več mogoče razbrati. — Važno je, da loči listino krstne cerkve (*ecclesiae baptismales*) od župnijskih cerkvâ (*ecclesiae cardinales*).

¹⁾ Hudo so trpele cerkve v Panoniji, kjer so jih divji Mažari vse požgali in razrušili. Solnograški škof Dietmar piše papežu Janezu IX.: „*Ecclesias Dei incenderunt, ita ut in tota Panonia nostra, maxima provincia, tantum una non appareat ecclesia.*“ Veliko škode so napravili tudi akvilejski cerkvi v Furlaniji. Skoraj vse listine iz enajstega stoletja tožijo o strašnem razdejanju. Zdi se pa, da so slovenske pokrajine veliko manj trpele pred Madžari, kakor nemške in laške. (Glej o tem Kosovo razpravo: „Neljubi gostje pred tisoč leti.“ „Dom in Svet“ 1901, str. 146. sl.)

stoletja so Frankom še vedno služile stare rimske vojne ceste. In ker je bilo prav s temi pohodi v zvezi misijonarstvo po naših deželah, je lahko sklepati, kje so nastala prva misijonišča.

Izmed mnogih glavnih in stranskih prog (*viae consulares*, *viae vicinales*), s katerimi so prepregli Rimljani naše pokrajine, so važne zlasti sledeče¹⁾:

Vojna cesta *Aquilea-Petovium* je vodila preko Ajdovščine, Hrušice, Logatca, Vrhnike v Ljubljano in odtod čez Mengeš, Trojane in Celje v Ptuj. Tod so se pomikale Pipinove trume v Panonijo l. 791. in 796., in slovensko-friulska vojska l. 795. Za razširjanje krščanstva v teh letih je ta cesta najvažnejša.

Proga *Aemona-Siscia*. Kranjski del te proge je šel iz Ljubljane, v smeri sedanje Dolenjske ceste, čez Lavrico, Lanišče, Šmarje, Višnjo goro (rimska postaja *Acervo*), Trebnje (*Praetorium Latobicorum*) proti jugovzhodu do Jelš (*Crucium*), potem ob Krki proti severovzhodu čez Belo cerkev v Drnovo (*Neviodunum*), odtod čez Čatež v Sisek. —

Od te ceste se je pri Lavrici odcepila druga pot, ki je vodila pod Golim, čez Bloke, mimo Cirkniškega jezera, Loža in se pri Bazovici na Krasu strnila s progo *Aquilea-Tergeste*.

Za Spodnji Štajer je bila še važna cesta, ki je vodila iz Celja čez Vitanje, Slovenji Gradec in Dobrloves k Gospe Sveti (*Virunum*) na Koroško. Koroške kraje pa je vezala z Akvilejo proga, vodeča od Gospe Svete čez Beljak, Podkloster in Predel, po Soški in Nediški dolini v Čedad.

Poleg teh cest so prepregala naše kraje še mnogoštevilna tovarna pota, katerih marljivi starinoslovci vedno več spravljajo na dan. Vendar naj tu imenovane proge zadostujejo!

Ko se je z vojsko l. 791. Kranjska odprla vplivu akvilejske cerkve, so nastale prve misijonske postojanke gotovo ob glavni cesti

¹⁾ Premierstein - Rutar: „*Römische Strassen und Befestigungen in Krain.*“ Wien 1899. — A. Globočnik: „*Archeologische Karte von Krain.*“ 1889.

proti Panoniji. Če izločimo vipavski okraj, ki po geografski legi pripada Goriški in se je skoraj gotovo že pred tem časom pokristjanil, nam zaznamuje prvo in najstarejše misijonsko okrožje župnija sv. Petra v Ljubljani, ki je nekdanj obsegala vse župnije in duhovnije ob porečju Ljubljanice, od njenega izvira pri Vrhniku do izliva pri Zalogu¹⁾. — Ljubljana, ki je naravno središče dežele, in kjer so se stekale tri velike rimske ceste, je morala nujno postati tudi središče misijonskega delovanja.

Onkraj Save kaže stara in prostrana meniška župnija, da je bila misijonsko središče za vso pokrajino med Karavankami in Savo, tja do štajerske meje²⁾.

Na Spodnjem Štajerskem označuje starodavna akvilejska posest v celjski okolici kraj, kjer nam je iskati prve postojanke te cerkve. Kakor Ljubljana za Kranjsko, tako je bilo Celje za Spodnji Štajer naravno središče, kjer so se križale važne rimske ceste in pospeševale promet z drugimi kraji. Prva cerkev pa ni stala v sedanjem Celju, ker so mesta poznejšega izvora, temuč skoraj gotovo v Žalcu.³⁾

Ob dolgi progi od Hrušice do Drave je bilo potemtakem le troje glavnih misijonišč. Če vpoštevamo majhno število duhovnikov v tedanjih časih in obsežnost

misijonskih okrožij po drugih deželah¹⁾, se temu ne bomo čudili. Imenovane tri župnije so bile morda precej časa tudi edine misijonske postojanke, ker smo omenili, da se je šele proti sredi devetega stoletja število cerkva pomnožilo in izpopolnila cerkvena organizacija. Če zasledujemo razvoj te organizacije še dalje ob naravnih in umetnih potih proti Gorenjskemu, se v porečju Sore in njenih pritokov pojavlja Stara Loka kot mati vseh cerkva in duhovnij po okolici.²⁾

V srednji savski dolini označuje frankovski grad Kranj nekdanjo versko središče. Dve stari župnijski cerkvi sta že zgodaj v srednjem veku tu stali druga blizu druge, Šmartin pred Kranjem in sv. Kancijan v mestu.³⁾

V njunem okrožju pa so kmalu nastale nekatere druge fare, kot Cerklje,⁴⁾ Preddvor (ki se omenja l. 1156.), Naklo in Št. Jurij. Za Gorenje Posavje je bila Radolica ne samo prva, temuč dolgo časa tudi edina župnija.⁵⁾ Ob rimski cesti proti Dolenjskemu

¹⁾ Na Koroškem so bila izprva tudi tri misijonska okrožja: Gospa Sveta, Lurnski okraj in Šmarjeta nad Knitelfeldom.

²⁾ Župniji Št. Vid (ustanovljena l. 1084.) in Sora, sta izprva skoraj gotovo še pripadali šentpeterskemu okrožju. Tako sodi tudi Hicinger l. c.

³⁾ To prikazen si lahko raztolmačimo, če denemo, da je bila cerkev sv. Martina (ki je prej stala ob Savi, tik sedanjega kranjskega mosta) izprva krstna cerkev za celo okrožje. Ko je okoli gradu nastalo mesto, so sezidali v njem posebno cerkev za pastirovanje. Pozneje se je veliko okrožje med obe razdelilo. Ločila ju je Sava.

⁴⁾ Župnija Cerklje gotovo izvira še iz misijonske dobe. Ime samo znači kraj, kjer stoji več cerkvâ. Tudi tu je bila podružna cerkev sv. Martina ob Pšati skoraj gotovo prvotna krstna cerkev za okolico, ker jo ljudstvo imenuje staro farno cerkev in spravlja njeno ustanovitev v zvezo z grajščakom, ki je imel svoj grad na hribu nad cerkvijo. (Lavrenčič: „Zgodovina cerkljanske fare“, str. 24.) Sedanja župnijska cerkev, ki pa je bila skoraj gotovo hkrati zidana s prvo, je služila za pastirovanje (ecclesia cardinalis). — Stara ljudska pripovedka tu potrjuje naše nazore o zvezi Martinovih cerkva s starimi gradovi in o početku mnogih župnij v njihovem okrožju.

⁵⁾ Leta 1154. se omenjajo Mošnje in leta 1170. „Hervig plebanus s. Clementis“ (Rodnje - Breznica). — Schumi: Urkunden und Regesten, str. 122 in 231.

¹⁾ Gledé starosti in obsežnosti starih župnij se opiram na Hicingerjeve preiskave v „Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthumes Krain“ str. 91. sl. in na podatke v nekaterih šematizmih (n. pr. Catalogus cleri dioec. Lab. 1871) v kolikor se strinjajo z novjšimi preiskavami. Važna spomenika sta tudi: „Seznamek akvilejskih župnij iz l. 1323.“ (Notizenblatt der kais. Akademie der Wissenschaften 1858, str. 246) in „Zapisnik cerkvâ iz l. 1526.“ (objavil Anton Koblar v „Izvestjih Muzejskega društva“ 1895.)

²⁾ V njenem okrožju so kmalu nastale tri samostojne župnije: Nevlje pod starim kamniškim gradom, Moravče in pozneje Dob.

³⁾ Orožen: Das Decanat Cilli, str. 28., 29. V celjskem okrožju so se gotovo že tekom devetega in desetega stoletja organizirale druge stare župnije, in sicer v savinjski dolini: Laško (ob starem frankovskem gradu), Braslovče, Gornji grad; ob rimski cesti proti Koroški Slovenji gradec; ob rimski cesti proti Ptuj: Konjice, ird. Žiče

zaznamujejo stare misijonske postojanke župnije: Šmarje-Lanišče (Harlandt), Št. Vid pri Zatični, Trebnje, Mirna peč, Bela cerkev in Leskovec.¹⁾

Vse notranjsko okrožje ob stari cesti proti jugu je bilo razdeljeno med akvilejski župniji Stari trg pri Ložu in Cirknica.²⁾

Kako sta bila razširjanje krščanstva in cerkvena organizacija odvisna od zgoraj označenih rimskih cest, izpričuje najbolj to, da je imela oddaljena Bela Krajina do leta 1228. edino župnijo v Metliki, kateri je bila soseda — Ribnica. Patriarh Bertold je še le omenjeno leto ustanovil župnijo Črnomelj s štirimi podružnicami (v Semiču, na Vinici, pri Treh farah, v Podzemlju) in iztrebil poganstvo, ki je bilo tamkaj še globoko ukoreninjeno.³⁾

Težje nego na Kranjskem je zasledovati pot pokristjanjevanja Slovencev na Koroškem, kjer so pisatelju krajevne razmere premalo znane. Iz listin posnamemo, da sta bili v akvilejskem okrožju stari misijonski postaji Dobrlaves in Beljak.⁴⁾

Splošni pregled cerkvene organizacije v misijonski dobi nam torej kaže redke postojanke in obširna okrožja.⁵⁾ In tako

¹⁾ Pozneje so nastale nekatere druge fare, ki so bile oddaljene od glavne proge, tako: Dobrnič, Trebelno, Šmihel pri Novem mestu, Kostanjevica, Št. Jernej i. dr.

²⁾ Druge stare notranjske župnije: Slavina ob Pivki in Trnovo pri Ilirski Bistrici so ustanovljene od tržaške škofije.

³⁾ Mittheilungen des hist. Verein. für Krain, 1847., str. 75.

⁴⁾ Ankershofen: Handbuch der Geschichte des Herzogthums Kärnten II. str. 534.

⁵⁾ Kako obsežne so bile najstarejše župnije, lahko vidimo iz tega, da je šentpeterska župnija v Ljubljani

je tudi ostalo gotovo do leta tisoč. Še le potem, ko so prenehali mažarski napadi, so se iznova uredile cerkvene razmere, ustanovljale nove župnije in zidale cerkve.

* * *

Končajmo! — Zasledovali smo delovanje akvilejske cerkve med Slovenci, kolikor so nam dopuščala skromna pisana poročila in redki sledovi, ki so se ohranili iz davne preteklosti. Kar smo tu razbrali in strnili v celotno sliko, nam kaže, da vpliv iz Akvileje na nas ni bil malenkosten in brezpomemben, kakor to menijo nekateri nemški zgodovinarji.

Pred več desetletji se je pri nas razpravljalo o tem, imamo li Slovenci romansko ali germansko kulturo. Če razumemo vprašanje v tem pomenu: kdo je silnejše vplival na nas in kdo je bolj vtisnil svoj znak vsemu našemu življenju, ali nemštvo na severu, ali romanstvo na jugu — moramo priznati prednost nemštvu. Frankovska oblast je za Karola Velikega obsegala vso zahodno Evropo, in tudi romanski narodi so se ji klanjali. Zato je bil naravno vpliv gospodujočega nemštva veliko silnejši, kakor podjarmljenega romanstva. — Ako pa vprašamo, katera je bila kulturna sila, ki je dvignila naš narod na višjo stopinjo prosvete, moramo reči, da ta sila ni bilo niti nemštvo, niti romanstvo, temuč tista moč, ki je tudi Nemce in Rome dvignila iz teme barbarstva namreč — katoliška cerkev.

mejila na cirkniško (Presej, Borovnica); Stari trg pri Ložu na ribniško župnijo, in ta preko Kočevja na Metliko.

Trtje in povrtje.

More matter, with less art.
(Shakesp. Hamlet. II. 2.)

20.

Zakaj sem se rodil?
Za Bóga, zase, brata.
Zakaj sem se potil?
Za ključ v nebeška vrata.

Zakaj sem tolikrat grešil?
Za posteljo iz blata.
Zakaj se tožen pokoril?
O množica rogata,

zato le, da sem se učil,
kako debelo znata
lagati sreče up
in nje najvišji kûp!

21.

Ponoči je mislil,
na jutro je pisal,
podnevi je čital,
na večer je brisal.
Doživel je šestdeset let,
a črkice ni dal med svet.

Oči je zabrn timeril,
obstal in utihnil,
potočil je solzo
in dušo izdihnil...
Jaz hitro sem zveženj odprl
in črke debele zazrl:

Kdor višjih navdihov
mogočno ne čuti,
kdor dušne zaklade
megleno le sluti,
najlepših si vzorov nasnuj,
modricam ostane le tuj.

Na postelji smrtni
ob koncu vseh téženj
prijatelju meni
zapustil je zvéženj.
Spominek predražesten, joj —
prečrtanih listov nebroj!

„Umiram, umrjem
prepričan globoko,
da bloden sem glavo
trpinčil in roko.
Zdaj zdravo duha je oko,
a bolno je moje telo.

Izdal si mi nekdej,
da tudi pisariš.
O, čuvaj se, čuvaj,
da se ne prevariš! —
Prijatelj, ostani mi zdrav
in vrzi pero čez Triglav!“ ...

Kako mi ta govor
obraz je razkisal!
A vendar sem sedel
in dalje sem pisal,
od sile, ne vem, katere gnan,
prav dolg kriminalen roman.

22.

„Nedolžnost? A — Pobeljen grob!
Pobožnost? A — Umetna hlimba!
Modrosten govor? — V steno bob!
Udanost, moč, zvestoba, vse —
pogreta, žaltava začimba!

Sam sebi vsak je prvi bog,
vsi drugi so mu hlapci le,
da svoj natlači sreče rog,
in prah otrese s krivih nog! ...“

Oho, moj ljubi pesimist!
Tvoj pôgled ni popolno čist.
Nikdar ni svet bil brez junakov...
Če tebi ne ugaja takov,
ti torej sam si — egoist.

Anton Medved.

V zračnih višinah.

Črtice o zrakoplovstvu. — Spisal I. Z.

(Dalje.)

II.

Pri montgolfierih je vedno velika nevarnost, da se zrakoplov ne vname, in to zelo ovira njih uporabo. Ker je snov, iz koje je zrakoplov narejen, jako občutljiva, zato ni varno zrak v njem zgreti veliko nad 100°C ; večkrat ogret zrakoplov itak rad počí. Ker se pri montgolfieru povprečno porabi $0.26\text{--}0.35\text{ kg}$ moči za dviganje, medtem ko z vodikom napolnjen charlier porabi 1.2 kg , zato mora biti montgolfier skoro štirikrat večji od charliera. Razen tega je treba balon, preden se napolni, obesiti na poseben oder. Po nasvetu Pilatre de Rozier-a (1803.) je zgradil grof Zambecari poseben balon, obstoječ iz obeh opisanih sistemov. Glavni balon je bil charlier, pod njim pa so v podobni vreče obesili montgolfier. A tudi ta način uporabe se je izjalovil, največ radi velike eksplozivne nevarnosti.

Seveda, tudi charlieri niso brez napake. Vodik kaj hitro uhaja skozi odejo, in s tem se polagoma manjša dvigalna moč balonova. Razen tega se vodik precej raztegne, kakor hitro pride v bolj visoke in redke zračne plasti. Da torej balon ne počí, je treba, da je spodaj odprt. Da se balon lahko dviga ali znižuje, je treba imeti seboj v čolničku več vreč, napolnjenih s peskom, pri odprtini balonovi pa je prirejena zapora, da se iz nje izpušča plin. Kadar je treba, da zrakoplov pada, tedaj se izpusti plin, če naj se dviga, vržejo se vreče iz čolnička. Razvidno pa je, da se odvrženi pesek in izpuščen plin med potjo ne moreta več nadomestiti; zato tudi ni mogoče dolgo časa pluti z zrakoplovom pod takimi pogoji. Tudi je proizvodnja vodika jako drago.

Da se tem zaprekam ogne, je vpeljal Green svetilni plin namesto vodika ali zgretega zraka. Dasi je svetilni plin le polovico lažji od zraka, vendar ima to prednost, da ga lahko dobimo v vseh večjih krajih. Godardu se je posrečilo l. 1863., da je v dveh velikih združenih balonih, napolnjenih s svetilnim plinom, priredil po dvadnevne vožnje.

Zrak se v višjih plasteh vedno giblje. Če bi bilo to gibanje urejeno po gotovih

ponavljajočih se dobah, bi bilo lahko vožnje po njih urediti. Žal, da gibanje zraka nikakor ni stanovitno in tudi njegove smeri vnaprej ni mogoče določiti. Zato so se razni možje trudili, da sestavijo balone, katere bi bilo možno voditi vsaj deloma tudi vodoravno; a vsi ti poizkusi se do danes niso skoro nič posrečili.

Vzrok je lahko najti. Če se zrak giblje s hitrostjo 10 m v sekundi, bi rabil balon moč najmanj 22 m v eni sekundi, ako naj hiti kakor lokomotiva, kar je neobhodno potrebno za praktično uporabo. Balonu je namreč treba prehiteti 12 m , zraven pa še za 10 m premagati upornost zraka, ki mu piha nasproti. Za tako moč je pa treba velikih strojev, ki so obenem tudi težki. Čim težji pa je stroj, tem večji mora biti balon, in z velikostjo balonovo raste tudi odpornost zraka. Vse te količine pa se med seboj ne večajo v navadnem razmerju, ampak upornost zraka raste štirikrat hitreje v primeri z velikostjo balona.

Balon je torej dandanes, kakor pred več nego sto leti, ko so ga rabili prvič, popolnoma odvisen od vetra.

V novejšem času so zaradi tega tudi opustili zrakoplave v njih prvotni podobi in jeli posnemati ptiča. Iz teh posnetkov so nastali, rekel bi, nekaki „leteči stroji“, ki se od balonov popolnoma razlikujejo. Da bo stvar bolj umljiva, hočemo na kratko opisati princip ptičjega vzleta. Iz njega si bodo čitatelji lahko posneli načela, po katerih so sestavljeni dandanašnji zrakoplavi.

Ptičja perut je sestavljena iz peres, ki so v obokani ali ravni obliki zložene v ploskev. Ker znašajo peresa komaj dvesto ti del vse ptičeve teže, zato ptič lahko svojo moč v pravem času uporabi, ker ga ne nadleguje teža peruti.

Obokane peruti so navadno dolge in z njimi se najložje plove. Take peruti imajo ptice ujede, golobi, lastavice. Peruti z ravno ploskvijo pa so slabejše in krajše, in ptiči, ki imajo take peruti, plovejo z njimi le nezadostno. Dvigalna moč ravnih peruti je majhna, ker peresa ne stojé gosto skupaj, temveč navadno le bolj naredkoma. Čaplje in vrane imajo ravne peruti.

Ptič pri letanju s perutmi hitro zamahne navzdol, a jih bolj počasi dvigne kakor veslar, ki tudi proti sebi močnejše potegne

Ptič se s svojimi perutmi v zraku ne pomika enakomerno, temuč se pri vsakem udarcu perutnic izkuša dvigniti, a tega vsled

Pisemska tajnost.

Narisal A. Koželj.

veslo, od sebe ga pa počasi izpušča. Ker so zgornja peresa peruti gladka, zato tudi zrak lažje spolzne z njih, kar tem bolj koristi dviganju.

lastne teže popolnoma ne more doseči. Zato tudi ne plove vodoravno, ampak po strani navzgor, kakor če greš po zmerno napieti cesti. Pri vsakem sunku namreč ptič od-

bije s perutnicami zrak od sebe pod sabo spodaj, in ne za sabo. Udarci je torej poševen in ne vodoraven s telesom, posebno tudi radi tega ne, ker se pri letanju zadnja peresa krivé navzgor in puščajo, da zrak uhaja izpod njih. Gibanje nastane po sledečem paralelogramu sil: Ptič želi kvišku, zemeljska privlačnost pa ga vleče k sebi; vodoravna lega njegovega telesa je bolj prikladna za vodoravno smer, a ker si dve moči nasprotujeta, doseže s poševnimi perutnimi udarci tretjo moč, ki ga poševno dviga navzgor k njegovemu cilju.

To, kar imenujemo vodoravno letanje ptičev, je le bolj valovito pomikanje v horizontalni smeri. Kadar ptič vzleti, se nagne navzgor in s krepkimi udarci hiti kvišku. Ko pa je dosegel zaželeno višino, razpne peruti in krmari z razprostrtim repom. V tej legi počasi poševno pada; zato pa selivke, kadar nastopijo dolgo pot, vselej jako visoko vzleté, potem pa z razprostrtimi perutmi mirno drknejo navzdol, a obenem tudi v daljavo. Čim višje leté kvišku, tem dalje pridejo naprej, ker dosežejo tem kasneje tla.

Da pa se ptič pri vzletu ne preobrne, in da ne izgubi svoje pravilne lege, mu služita glava z vratom in rep; ptiči ki nimajo repa, pa stegujejo svoje dolge noge (n. pr. čaplja). Primeroma vodoravno plove ptica le tedaj, kadar ves čas maha s perutmi; kajti takrat z vsakim udarcem svoje telo sune naprej, in dokler imajo sunki dovolj moči, toliko časa traja primeroma vodoraven polet. Tako letajo pa ptice redko, ker jih tak polet utruja.

Ce hoče ptič v krogu jadrati po zraku, tedaj se tudi dvigne s krepkimi udarci kvišku, potem pa svoje telo nagne na notranjo stran kroga, katerega želi prejadrti, tako, kakor se konj nagne, če teče ob ostrem ovinku. Vselej pa se ptič z glavo ali s celim telesom drži nekoliko višje, da se upira sili, ki ga vleče nizdol.

Kadar ptiča ujame veter, ki piha za njim, mu toliko časa ni nadležen, doker ga ne prehiti; če pa veter hitreje piha nego ptič leti, ga nadleguje, ker se mu sapa upira v perje, ki se pri tem dvigne iz svoje lege nazaj in dela vzlet nestanovitni.

Manj zoprno je leteti proti vetru. Ptič s svojim priostrenim kljunom zrak lažje reže, in tudi perje ga ne nadleguje, ker se še bolj pritiskuje k telesu. Vsekako pa je veter neprijeten, ker mora biti ptič pri tem pozoren na pravilno jadranje in krmarjenje, pri čemer

mu peruti kmalu otrpnejo. Zato lahko opazujemo, da se ptiči vetra radi ogibajo: ali gredo pod njim, nad njim ali pa mimo. Težave dela pri letanju tudi nestanovitnost zračnih vetrov. Večkrat je pri tleh zrak popolnoma miren, v višini pa vleče veter. Po tem se mora ravnati ptič, da leti pravilno, in da ga ne zanese sapa mimo cilja.

Priroda sama nam je dala ptičevo podobo v zgled pri zrakoplovskih poizkusih. Ptič je sredi telesa okrogel, proti koncu pa je vedno bolj oster. S tako obliko lažje reže zrak, z repom pa lažje krmari; najvažnejše pa so peruti, ki so pri velikih pticah ujedah uprav velikanske. Če bi hotel 70 kg težak človek rabiti peruti, bi moral napraviti take, ki bi imele 10 m² površja, a bi tehtale le en kg, ker so mišice v človeški roki primeroma slabše nego pri ptiču.

Iz tega razvidimo, da je človeku jako težko posnemati ptičje letanje. Najbolj mu pri vsem manjka moči. Kdor bi hotel pravilno posnemati ptiča, bi moral imeti zrakoplav, ki bi bil kakor ptičje telo spredaj in zadaj oster in bi imel velike peruti. Pri raznih poizkusih pa so zrakoplovci večkrat pritrčili jako velikim balonom zelo majhne peruti in so hoteli s temi krmariti po zraku. Razen takih majhnih peruti so rabili tudi jadra. Jadra so koristna le tam, kjer piha močan veter, a le na eno stran, n. pr. na vodi ali na ledu. V zraku pa balon nima stanovitnosti, kajti veter ga ne bo suval le naprej, temuč tudi navzgor ali navzdol, in prava smer je potem izgubljena. Zrakoplovec sploh najuspešneje plove pri mirnem zraku.

V prejšnjih časih so premalo posnemali prirodo. Kratek opis raznih zrakoplovov nam bo v prihodnjem poglavju kmalu pokazal njih nedostatke.

Kakor mnogim drugim strokam, tako je tudi zrakoplovstvu mnogo koristila fotografija. Fotografirali so ptiče v najrazličnejših legah, in s tem so spoznali zakone ptičjega vzleta. Na podlagi takih fotografij so izkušali te zakone izkoristiti za zrakoplovje. Najbolj so se bavili s tem doslej: tovarnarja za stroje Ridinger in Lilienthal, višji inženir pl. Loessl, prof. Wellner, Edison, Langley, Reichow, Hargrave in Philipps.

III.

V prejšnjem poglavju smo omenili, da se ptič pri letanju ne pomika vodoravno, temuč navzgor. Pri vsakem udarcu s perutmi

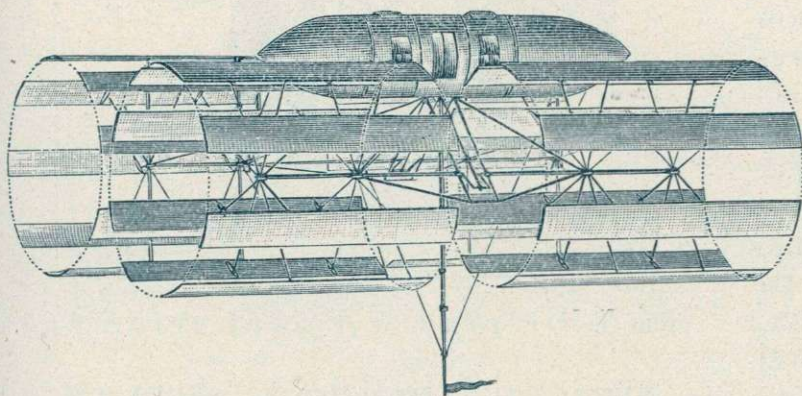
sune zrak od sebe za sabo in se tako nekako sunkoma pomika naprej. Po tem principu sestavljen zrakoplav je patentiral v Novem Jorku dr. S. B. Battej.

Njegov zrakoplav je podoben smodki, ki je proti koncema vedno tanjša. Ves aparat sestoji iz aluminijevega ogrodja, prevlečenega s tanko odejo, ki je tudi iz aluminija. Na obeh straneh so po dolgem pritrjene precej široke plošče po vsej dolgoti zrakoplava; na enem koncu pa je majhen strojček, ki v kratkih odmorih vžiga kroglice, sestojee iz lahko vnetljive snovi. To vžiganje proizvaja po trditvi izumitelja močan sunek vselej, kadar ena imenovanih krogelj puhne iz stroja. Po tem načelu se pomika zrakoplav dalje; ker se pa opisani, uri podobni strojček obrača lahko na desno ali levo, se dá z njim tudi zrakoplav obračati kakor čoln s krmilom.

Nekoliko drugačen zrakoplav je sestavil Riddle v Crowleyu v deželi Tehas v Ameriki. Mislimo si cilindar, razdeljen v zgornji in spodnji del; prvi je za stroje, drugi pa je sobica za zrakoplovce. Na obeh straneh tega cilindra so v podobi križa pritrjena vesla, ki se sučejo, zadaj pa je pritrjeno jadro in dolgo veslo kot krmilo. Vse to visi pod balonom, ki je polkrogla, katere ravna ploskev je obrnjena navzdol. Imenovana polkrogla ima dva oddelka, napolnjena s plinom, in sicer zato, da zrakoplav ne pade, četudi iz enega oddelka plin uide.

Z opisanim zrakoplavom je mogoče jadрати na vse strani; tudi se dá obračati poljubno po zraku. Tako vsaj trdi Riddle; če je res, ne vemo. —

Jako zanimiv je projekt prof. Wellnerja v Brnu. (Glej sliko 1.) — Zrakoplav ima ladjo v obliki smodke, na obeh straneh ena-

Slika 1. Wellnerjev zrakoplav.

komerno poostreno. V ladji je prostor za stroj, kotel, premog in potnike. Na obeh straneh ladje pa sta dve, cilindru podobni

kolesi. Na njih prečkah pa so pritrjena podolgasta vesla okoli in okoli. Stroj suče venomer ta vesla, ki sestojé lahko na vsaki strani tudi iz treh posameznih delov. Kolesa imajo v premeru 6,4 m, dolgoti pa 20 m, in se 135krat zasučejo v minuti. Tako velik zrakoplav ima 6400 kg dvigalne moči in prostora za 8 oseb.

Zrakoplav za dva moža s strojem 30 do 40 konjskih sil bi veljal 40—60.000 gld. Profesor Wellner pa sam trdi, da je treba še mnogo drugih stvari natanko premisliti, preden se prične graditi zrakoplav. Posebno je važno določiti, kakšen parni ali električni stroj je najprikladnejši, iz kake tvarine naj sestojé vesla itd.

Težavno in dolgočasno bi bilo vse posamezne načrte natanko opisavati, vendar naj omenim na kratko angleških, ameriških in avstralskih sistemov.

Hargrave je konstruiral zrakoplav, ki v glavnem obstoji iz dolzega droga, v katerem je stisnjen zrak, da goni majhen stroj na koncu droga; stroj sam pa suče dve vesli. Ostali prostor na drogu ima na obeh straneh pritrjena štirioglata jadra. —

Langley je naredil zrakoplav, katerega glavni del je podoben ribi brez repne plavute. Namesto plavute pa ima na dveh drogih pritrjena vesla v podobi žarkov. Na obeh straneh „ribe“ sta dve jadri kot peruti.

Tudi Edison je sestavil podoben zrakoplav. V glavnem delu je podoben ribi, ki ima na koncu veliko plavuto, ob strani pa po tri zmajevim perutim podobna jadra.

Le Compagnon-ov zrakoplav je podoben smodki v običajni obliki. (Gl. sliko 2). — Na obeh straneh ima po dvojje perutnic, ki sta podobni perutim kačjega pastirja. Peruti pa so tako majhne v primeri z balonom, da je dvomljiva njih vodilna moč. Zrakoplav ima električen stroj, težek 19 kg, in perutnice zamahnejo 250krat v minuti. Poizkusi z malim modelom niso pokazali posebnih uspehov.

Kakor sem že omenil, se pri današnjih zrakoplavih gleda na to, da bi jih bilo moči svojevoljno voditi po zraku; kajti vse drugo se je več ali manj že doseglo, le krmariti poljubno zrakoplava še ne znamo. Mnogo mehanikov, n. pr. Giffard, Dupuy de Lôme, Tissandier, Renard, Krebs, Hänlein, dr. Wölferl in drugi so se trudili, da to dosežejo, a na jako neroden način. Pritrdili so namreč jadra, vijake

in druge gonilne stroje pod balon, tja, kamor se priveže ladjica, namesto da bi jih bili delali ob stran balona. Delali so tako, kakor če bi imela ptica peruti na nogah namesto na hrbtu.

Slika 2. Compagnonov zrakoplav.

V začetku tega poglavja opisani možje so to zmoto večinoma spoznali in zato tudi jadra, lopate itd. pritrjevali ob strani ali nad balonom. Posebno dobro pa je prirodne zglede posnel Jakob Gena, katerega poizkusi so se povoljno obnesli.

Mislimo si precej dolg, enakomerno okrogel cilindar, ki je na obeh krajih zmerno zožen. Po vsej dolgotosti ga pokriva mreža, na katero je spodaj pritrjena dolga, na obeh konceh zožena ladja. Sredi cilindra (balona) na strani pa sta pritrjena po dva vijaka, kakršne rabijo pri ladjah (propeller). Gena upa, da bo s tema vijakoma mogoče balon voditi po zraku. Vijaki bodo po jermenih zvezani s kolesom na ladji, in v ladji sedeči človek jih bo sukal, kamor bo hotel. Vijaki se bodo sukali v cilindrih, da se bo zrak vanje toliko lažje ujel, in da bodo imeli ti več gonilne moči. Če bo torej treba pluti, bosta delovala oba para vijakov, če bo pa treba balon obrniti, se bo zaprl en cilindar, v katerem se sučejo vijaki, deloval bo torej le en par vijakov na eni strani, na drugi strani pa ne — in zrakoplav se bo zasukal.

Približno enak zrakoplav je sestavil tudi inženêr Buchwald v Hamburgu, samo da

rabi namestu vijakov takoimenovane ventilatorje, kar je skoraj isto. —

Doslej smo opazovali samo zrakoplave, pri katerih se je rabil vodik, razredčen zrak ali pa svetilni plin, v zvezi z različnimi stroji. Zdaj pa pogledajmo še nekaj načrtov, pri katerih deluje samo človeška moč!

Drzewiecki in Delprad sta sestavila dva precej podobna si zrakoplava. Prvi je sestavil na primernem stojalu štiri kolesa, ki imajo v eni ravnini v podobi žarkov razvrščene lopate. Nad stojalom je pritržil dvoje velikih koles, na obe strani stojala pa dve manjši, enaki kolesi. Zrakoplavec stoji v sredi tega mehanizma, in goni vse z nogami. Ves „zračni velociped“, kakor imenuje izumitelj svojo iznajdbo, tehta 130 kg.

Delpradov zračni velociped (glej sliko 3.) je podoben prejšnjemu, samo da ima zrakoplavec le eno vrsto lopat nad seboj, za njim je pa krmilo, katero vodi z rokami. Vse skupaj tehta le 20 kg.

Lilienthal, Suarez in Pilcher pri svojih poizkusih ne rabijo drugega nego peruti.

Pilcher n. pr. si je napravil peruti iz indijskega muselina, ki so merile 12 m². Z lesenimi in jeklenimi drogi jih je pritržil in na primernem prostoru sedel nanje. Za seboj je imel veslo.

Slika 3. Delpradov zračni velociped.

Suarezova iznajdba se skoro nič ne razlikuje od Pilcherjeve. Tudi on si je napravil podobne peruti, toda v jako majhni višini.

(Dalje.)

Do zmage!

Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.

(Dalje.)

XXX.

„Pojdi v samostán, Ofelija!“

Babino polje, dné 20. septembra 188..

Ljubi prijatelj!

Ne morem, pa ne morem z mesta! Kakor ukovan sem na to grudo, na ta košček svetá. Dasi sem imel že „punkeljček povezan“, kakor sem Ti sporočil zadnjič, in sem bil kar popolnoma pripravljen „za to rajžo žalostno“, so me vendar naši ljudje ustavili še domá. In kaj hočem tudi početi na Dunaju, ko do sredi oktobra ni nobenega predavanja? Čemu stradati spet tam gori, ko imam domá vsaj v oblicah krompir in kislo mleko! Dal sem se torej pregovoriti. A življenje mi je sedaj vse drugo; saj si lahko misliš, kaj mi je prva skrb? Da njej ne pridem pred oči — Mari, da nje ne srečam, ker me, kakor je pokazala, ne more videti. Godi se mi popolnoma kakor našemu pevcu, ki takó iz srca poje vsem enakim nesrečnežem, da, „samó to zna, samó to vé, da pred obličje nje ne smé, — in da ni mesta vrh zemljé, kjer bi pozabil to gorjé...“ Krog in krog naše vasi se razprostirajo velikanski gozdi. Tod se potikam od jutra do večera, zadovoljen, da ne vidim živega človeka, srečen, da nikogar ne motim. Zjutraj, preden „zor zasiže“, že zapustim vas, in pozno zvečer, ko ni nikogar več na polju ali na cesti, ampak se hladi vsak pred svojo hišo, prihajam domov. Živim kakor tisti Bol-dinov študent, ki ga je Trdina popisal v svojih „bajkah in povestih o Gorjancih“ pod imenom „puščavnik Florče“; samo da je ta podnevi tičal v svoji sobici zaklenjen in ponoči hodil okrog po vrtovih ter kradel črešnje pa tudi kuretino, kar se je le dalo, jaz pa sem ponoči domá in le podnevi

tavam okrog in kradem — Bogu čas. V resnici, brez dela postavam, ker tudi za nobeno delo nisem zdaj. Postrizi ptiču peroti —: žalostno ti bo frfotal po tleh; izpodreži mlademu človeku véro váse —: brez moči, kakor omamljen se ti bo gugal po tem planetu, ki se imenuje zemlja. Pravzaprav bi moral jaz zdaj po vseh pravilih dušeslovja — znoreti, in le neumna izjema mora biti, da ne; ali vsaj „sfantazirati“, v „vročinsko bolezen“ bi moral pasti, kakor nesrečni Šenoin „prijan Lovro“, ki je ušel iz semenišča, in so ga stariši tako čudno vzprejeli, in je potem divjal po skalah in dragah, in nekega dne ga ni bilo dolgo domov, pa so ga šli iskat, in svak njegov ga je našel na robu nekega brezna, nesvestnega, blodečega v vročinski bolezni, in knjiga, menda Byron, je ležala poleg njega... To bi tudi mene, pravim, moralo zadeti, toda nič se mi ne zgodi, nič, najbrže mi manjka poetične podlage, ali pa mi je šla moja nesreča premalo do srcá...

Misli, misli pa me mučijo čudne, jako čudne. Pomisli vendar, kaj mi je med drugim šinilo v glavo: da bi šel v — samostán! Prav kakor pravijo takim srčnim ponesrečencem s Hamletom: „Pojdi v samostán, Ofelija!“ V samostán ali pa vsaj v semenišče — prav resno me je mučila nekaj časa ta misel. In veš, kakó se mi je priteknila? Na čudovit, ti bodeš dejal nespameten način! Ko sem nekoč divjal po gozdu naprej naprej, brez cilja, brez počitka, vedno globočje, vedno temneje, in sem srečaval plahe srne, zdaj eno, zdaj cel majhen trop, in videl, kakó boječe so bežale pred menoj, kadar so me zagledale; obenem pa sem videl sedeti in se zibati na vrhovih bukev in jelk črne vrane, ki so premišljali svoj stan, in ni nobeden zbežal pred menoj, nobeden,

kakor da smo si davni znanci ali sorodniki ali bratje: veš, pa mi je v trenutku, kakor strela, švignila v glavo misel: Ivan, glej, postani še ti črn, kakor ti tvoji prijatelji, obleci se v črn talár in pojdi v samostán, samostán . . . in postani samotár, samotár, kakor so ti-le na vrhovih starih bukev . . . Usojeno ti je itak, da boš v življenju sam, sam, saj vendar vidiš, kako bežé pred teboj, kako te prezirajo plahe srnice — baš tako kakor tvoja Mára! Postani torej črn samotár in obleci črni talár in deni okoli vratu kolár . . . In ko v teh mislih korakam naprej po gozdu, se začnó vrani dreti in režati nad menoj s svojimi: krá! krá! krá! . . . V meni pa je odmevalo, kakor da vpijejo: Talár! talár! — Kolár! kolár! — Samotár! samotár! . . . Grozno! In drevim jo še dalje; a glej, zdaj se oglasi na bukovem štoru detal ter vpije: klo! klo! klo! — na drugi strani pa se dere, išoč črvov po štorih, zelena žolna s svojim: šštr! trr! trrr! Torej — klo — štr!! . . . „Geh' ins Kloster, Ophelia!“ Ali ni to strašno? ali ni, da bi človek kar obupal? . . .

Toda razburjenost se potolaži, ko pridem vrh gozda in se mi odpre razgled po velikem delu naše domovine. Lahen veter zašumi skozi lesovje in pripogiblje vrhove smrek in jelk. In tedaj se spomnim tiste krasne nemške pesmi: „Der liebe Gott geht durch den Wald . . .“; tedaj čutim, da mi je Bog blizu, tako blizu, tem bliže, čim dalje sem jaz od ljudi; tedaj čutim, da bom še dolgo zastonj iskal pri ljudeh leka za svoje rane, in da srce ne bo prej mirno, srečno, zadovoljno, dokler ne bo ljubilo samo Njega, Njega edinega, ki ga je ustvaril . . .

Glej, tako se mučim, tako se potapljam in zopet dvigujem. A končno vendar stoji pred menoj v daljavi, v daljni, daljni daljavi, kakor svetlikajoč morski svetilnik, moj cilj, in za tem ciljem grem, hočem ga doseči, moram ga doseči! Nesreča izgubljenega „ideala“ me ne sme potreti. Kaj zato, če me je zavrglo prešerno dekle! Se bom li streljal zaradi nje, ko se vsak trenutek rodi na milijone novih bitij? Zato bo pa najbolje

nazaj na Dunaj, vun iz tega nizkega obzorja! „Aus den Augen, aus dem Sinn“ — in sčasom se človek nauči tudi — pozabljenja. Bog te živi, prijatelj!

Ves tvoj

Ivan.

XXXI.

Ali — ali . . . Tajno šepetanje. — Svetovavci idr. — Srečno!

Babino polje, dné 25. septembra 188..

Ljubi prijatelj!

Ko boš prejel to pismo, mene že več ne bo v Babinem polju, v tem gnezdu samih — toda naj bo, rajši jo zamolčim besedo, ki mi sili pod peró. Ti gotovo ves srečen uživaš počitnice, mene pa preganja sreča kriva letos bolj ko kdaj poprej. Ne morem biti miren ne en trenutek ne. Zato grem, odločno grem še danes nazaj na Dunaj, v negotovo bodočnost. Tukaj moram znoreti, ako ostanem le še eno uro! Vem sicer, da Ti že presedajo moje večne tožbe; slutim tudi, da niti ne prebereš mojih pisem več, ker nekaj časa ni nobenega glasu od Tebe; vendar, še danes — potem Ti dam mir za nekaj časa. Sklenil sem, da, ko pridem sedaj nazaj na Dunaj, se zarijem globoko, globoko v knjige, tako globoko, kakor se črv na zimo zarije v zemljo, in ne bom dal glasú od sebe do — izpita. Ako tega srečno dovršim, Ti bom pisal, če mi pa izpodleti, potem pa sploh ne dobiš nič več sporočila od mene, kajti potem izginem kam, kjer me ne poznajo, pa postanem zakoten pisac ali kaj enakega. Ker Ti torej obetam mir, počitek pred svojimi nadležnimi pismi, upam, da me boš poslušal še enkrat.

Samo še danes o — Mári! Moj Bog, to je grozno, kar človek trpi! Če je kaj neumnega na svetu, je gotovo moje srcé. Hrbet mi je obrnila, naravnost se mi je rogala, in jaz — trpim še zdaj radi nje . . . In vedno hujše! Zato moram proč, moram! Pomisli le, kakšne grozne, strašne sanje me

mučijo: „Sanjalo se mi je“ — da začnjam s Prešernovim sonetom — pred par dnevi, potem, ko sem čez dan zastonj iskal tolažbe v božji prirodi, se mi je torej sanjalo, da sem — umrl. In ležal sem na mrtvaškem odru z zaprtimi očmi, a vendar sem gledal, kdo me prihaja kropit. In prihajali so vsi, vsi, nje pa ni bilo, nje, ki je tako blizu... In deli so me v mrtvaško krsto in zabili desko nad menoj in me nesli vun iz hiše, na pokopališče. In ljudje, ki niso šli za pogrebom, so stali pri oknih ter gledali iz prevod... In prinesli se me tudi mimo hiše njenega očeta... In ona je stala pri oknu ter gledala... In neki izraz je imela na ustnicah, na očeh, na obličju, pa nisem mogel razločiti, kaj, je-li bil jok ali smeh... In streslo me je v tistem hipu! Kaj, če se smeje?! Ne, tega ne prenesem; posmeh še po smrti! To je preveč... Morda se pa joka? In če se, potem sem ji delal krivico, potem pa je nisem razumel takrat... Morda me je le izkušala, če je kaj velika moja stanovitnost? Kaj je torej v nje očeh, jok ali smeh? To moram vedeti, moram, naj velja kar hoče, zato pa moram bliže, bliže... In dvignil sem se v krsti in razširil roke, da si pomagam vun in pognal sem se krepko iz krste ter z močnim ropotom padel — s postelje... Glej, prijatelj, take so moje noči! Je-li to življenje?

Pa še nekaj drugega! Vedi, da sem se skregal, pošteno skregal z vsemi mogotci našega kraja. Kako to? boš radovedno vpraševal. Morda je bilo od moje strani drzno, celó nesramno, a ne morem pomagati! Kar se je zgodilo, se je, *facta infecta fieri non possunt*. Zlobni jeziki so bili raztrobili, kako sem dobil „dolg nos“ pri Strđenovih, zlasti od gospodične Mare. A še več; hudobni, škodoželjni jeziki v našem gnezdu so tudi to raztrosili, da grem zdaj, ko ne morem nazaj na Dunaj, in ker se slabo učim tam gori, da grem zdaj pa za „gospoda“ študirat v ljubljansko semenišče, in da v štirih letih bo že nova maša v Babinem polju. To, kar je meni le v trenutku zavrelo po glavi, to, kar je bilo šinilo le kakor iskra preko mojih

možgan, a takoj zamrlo, ker sem namáh videl, da jaz nisem za ta stan —: to so tukajšnji jeziki raztrosili, raztrobili kot dejstvo, kot najnovejšo novico. In Babinopoljci so jo vzprejeli kot golo resnico. Občinski tepček, Kozmek, ki nosi vsak teden dvakrat „numare“ stavit v mesto, me je srečal včeraj, se mi odkril in me pozdravil, kakor pozdravlja gospoda župnika. To je bil začetek moje „inštalacije“. In naša soseda Liza, ki me je doslej zistematično prezirala, ker sem ji veljal, odkar sem odšel lani na vseučilišče, za „sprijenega študenta“, za takega, ki „ni hotel prav storiti“, ta Liza, lej, je prišla včeraj k nam ter začela pripovedovati, kako se je vsa fara razveselila, ko je izvedela, da sem vendar prišel na „pravo“ pot in sklenil postati „gospod“. In mislila je, da ni čisto nič nesramna, ako se priporoči že kar zdaj, da je prav gotovo ne pozabim povabiti na novo mašo; nekatere reči da mi je že tudi namenila v dar za takrat, ki jih bom gotovo vesel... Zastonj sem ji zatrjeval, da se ljudje motijo, da tako govoré o meni, zastonj razlagal, da jaz nisem in nisem za to. Veš, kaj mi je odgovorila navsezadnje? „E, kaj bi tisto“, je rekla, „saj vemo, pokore se bojite, preveč posvetni ste postali, svet vas je preveč zvabil v svoje mreže; no, pa še tako velik grešnik se lahko izpreobrne, desni razbojnik se je, pa se boste tudi Vi...“ Basta! Tako torej je završelo med ljudmi ene vrste. To „novico“ je izvedela pa tudi druga vrsta ljudi, naše — razumništvo. Da bi Ti videl, kako mislijo, da se smejo sedaj vesti do mene! Neverjetno! Da nisem doživel sam, ne bi verjel nikomur, ako bi mi kaj takega pripovedoval. Pred par dnevi so me šteli še k „razumništvu“ (tako milostno!) — danes pa in sploh te dni, odkar se je začelo to neumno šepetanje o mojem „izpreobrenju“, imajo že predsodek — „fertig“! Zdaj sem jim „siromak“, „duševno revče“, ki se mu izkaže dobrotà, čast, ako se govori z njim. Tako „čast“ so mi hoteli izkazovati včeraj. Bila je nedelja, in ker se nisem vedel že kam deti, sem stopil proti večeru malo v gostilno. Tam so bili pa že zbrani naši

magnatje: naš veliki trgovec, dva „veleposestnika“, oba, to se razume, občinska svetovavca, pa še par drugih. Najprej je začel krčmar s sladkim, smehljajočim obrazom: kako dobro da sem si umislil, ker učenost tam na Dunaju le ni za vsako glavo (NB. naš oče krčmar ne znajo niti pisati niti brati, a vedó pa vse!), v semenišču pa je baje vendar nekaj lažje in — ceneje, ceneje... (glavni argument!). In če se natančno premisli, saj se vendar v nobenem stanu človeku tako dobro ne godi, kakor v duhovskem; vsega imajo dosti, jesti in piti, in vse se jim uklanja.... Niso še dobro nehali oče krčmar, so se že oglasili gospod „prvi svetovavec“ naše občine in so povedali to misel, da bo to velika čast za občino, če bo izredila „gospoda“, in da naj le gledam, da bom še enkrat — „za škofa“. Veliki trgovec je menil, da on duhovne spoštuje, samo če se med „otrobe ne mešajo,“ in to naj si zapomnim tudi jaz.... Drugi „svetovavec“ je pa ves čas namežikoval, slednjič pa vprašal, če jim bode moja „mlada kuharica“ kaj postregla, kadar me bodo prišli obiskat... Kvasili bi bili najbrže še radi, a meni je začelo presedati. Povedal sem jim v brk, kar naravnost: „Vi mislite, da ste možje, pa ste vse prej! Sicer pa to, kar govorite, mene ne zadeva nič, čisto nič, ker ne čutim za ta vzvišeni stan najmanjšega poklica. A veseli me, da sem spoznal, kako mislite vi o tem stanu! Pa da ne bomo brez potrebe izgubljali časa, odgovorite mi samo na eno vprašanje: Povetje mi, možje, zakaj vendar pred vsakim „škricem“ tako ponižno klobuček stiskate, nad duhovnom pa se vam zdi, da niste nikdar dovolj vzvišeni? Zakaj vam velja vsak pisarček v sodišču več nego duhoven? Ali mislite, da je on res manj izobražen nego zadnji birič? Ali ni abiturientu, ki izdelata maturo in hoče v semenišče, odprto ravnotako vseučilišče kakor vsakemu drugemu, kakor bodočemu zdravniku ali profesorju ali notarju itd.? Pa recimo, da si tisti, ki gre v „lemenat“, ne upa izdelovati na Dunaju, recimo to; povejte mi pa, ali ne

bi šel lahko v kakšno službo, kjer le še malo več zahtevajo, n. pr. k pošti ali železnici ali v Babino polje za občinskega tajnika. Vse take može vi spoštujete. Tudi učitelja spoštujete, in prav je tako. Toda po isti pravici in še bolj bi imel pričakovati spoštovanja od vas duhoven; zakaj mar menite res, da on ne bi mogel izdelati tistih šol, ki jih izdelata učitelj? V učiteljišče gre marsikateri, ki na gimnaziji ne more naprej, a tam mu pa gre. In abiturientu, ki ima osem šol, mislite, da ne bi nikakor šlo, ako bi se hotel že na vsak način posvetiti učiteljskemu poklicu? Ako je torej prav gotovo, da bi vsak, ki ima osem šol in vrhutega še maturo, lahko živel povsod, v vsakem stanu in ni torej navezan na biro, ki jo vi dajete, kaj sledi iz tega? Če ima odprtih toliko potov na vse strani, in potov, ki so lažji ki so prijetnejši, ki prinašajo vsi več časti, več veselja, več uživanja, in mladi človek si po osmi šoli na tem razpotju izbere čisto prostovoljno najtežjega izmed teh potov, najtežjega in najbolj posutega s trnjem zaničevanja in zatajevanja... no, povejte, možje, kaj sledi iz tega? Po vašem samo to: da ta mladi mož res zasluži zaničevanje! Toda razumen človek sklepa drugače! Razumen človek vidi v tem koraku mladega abiturienta plemenito žrtev, največjo, ki jo je človek zmožen, in on v svojem srcu mladega moža — spoštuje! — Zdaj pa, možje, lahko noč!“ —

Brez potrebe sem se bil razvnel. Bob v steno! In še zamera! In koliko imenitnejših stvari bi jim bil v tem oziru lahko povedal v zobe! A bodi! V razburjenosti sem segel po tem, kar mi je bilo najbližje. — In danes se poslavljam od teh svojih ljubeznivih „prijateljev“. To bodo gledali, spoznavši, da so se spet enkrat opekli! Sicer je pa dobro zame, da grem proč odtod, proč, daleč proč, in da se ne vrnem izlepa več v ta kraj...

Poslavljam se s tem tudi od tebe za nekaj časa. Srečno!

Ves tvoj

Ivan.

Iz Kranjske na Goriško — pod zemljo!

Tehnična dela pri bohinjskem predoru. — Popisuje **Livški**.

Čez leto in dan že pojejo v bohinjski dolini lopate, kladiva in — dinamit! Gorovje, ki je tisočletja kot neprodorna stena ločilo kranjsko stran od goriške, se mora udati. Mogočen predor nam bo naredil pot skozi velikanske gore. Lahko in hitro bo drčal vlak z Bohinja doli proti Gorici. Popisali bomo razna dela, ki so potrebna, da se izvrši ta velikanski načrt. Pri tem bomo pa dobili priložnost, da posežemo večkrat v to ali ono stran tehnične znanosti, kar bo gotovo zanimalo naše čitatelje. Pri gradnji nove železniške zveze med Dunajem in Trstom je ta predor najznamenitejše tehnično delo.

Splošna lega predora.

Severni vhod v predor je tik Bohinjske Bistrice, tam, kjer se združujeta potoka Belica in Strniški. Svet ne visi posebno; polagoma se vzdiguje za kakih 50 m na 500. Tukaj pa se začne precej strmo brdo hribovja Črne gore. Predor prodira to hribovje ravno pod 1527 m visokim vrhom vzhodno od Črne gore in med 1492 m visokim vrhom Kobla, tako da imamo na dveh krajih skoraj 1000 m sveta nad seboj. Južni vhod pa je blizu Podbrd v Bači, nekoliko sto m v dolini pod vasjo. Predor bo meril 6323 m. Pri Bistrici leži proga 524 m nad morjem, pri Podbrdih pa 508 m. V geološkem oziru imamo v sredi tri sklade: mezozojske, apnenske, na severni strani terciarne, na jugu pa paleozojske sklade. Kakor uči izkušnja, tak svet ni pripraven za predore. Zato so mislili izprva napraviti dva vstricna predora, za vsako progo po enega, katera naj bi bila 30 m vsaksebi; na vsakih 200 m pa naj bi ju vezal rov počez za zvezo pri delu in pozneje za boljše zračenje. Mislili so, da bi ne bilo ekonomično, zidati predor v toliki širini, kakor se rabi za dvo-prožno železnico; predor mora biti namreč 6,2 m visok in 8,2 m širok. Rekli so, da bi bilo treba predragih naprav, katere naj bi vzdrževale velikanski pritisk gorovja. No, doslej pritisk vendar ni tako silen, kakor so pričakovali. Opustili so torej zopet misel na dva predora. Na severni strani bodo vrtali s stroji, na južni pa samo z roko, ker tukaj nedostaja vodne moči. Oktobra meseca l. 1905. naj zdrdra prvi vlak skozi predor!

„Dom in Svet“ 1902, št. 5.

Kako se določita vhod in izhod?

Čitatelju se bo pač čudno zdelo, kako da je neki mogoče, da se kopajoč od obeh strani, gotovo snidejo na sredi? Tolika natančnost se dá doseči samo z dolgotrajnimi in natančnimi računi. A nič se ne ustraši, dragi čitatelj, opustiti hočemo vso matematiko, višjo in nižjo, in razložiti samo načela, po katerih se izvršuje to delo.

Najprej določimo približno vhod in izhod. Zdaj pa iščemo smeri, v kateri naj vrtamo, in višino, v kateri naj začnemo. Smer določujemo s triangulacijo. V bližini predorne osi¹⁾, se dvigajo vrhovi hribov in gorâ. Le-te je treba obhoditi in napraviti črtež²⁾ njih medsebojne lege. Ta črtež še ni natančen, ker nam služi samo zato, da dobimo priličen obris kraja. Pripravi vrhovi se določijo kot trikotišča³⁾ triangulacije. Ta trikotišča, namišljena med seboj premočrtno⁴⁾ zvezana, dajo mrežo dotikajočih se trikotov, tako da imata vedno dva si sledeča trikota isto črto za stranico. Ta trikotna mreža⁵⁾ se razprostira čez predorno os tako, da le-ta leži sredi mreže. Dolgost stranic je seveda odvisna od lege trikotišč na vrhovih ter meri včasih samo po nekaj sto, pa tudi po več tisoč metrov. Najbolje bi bilo, ko bi si bile stranice s koti vse enake, a to se ne dá skoraj nikoli doseči. Ta mreža se mora torej izmeriti in izračunati. Da nam je le ena stran katerega si bodi trikota znana, in koti sami, pa si lahko izračunamo vse drugo. Eno stranico moramo torej naravnost izmeriti. Ker je merjenje z merilom v roki še najnatančnejše, izberemo si nekje v bližini na tleh kar moči najbolj vodoravno črto, katero zopet s trikotni priklopimo zgoraj omenjeni trikotni mreži. To črto imenujemo glavno črto trikotne mreže⁶⁾ in jo moramo z merilom izmeriti.

Ta črta se mora izmeriti z največjo natančnostjo, ker od glavne črte je odvisno vse drugo.

Mednarodno je določen za enoto dolgosti „meter“. Vzeti moramo merilo, katero je natančno umerjeno po „metru“, ki ga

1) Tunnelachse. — 2) Skizze. — 3) Dreieckspunkt.

4) Geradlinig. — 5) Dreiecksnetz. — 6) Basis des Netzes.

hrani na Dunaju c. kr. merski urad. Vse se mora upoštevati, kar bi povzročilo kakršnokoli premembo na dolgosti merila, na primer toplota, vlažnost i. t. d. Meri se vodoravna dolgost črte; zato so na merilih libele, s katerimi se merila postavljajo vodoravno, s toplomeri se pa računajo premembe toplote. Črta se izmeri večkrat in aritmetično se določi potem najverjetnejše število za dolgost črte. Različnost med izračunano in resnično dolgostjo ne sme biti večja kot par centimetrov na tisoč metrov.

Konci glavne črte so zaznamovani s križcem ter zarisani v bakreno ploščo; ta se vloži v velik rezan kamen, katerega zakopljemo v zemljo. Tudi trikotišča se morajo enako zaznamovati na raznih vrhovih. Tukaj se pa napravijo nad kamen lesene piramide, katerih vrhovi stojé natančno navpično nad križci v bakrenih ploščah. Vrhovi piramid so torej trikotišča, katera nam služijo, ko računamo posamezne kote.

Kote merimo s teodolitom. To merjenje je jako težavno. Bilo bi preobširno, če bi hoteli tu navajati vse račune.

To merjenje se ne more izvršiti nikdar z absolutno natančnostjo. Še mehanik, kateri izdeluje take naprave, jih ne more izvršiti s popolno matematično natančnostjo. Razdelitev ni popolnoma enakomerna, navpična os ne gre zares skozi sredino obzornika¹⁾, tako tudi ne vodoravna os skozi sredino višinskega kroga²⁾; prva os ne stoji zares popolnoma navpično na drugi, niti v daljnogledu niso napeljene v resnici vodoravno oziroma navpično; ako libele kažejo vodoravno, ni še gotovo, da stojita daljnogled in obzornik res vodoravno. Seveda so vse te napake tako majhne, da jih ni možno razločevati s prostim očesom. A vendar bi se pokazale na koncu naših računov! Pa če bi tudi mehanik mogel izdelati tak popolen instrument, vendar bi se pokazale s časom na njem nepravilnosti zaradi toplote, vlažnosti i. t. d. Zato je instrument tako upravljen, da se vsak kos na njem dá pomikati zase z raznimi vijaki.

Tako se mora teodolit preiskavati vestno in natančno pred vsakim več časa trajajočim delom. Zato je treba obilo potrpežljivosti. Kdor nima potrpljenja, da bi se lovil s sekundami in milimetri, ta ni za inženirstvo!

Po dolgotrajnih in natančnih računih se določi potem istinita dolžina stranic in velikost kotov.

Jasno je, da moremo spraviti v trikotno omrežje tudi skrajni točki predorne osi same, namreč vhod in izhod iz predora. Ker zdaj poznamo vse stranice in kote vseh trikotov, izračunamo si trigonometrično lahko tudi dolgost vsake diagonale v mreži, to je, črte, katera veže v omrežju dve trikotišči, kateri ne spadata k istemu trikotu. Os predora pa ni nič drugega kot taka diagonala. Izračunali smo si torej — dolgost predora!

To pa ni edini način, po katerem si moremo računati dolgost osi. A tu ne nameravamo razpravljati o raznih matematičnih možnostih.

Ni težko izračunati tudi kót, katerega tvori katerakoli diagonala s katerimkoli trikotiščem. Kot diagonalo vzamem os predorovo. Teodolit postavimo na trikotišče v osi pri vhodu, z daljnogledom pomerimo na trikotišče, katerega kót z osjo smo izračunali; ta kót prištejemo štetvi na razdelitvi obzornika v tem položaju daljnogleda; tako dobimo število, na katero moramo obrniti in nastaviti kazalo na razdelitvi obzornika z daljnogledom vred, in daljnogled nam sedaj stoji v osi, to je v smeri predora! Optična os daljnogleda in smer predora ležita v isti vertikalni ravnini. Ni nam treba drugega, kot da obrnemo daljnogled navzgor — saj ostane med tem v isti omenjeni vertikalni ravnini, da se le na obzorniku ne zgane — in da pomerimo na vrh hriba, katerega bode predrl predor. Tam gori postavimo zopet piramido, tako da jo zadene navpična nit daljnogleda natančno v sredi. Sedaj obrnemo daljnogled za 180° okoli navpične osi instrumenta in postavimo na isti način znamenje na brdu onkraj naše doline. Znamenje na vrhu hriba, trikotišče, na katerem stojimo pri vhodu, in znamenje na brdu za nami nam značijo za vedno smer predora. Ker so med tem na drugi strani predora računali in zaznamovali ravno tako, je gotovo, da bomo kopali od obeh strani v pravi smeri, in da trčimo pri delu pod zemljo v sredi drug na drugega. Kako da prenesemo smer predora pri delu od zunaj noter v rov, o tem bomo slišali pozneje. Pri dolgih predorih sezidajo večkrat namesto gori omenjenega znamenja na hribu cel majhen observatorij, kateri pa ima še druge namene.

Pri bohinjskem predoru se je to delo jako okrajšalo. Ni bilo treba meriti glavne črte. Vzeli so jo od merjenja c. kr. vojaškega

¹⁾ Horizontalkreis (Limbus). — ²⁾ Höhenkreis.

zemljepisnega zavoda na Dunaju, kateri npravlja in izdaja vse zemljevide naše države in posameznih deželâ. Treba je bilo izračunati samo trikotno mrežo in dolgost predora. Smer predora pa so, kakor vedno pri kratkih predorih, pri dolгих pa tedaj, ako se lahko hodi po hribih, katere predor predere, načrtali kar na hribe, na tla, od Bistrice do Bače. Na vsakih sto metrov je vpičen v zemljo kol; ti koli stojé vsi v eni črti, v smeri predora. Tu imamo torej smer naravnost pred očmi.

Da se pa tembolje razloči smer, so postavili tudi tukaj znamenja: Eno stoji na vrhu hriba nad predorom, drugo pri vhodu in tretje zadaj onkraj Save pri Bitnem. Kadar bo predor gotov, bodo izmerili dolžino z merilom skozi in skozi, in upamo, da razlika med računom in med istino ne bo večja kot eden ali dva metra. Hrib se predere ob koncu četrtega kilometra od Bohinjske Bistrice, in napaka v smeri gotovo ne bo večja od 10 do 15 centimetrov; ta negotovost pa ni odvisna od zunaj na hribu zaznamovane smeri, ker ta je skoraj popolnoma prema črta, ampak od tega, s kako natančnostjo se smer prenese od zunaj v rov in kako se vrta.

Bohinjski predor bo namreč zgrajen v čisto premi črti, samo na koncu pri Podbrdih, zadnjih 20 ali 30 metrov, bo imel majhen ovinek, ker drugače bi v ozki baški dolini zmanjkalo prostora, da se obrne proga v dolino in postavi kolodvor. A rov se je tam začel brez ozira na ovinek; ta se izvrtá še le pozneje.

Višino so vhodu določili z merjenjem od Jesenic sem; vhod je natančno 524·90 *m* nad morjem. V Podbrdih so merili iz Gorice gor; tam leži vhod 507·95 *m* visoko nad morjem. Nadmorski višini Jesenic in Gorice sta seveda natančno znani. Da bo pa gotovost še večja, bodo izmerili višino od tukaj naravnost čez hribe do Podbrd.

Kako dolgo bo trajalo delo v predoru?

V Bohinju leži torej vhod za 16·95 *m* višje kakor v Podbrdih. Predori namreč niso napeljani nikoli vodoravno, ker je treba skrbeti za odtekanje vode; saj privrè voda vedno na dan, ako hrib navrtamo, in tudi pri delu samem nam je treba mnogo vode, kakor bomo videli pozneje. Ker pa se vrta na obeh straneh, se mora voda odtekat na obe strani navzdol; delavci bi morali ostati v vodi, ako bi bil predor nagnjen samo na

eno stran. Zato se vzdiguje proga v predoru od tukaj proti Podbrdom v dolžini 3·725 *km* za 2·5 *m* na tisoč, doseže torej tam višino nad morjem 533·87 *m*; od tukaj pa gre proga zopet navzdol v dolžini 2·598 *km* z 10 *m* na tisoč do Podbrd. Različna dolžina teh delov predora je odvisna od časa in od načina dela, po katerem naj se vrši. Skupaj trčiti nameravajo pri točki, ki je od bohinjskega vhoda oddaljena 3·725 *km*. V Podbrdih je treba torej izvrtati krajši kos kakor tukaj; to so odločili zato, ker tam nedostaje vodne sile za nastavo strojev. Vrtali bodo do konca le z roko.

Vse to so že leta prej preiskovali in določevali veščaki v dolgotrajnih studijah, katerih rezultate so zbrali v vladnem predlogu XVII. zasedanja državnega zbora l. 1901. „Tehniško-kupčijsko poročilo o drugi železniški zvezi s Trstom“ pravi o našem predoru: „Otvoritev bohinjske železnice je odvisna od izvršitve 6180 *m* dolgega bohinjskega predora. Ker bodo nastavljeni samo na severni strani stroji za vrtanje, bode treba izvrtati na tej strani tudi daljši rov v dolžini okolo 3·6 *km*. Denimo, da se nadaljujejo dela pri sedanjem rovu na severni strani, bi meril začetkom julija meseca l. 1901. preko 200 *m*, na južni strani pa 300 *m*, torej skupno 500 *m*; torej ostane še 1100 dni za izgotavljanje ostalih 5680 *m*, ako pridržimo dan otvoritve karavanske železnice in ako določimo 180 dni za končna dela. Na severni strani bodo delali z večjo hitrostjo s stroji, kadar se bo bližal rov bolj sredi; na južni strani pa se po našem računu od 1. januarja l. 1902. ne bo izgotovilo več kot 2 *m* rova na dan.

Delo se bode torej izvrševalo na severni strani tako-le:

Stanje rova dné prvega julija 1901	200 <i>m</i>
šest mesecev vrtanja z roko, 150 dni,	
vsak dan po 1·4 <i>m</i> izkopanega rova	210 „
šest mesecev vrtanja z roko in s stroji, 150 dni, po 2·0 <i>m</i> na dan	300 „
šest mesecev vrtanja s stroji, 150 dni, po 3·0 <i>m</i> na dan	450 „
26 mesecev vrtanja s stroji, 653 dni, po 4·0 <i>m</i> na dan	2610 „

Skupno 44 mesecev . 3770 *m*

Prišteti moramo še sedem mesecev za dopolnilna dela. Dobimo torej k o n č n o dobo 51 mesecev ali 4¹/₄ let za delo v predoru.“

Ta načrt še velja z majhnimi izpremembami.

Začetek vrtanja. — Kakšna je zemlja?

Rov so začeli kopati na naši strani dné 20. septembra l. 1900, v Podbrdih pa dné 23. oktobra i. l. Vredno je, da si zapomnimo ta dva, za naše kraje pomenljiva dneva! Seveda so slavili Bohinjci oni dan, ko je zazvenela prva lopata ob prihodnjem rovu. Topiči so grmeli, da je bilo kaj.

Ker se na naši strani svet le polagoma vzdiguje, so morali narediti pred vhodom v predor vrez¹⁾. Ta vrez je dolg 182 m, pri vhodu pa visok 11 m. Razmerje sklonitosti vreza je 1 : 1½, ker bi drugače zemlja ne držala. Vrez mora biti kar mogoče dolg že iz denarnih razlogov. 1 m izvršenega predora stane namreč okolu 900 gld, 1 m vreza pri vhodu pa okolu 250 gld. Pregloboko pa se z vrezom tudi ne sme seči, ker bi stalo vzdrževanje preglobokega vreza zopet preveč. V Podbrdih ni vreza, ker je tam hrib od začetka zelo strm.

Rov so začeli kopati brez ozira na vrez. Tega bi bili namreč lahko tudi tako začeli, da ga zarišejo na zemlji in prično kopati od zgoraj navzdol. V globokih vrezih pa bi bilo odvažanje zemlje še precej nerodno, ker bi morali položiti železniški tir za odvažanje materiala, in sicer vedno nižje v isti meri, kakor gre izpod rok kopanje v zemljo. Zato je boljši takozvani angleški način kopanja vrezov. Kopanje se prične na spodnjem koncu vreza in vanj se zapeljejo vozovi; ni treba drugega, kot da zvalé zemljo v spodaj stoječe vozove, in tako naprej do

drugega konca vreza. Tako je odvažanje zemlje enostavno in najceneje. Še bolje pa je, ako proga pred vhodom visi nizdolu, tako da vozovi kar sami tečejo.

Rov so začeli pri km 28·280 proge Jesenice — Bohinjska Bistrica; pravi predorski rov se pa začne pri km 28·462. Rov leži na dnu preseka, ako si tak presek predora predočimo ali narišemo. To imenujemo „začetek dela pri predoru z rovom na dnu“. Začelo bi se pa tudi lahko z rovom, kateri bi bil na vrhu namišljenega preseka; to bi bil „začetek z rovom na vrhu“.

Tu so začeli z rovom na dnu. Svet je v vrezu in tudi v začetku rova še precej trd, kvečjem poapnen in lapornat; tudi precej ilovice se najde v njem. A kadar spravijo material na dan, postaja mehek in razpada, posebno kadar dežuje. Tudi na koncu rova ni mnogo boljši. Tam je treba vrtati in streljati z dinamitom, zunaj pa ravno tista zmes kar razpada. Navadno postaja kamen vedno trši, čim dalje pridemo v hrib, a doslej še niso dobili v bohinjskem predoru nič drugega, kot apnensko in lapornato formacijo. Tupatam so zadeli na kako snov, podobno premogu, a nikoli ni imela večjega površja kot en kvadratni meter. A ta snov ni za rabo, to je le bitumenski škrljavec, ki je premogu podoben samo v tem, da je — črn! Dostikrat pa še črn ni. V bohinjski dolini skoro gotovo ne najdejo dobrega premoga, in če bi ga našli, ga bo težko v toliki debelini, da bi se ga izplačalo kopati. Debelina premogove žile mora meriti najmanj 30 do 50 cm.

¹⁾ Einschnitt.

(Dalje.)

Nemir me žene ...

Nemir me žene semintja,
in jaz bedim, bledim,
zakrivam si obraz v roké
ter tiho v noč ihtim ...

Da, tukaj je Kalvarija,
tu noč brez svita je,
trpeča duša moja pa
na križ pribita je — —

Nemir od tod me žene vstran,
in jaz bedim, bledim,
ah, kdaj mi vstane večni dan,
ki v njem mirú dobim?!

Cvetko Slavin.

Slovenska književnost.

O pouku slovenskega jezika. Njega dosedanje smeri in bodoča naloga. Spisal dr. Fr. Ilešič, c. kr. profesor. Na svetlo dala „Slovenska Šolska Matica“ v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1902. — Izmed vseh v novejšem času izišlih pedagoških razprav se nam zdi ta najvažnejša in vredna največje pozornosti. G. pisatelj je bil že v svoji razpravi o Prešernu pokazal, da ima svoje lastne, originalne in dobro premišljene nazore, katere tudi krepko zagovarja, ne oziraje se na tradicionalne, včasih globoko vкорeninjene misli. Zato smo s posebnim zanimanjem prebirali to knjigo. G. pisatelj sicer pravi v uvodu, da je ta knjiga sad samo zadnjih počitnic; toda vidi se, da je v tem času zbiral samo literarno-zgodovinsko gradivo, a načela premišljeval že dolgo prej. Vsebina knjige je na kratko sledeča:

Za splošnim uvodom popisuje g. Ilešič, kako so poučevali pisanje in branje v raznih dobah izza začetka slovenske književnosti do danes. Na koncu tega oddelka pravi: „Nas mora voditi praktični Slomšek, ki bi se brez dvoma smejal, če bi moral celo uro poslušati, kako se po analitiško-sintetiški metodi srečno sestavi kaka črka. V tej točki smemo temeljitost pustiti drugim; mi moramo svoje ne preobilne moči rabiti pred vsem za stvar, za jezik svoj in za misel.“

Obširnejša je zgodovina slovenskega šolskega berila. Sklepajoč pregled ljudskošolskega berila, pravi g. Ilešič: „Na nižji in srednji stopinji vlada zdaj nekako morala in poezija ob realijah. Bodočnost pa imajo realije v poeziji in morali, to je, realije naj so zavite v povesti in pesmi, ki pa imajo bolj poetiški nego moralizujoč značaj. Na višji stopnji učé moralo resnični zgodovinski dogodki.... Da bo čitala naša mladina le izborna čtivo, in res slovansko, ne samo poslovenjeno, bo treba tudi nabirati cvetje po polju drugih slovanskih literatur. Tudi na to se bodo ozirala nova berila.“

Pri opisovanju srednješolskega berila je postavil g. pisatelj za bodočnost sledeče načelo: „Nova čitanka naj bi se manj ozirala na narodno poezijo nego na umetno, zlasti ne na nepoetiške narodne pravljice, bajke itd. Drži pa naj se prejšnjih srednješolskih čitank za višje razrede, ki so vse uvaževale druge slovanske literature.“

Z dosedanjim poukom književne po-vesti g. pisatelj ni zadovoljen. „Javno življenje vpliva v dobi častnikarstva zlasti v večjih mestih z vso silo na mladi naraščaj, tako da pride ves preplavljen z ‚moderno‘ v šolo, in tam naj uživa staro ropotijo, ki nima nobene zveze s čtivom izven šole — to je prepad, ki loči šolo od življenja.“ — „Vsa slovenska književnost od Trubarja do Vodnika se malo prilaga šolskemu pouku.“ — „Kako zanimanje naj budi pouk z golimi naslovi katekizmov, abecednikov, gospodarskih knjig in z neštevilnimi letnicami? Vsebina je znana in taka, da nima človeškega čuvstva niti za vir niti za namen; jezik je zelo pokvarjen; zanimivih logičskih oblik, ki redé razum v matematiki, ni v naštevanju posameznih nezvezanih zgodovinskih dejstev... Ni čudo potem, da se slovenska ura zdi neverjetno dolgočasna učitelju in učen- cem... Govori le spomin; najtrdnjša opora spomina, razum, nima besede, nazor manjka, čuvstva ni nobenega...“ Zoper tak mehanizem v slovstveno-zgodovinskem pouku se bori Ilešič. Pred vsem zahteva, da se naj obzorje učiteljev in učencev razširi čez vso slovansko literaturo: „Ne opazujmo slovenstva z Golovca, odkoder vidimo seveda vse pritlikovce; stopimo na visoko Tatro...“

V oddelku o slovniškem pouku zastopa dr. Ilešič proti p. Škrabcu in dr. Štreklju mnenje, da se mora slovenščina umetno olikati v knjižni jezik ter približevati drugim slovanskim jezikom. Za to misel nam podaja tudi sledeči, pač nekoliko čudni razlog: „V zgodovini niso bili navadno tisti narodi najmogočnejši in najtrajnejši, ki so ohranili svoje plemenske posebnosti nedotaknjene, marveč oni, ki so se ali pomešali z drugimi narodi ali pa se učili od njih. Niti

velika Ruska ni vzrastla iz samega slovanstva; trdnost so ji dali tuji vplivi, seveda prilični. Tako, se mi zdi, bo tudi koristno, ako se po zgledu zapadne Evrope v knjižnem jeziku ne bomo držali vsak le svojega narečja. Narava je lepa, a umetnost še lepša.“ — Seveda mora priti dr. Ilešič po takih nazorih v nasprotje z onimi jezikoslovci, katerim se v govoru in v pismu zdi narava lepša od umetnosti. Ilešič naglaša „filozofijo“ jezika in zato zagovarja načelo: „Treba je gojiti debloslovje kot nauk o prvotni nazornosti in sorodnosti pomenov; iz tega klije zgovornost in poezija.“

V poglavju „Slovenščina kot slovansko narečje“ zagovarja dr. Ilešič sledeče predloge: „Naši književniki naj nam z besednim zakladom bližajo slovenščino srbohrvaščini“. Od šole pa zahteva pisatelj: „Šola pripravljaj popolno umevanje srbohrvaščine s slovnico in berivom. Berivo naj obsega cvetje drugih slovanskih literatur v prevodih in se oziraj pri pouku slovstvene zgodovine na druga slovanska slovstva, že zato, ker je našega šoli primernege leposlovja tako malo.“ Slednjič pa zahteva načelno važno in radikalno izpremembo: „Na mesto stare slovenščine mora stopiti srbohrvaščina.“

Razpravljanje o metodiških in pedagoških predlogih dr. Ilešičevih prepuščajoč dotičnim strokovnjakom, si dovoljujemo izreči nekaj besed samo o tem zadnjem predlogu.

Dr. Ilešič je zoper to, da bi si naši pisatelji še nadalje s samoslovensko „potno torbo“ iskali izrazov med narodom. To je „nekaj bilo morebiti dobro...“ prej se je poniževal pisatelj na niveau svojega gojenca, prostaka, zdaj ga dviga k sebi na niveau slovanski.“ In kako si mislil g. pisatelj to „dviganje na niveau slovanski“ nam razlaga tako-le: „Pred vsem je treba in je edino naravno, da se povzdignemo na srbsko-hrvaško stališče... Mi Slovenci se bomo morali bližati Srbo-Hrvatom, ne oni nam... Ljudska šola naj uči in goji le oblike slovenske, a podaja naj gradivo za hrvaščino... V srednji šoli se to gradivo množi... Pod črto naj bi bila namesto Šumanove staroslovenske srbsko-hrvaška slovnica... V smislu organizacijskega načrta mora srbohrvaščina stopiti na mesto stare slovenščine.“

Vsakdanja izkušnja nas je privedla do mnenja, da se stara slovenščina ne sme žrtvovati, bodisi da se postavimo na stališče g. dr. Ilešiča, bodisi da upoštevamo praktične potrebe slovstvenikov, ki morajo imeti širšo splošnoslovansko jezikovno in književno-zgodovinsko vedo.

G. pisatelj naglaša vedno, da morajo učenci umevati duha jezika in njegove zakone. Ali pa imamo boljši pripomoček za to, kakor je spo-

znavanje staroslovenščine in jezikoslovnih zakonov, po katerih so se iz nje razvijala druga slovanska narečja? Hrvaščina je pač potrebna, in le želeti je, da bi se vedno bolj gojila; one znanstvene vrednosti za nas pa ne more nikdar imeti, kakor staroslovenščina. Pač je dobro, da se pri določevanju terminologije oziramo na hrvaščino, in sicer bolj kakor na druge slovanske jezike; a da bi dajali hrvaškim besedam prednost pred domačimi, bodisi tudi s „potno torbo“ nabranimi, to se nam zdi vendar pretirano.

Praktična potreba časopisja nas je napotila, da se bavimo z raznimi slovanskimi književnostmi, in pri tem smo spoznali, da je proučevanje staroslovenščine najboljši uvod v umevanje drugih slovanskih narečij.

Pač pa je Ilešičeva misel vtoliko upravičena, da se staroslovenščina ne sme poučevati, kakor bi bila sama sebi namen. Kot mrtev jezik, kateri ni rodil samostojne književnosti, ima za nas vrednost samo kot mati mlajših, iz skupne stare korenine poganjajočih mladik. Zato je pouk v staroslovenščini koristen in plodonosen samo tedaj, ako dobi učenec iz njega podlago za proučevanje mlajših slovanskih narečij. Po naši misli je neobhodno potrebno, da se na podlagi staroslovenščine poučuje vzporedno z njo še en živi slovanski jezik. Ta pa ne more biti hrvaščina, ker je s slovenščino tako sorodna, da učencu dovolj ne razširja slovanskega in znanstvenega obzorja. Najpripravnejša za to se nam zdi ruščina, ali če bi se komu ta zdela preveč „oddaljena“, bi mogla na njeno mesto morda stopiti češčina ali poljščina. Vemo, da so učitelji slovenščine, kateri tako mislijo in to tudi izvršujejo, kolikor jim dopuščajo res z nerazumljivo skopostjo odmerjene slovenske urice na višji gimnaziji. In s tem postavljajo učence, da rabimo dr. Ilešičev izraz, res „na visoko Tatro“.

Sicer pa priznavamo radi, da je ta knjiga sestavljena z neobičajno točnostjo. Želimo ji le, da bi se zaradi nje vnela diskusija, ki bi poživila in pomladila pouk naše materinščine na nižjih in višjih šolah.

Dr. E. Lampe.

Spomenica ob dvestoletnici uršulinskega samostana v Ljubljani. (1702—1902.) Ljubljana. Samozaložba. Katol. tiskarna. 1902. Mala 8°. Str. 91. — Lično knjižico so izdale ljubljanske uršulinke! Dvesto let delujejo že v Ljubljani, v tistem samostanskem zidovju, Bogu v čast in bližnjemu v korist. Hrup vojská, zloba ljudi in sovražnost prirodnih sil so jih pač motile, a jih niso mogle odvrniti od poklica. Ostale so zveste svojemu svetemu zvanju

do danes. Zato se smejo pač radovati dvestoletnice svojega samostana, saj se letos ž njimi spominja na stotine gojenk in premnogo rodbin važnosti in koristi tega zavoda. — V knjigi so zbrale uršulinke glavne podatke iz svoje zgodovine. Prvi del popisuje bolj zunanjo zgodovino: Ustanovitev samostana po blagem Schellenburgu, prihod uršulink v Ljubljano, zidanje samostana in cerkve, razne dogodke iz žalostnih in veselih dni, prospevanje in slovesnosti, zatiranje in dobrote. Drugi del slika notranji razvoj samostanske družine, njeno duhovno življenje, vodstvo in predstojništvo ter obsega popoln imenik redovnic v dveh stoletjih. Tretji del pa govori o razvoju samostanske šole. Priporočamo to knjigo ne le gojenkam samostana in njih sorodnikom, ampak tudi vsem onim starišem, ki jim je mar res dobre vzgoje njihovih hčerâ.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1901.

Vjekoslav Klaić. **Krčki knezovi Frankapani.** Knjiga prva. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do godine 1480.) Sa 41 slikom i rodoslovnim tablom Frankapana. Zagreb 1901. Izdanje „Matice Hrvatske“. Tisak K. Albrechta (Jos. Witasek). Strani VII + 352.

Po istih načelih kakor kneze Bribirske iz plemena Šubića¹⁾ je opisal neumorni hrvaški zgodovinar V. Klaić kneze krške Frankapane od l. 1118. do l. 1480. Drugi del do propasti te znamenite rodbine izide morda že prihodnje leto ter bodo tako Hrvatje dobili popolno monografijo o tej najznamenitejši hrvaški plemeniški obitelji. Škoda, da ni učeni zgodovinar dovršil prve monografije o Šubićih, ker sta obe obitelji v tako tesni zvezi, posebno v 16. in 17. veku, da bi nam bila za poznavanje tedanjih okolnosti na vsak način prepotrebna docela razjašnjena zgodovina Šubićev Zrinjskih. Nadejamo se, da bode prof. V. Klaić izpolnil Hrvatom čim prej tudi to željo, ko dovrši do kraja Frankapane in tretji del svoje hrvaške zgodovine, kjer igrajo Zrinjski poleg Frankapanov tako znamenito ulogo.

Dela hvaliti ni treba, saj se samo hvali. Po mojih dosedanjih ocenah so znane pisateljske vrline zgodovinarja V. Klaića. Kje najdete tako natančnost pri uporabi virov? Kje opazate toliko točnost pri tolmačenju teh virov?

¹⁾ Glej oceno o tem delu v „Dom in Svetu“ l. 1898., str. 190.

Kje nahajate tako lahek slog, ki nam najbolj zmedene stvari razmotava v popolno razumljivi obliki ne samo za zgodovinarja, nego sploh za vsakega čitatelja? Morda je tvarina semtertamtam preobširno zasnovana in morda so nekatere deli opisani prepodrobno, toda to ne moti; kajti stvar je pri vsem tem vendarle zanimiva.

Kako temeljito je pisal V. Klaić to delo, se vidi iz ocene virov in pripomočkov za zgodovino knezov Frankapanov (str. 3.—14.) in iz njegovih beležek, ki obsegajo celih 52 strani drobnega tiska (str. 297.—349.). Tukaj so navedeni vsi viri in za iste potrebna tolmačenja. Za strokovnjaka zgodovinarja je to pravi zgodovinski zaklad, navadnega čitatelja pa ti podatki ne motijo, ker so na koncu knjige zase. Prave zgodovine je 296 strani s kratkim predgovorom VIII strani. V tem predgovoru nam razlaga pisatelj, zakaj piše on te kneze Frankapane in ne Frankopane. Zato namreč, ker so se izpočetka do 16. veka pisali sami vedno le Frankapani in šele kasneje Frankopani. Obsežneje pripoveduje o tem pisatelj v odseku „Porijeklo knezova Frankapana“ (stran 14.—30.); kako je dotedanji krški knez Nikola IV. (1393 do 1432) prišel l. 1430. v Rim ter tamkaj dobil od papeža Martina V. pridevek in grb rimskih Frangepanov. Od tega časa so se zvali krški knezi Frankapani. Obenem pa je pisatelj tudi temeljito dokazal, da krški knezi Frankapani niso potomci rimskih Frangepanov, nego da so domači hrvaški knezi. Znamenito je, kar piše Klaić v uvodu o veliki važnosti frankapanske obitelji tudi za kulturno zgodovino Hrvaške. Ti bogati knezi so zidali mnogo cerkvâ in samostanov ter posebno negovali glagolico. „Glagolita Clozianus“ je bil frankapanski glagolski rokopis (str. 291.). Tuintam se je ozrl pisatelj na kulturno delovanje te znamenite rodbine, ali ne v onem obsegu, kakor je sam želel, ker bi zato trebalo posebnega raziskavanja. Koliko lepega gradiva se nahaja še v tem pogledu za mlajše hrvaške zgodovinarje!

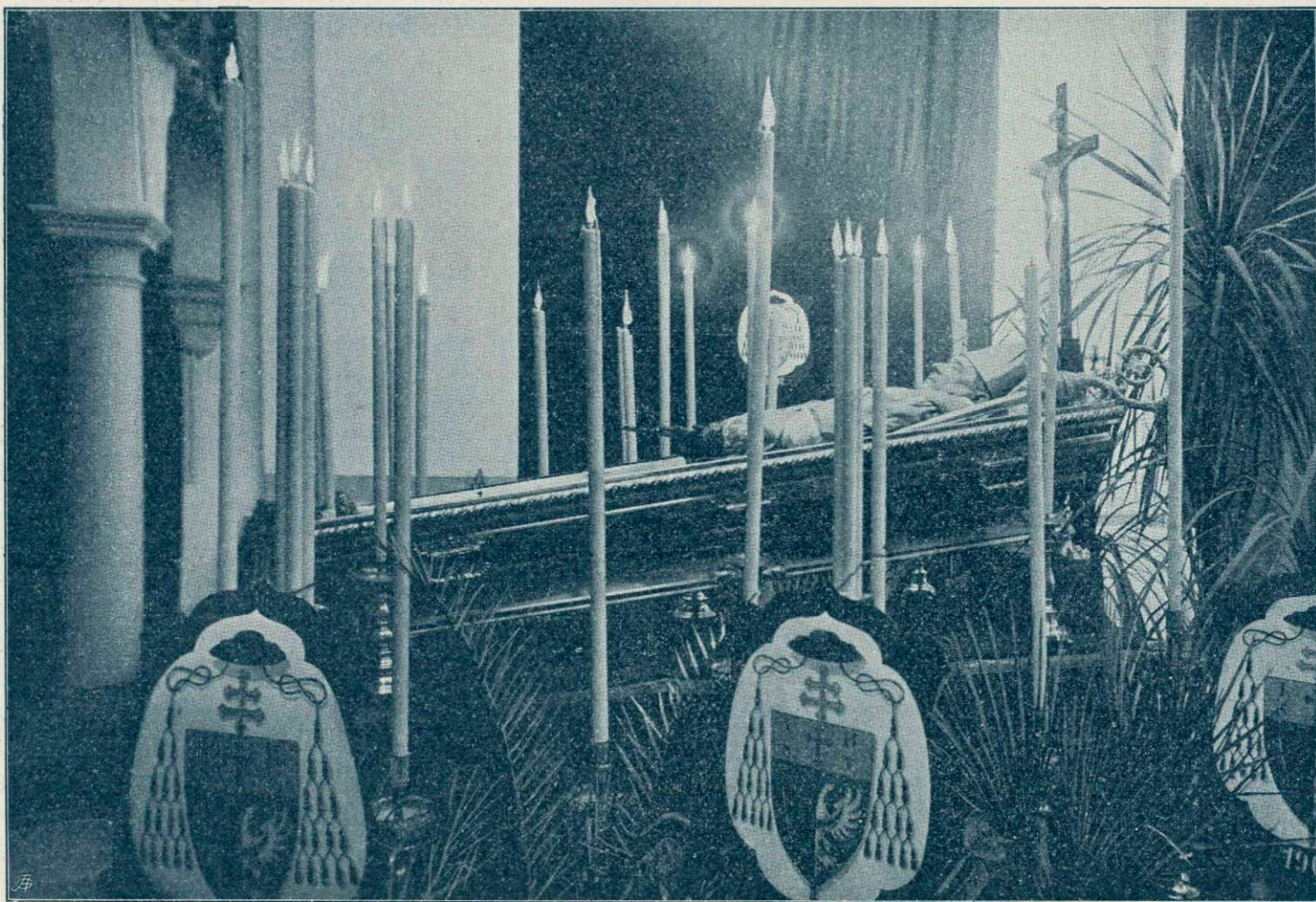
V tretjem oddelku „Gospoštije knezova Frankapana“ (str. 30.—74.) je opisal Klaić obsežno vsa posestva frankapanska, kjer se nahajajo tudi slike važnejših gradov in mest, večjidel v hrvaškem Primorju, posebno na otoku Krku.

Prava zgodovina krških knezov se začenja šele na strani 77. V prvem oddelku „Krčki knezovi do godine 1260“ (stran 77.—101.) opisuje najstarejšo zgodovino krških knezov. Ti knezi so izpočetka (od l. 1118.) služili Benečanom; kasneje so se oklenili ogrskohrvaških kraljev in rodbine Arpadove ter si stekli velikih zaslug za osvobojenje Hrvaške v času

tatarskih navalov (l. 1241). Zato so dobili od kralja Bele IV. veliko posestvo Modruše. Benečani so bili zavidni krškim knezom radi njihovega napredovanja, pa so jim vzeli otok Krk l. 1244; toda že l. 1260. so se pomirili z njimi ter jim povrnilo Krk, ali pod pogojem, da jim ostanejo vedno zvesti vazali.

V drugem razdelku „Krčki knezovi od godine 1260. do mira u Zadru god. 1358.“ (stran 105.—157.) pripoveduje, kako so krški knezi počasi izstopali iz zveze z Benečani ter postali vazali samo ogrskohrvaških vladarjev, ker so

silno povzdignila. Ivan V. je postal prvi hrvaški ban. Kmalu jih vidimo tudi v sorodstvu s celjskimi grofi, toda na njihovo nesrečo; saj je znano, kako žalostno je končala življenje Elizabeta Frankapanka, soproga grofa Friderika Celjskega. Prijateljevali so takrat tudi s Habsburgovci ter so jih le-ti povzdignili do visokih časti. Tako sta bila dva Frankapana deželna glavarja na Kranjskem, in sicer Štefan l. 1436. do 1443. in zopet 1453. ter Dujan (ne Trojan, kakor piše Dimitz „Gesch. Krains“ l., str. 328.) l. 1444. Zli časi so nastopili za Frankapane, ko

Fot. A. Jerkič.

Kardinal - nadškof Jakob Missia na mrtvaškem odru.

l. 1358. morali Benečani odstopiti med drugimi posestvi tudi otok Krk. Krški knezi so bili odločni privrženci Anžuvincev, ki so takrat vladali na Ogrskem in Hrvaškem. V tem času se seznanijo krški knezi tudi že z nemškimi sosednimi velikaši, s knezi goriškimi, s habsburškimi vojvodi v Avstriji, z grofi Ortenburškimi in z gospodi Divinskimi, pa dobé ravno po teh poslednjih tudi Reko v svojo posest.

Tretji del „Krčki knezovi Frankapani kao baruni hrvatsko ogerski do gubitka otoka Krka god. 1358—1480.“ (str. 161.—296.) je najzanimivejši. V tem času se je rodovina Frankapanov

so začeli napadati Turki Hrvaško in slovenske kraje. Njih posestva so že takrat grozno trpela od teh napadov. Vkljub temu so se Frankapani dobro držali ter hlabro odbijali Turke. Pravijo, da je bil v bitki pri Radgoni l. 1418. tudi Nikola Frankapan s svojimi četami. Največji neprijatelj Frankapanom pa je bil ogrskohrvaški kralj Matija Korvin, ki jih je hotel popolnoma pokončati. Vzel jim je večji del njih posestev in lotil se je tudi otoka Krka, toda Frankapani so ga v tej zadregi izročili rajši Benečanom nego zamraženemu kralju. Tako je bila ta znamenita hrvaška rodbina hudo ponižana od

Pogreb kardinala Jakoba Missia v Gorici.

Fot A. Jerkič.

krščanskih svojih sosedov ravno takrat, ko so potrebovali največ pomoči od krščanskega sveta v grozni borbi proti Turkom.

Tisk je jako ličen in slike so krasno izvedene. Vseh ilustracij je 41, od teh pet fotografiranih listin in 4 pečati. Na kraju je dodano natančno rodoslovje krških knezov Frankapanov od l. 1118—1671. **Iv. Steklasa.**

Češka književnost.

Trest. Román. Napsal Václav Hladík. Nákladem I. Otty v Praze. 1901. Cena 2.40 K. — Kratka vsebina najnovejše knjige V. Hladíka, ki se trudi, da bi vse, kar je v francoski književnosti lepega in slabega, presadil na češka tla, je ta-le: Neki češki „gentleman“ Viljem zapelje ljubico svojega prijatelja, nadarjenega slikarja Miloša Buriana, in s tem njega duševno uniči. Slikar pozneje zaradi dušnega nemira zbolí in umre. Ker se zapeljano dekle izneveri tudi Viljemu, smatra Viljem ta dogodek kot „kazen“ (trest.) Knjiga, katere snov je vzeta iz življenja umetnikov, je moderno pisana in je bojda med češkimi književniki zbudila veliko zanimanja. Za katoliškega čitatelja pa ni. Na čelu knjige je „motto“: „Prožit, výžit, dožit — všechno a sebe vyslovit!“ Po tem geslu se tudi ravnaajo osebe, ki nastopajo v romanu. Zlasti ne bode katoliškemu čitatelju ugajala junakinja romana Karla, o kateri pravi pisatelj: „le cocotton — to je ženou v pravém slova smyslu.“ —

Z tajů života. Napsal I. M. Kadlčák. Knihovna našeho lidu. Ročník V. č. 4. V Brně 1901. Cena 1 K. — Lepa knjiga! Pisatelj je v nji mojstrsko naslikal prednosti in radosti duhovniškega življenja, toda obenem z vso resnobo omenil tudi žalostnih izkušenj v njem: razočaranja, nehvaležnosti, trpljenja ter zatajevanja, katero je delež vsakoga, kdor je nastopil težavno službo služabnika božjega. Glavni junak povesti, duhovnik Frančišek Prokop, deluje z uspehom najprej med Nemci, potem med Čehi, a povsod žanje za svoje uspešno in koristno delovanje samo nehvaležnost. Nemci ga sovražijo, ker je Čeh, in Čehi se ga izogibajo, ker je „klerikalec“, premalo naroden, dasi je njegovo delovanje v korist ljudstva v vsakem pogledu vzorno. To-le knjigo bi priporočali kot berilo vsem, ki tako radi obrekujejo duhovnike. Povest g. Kadlčáka je nekaka obramba duhovniškega delovanja v javnem življenju in sicer obramba zelo zanimiva, ker je prišla iz peresa laika — učitelja. Povest je izšla v „Knihovni našeho lidu“, katero izdajajo

rajhradski benediktinci na Moravskem, in bilo bi želeli, da se izvrstni spisi te knjižnice bolj razširijo med češkim ljudstvom nego so se dozdej. — **Fr. Štingl.**

Iz drugih književnosti.

Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Von Vatroslav Jagić. Wien. (Denkschriften der k.k. Akad. der Wiss. in Wien. Philos.-histor. Cl. Bd. XLV VIII.) L. 1900. je izdala pod gorenjim naslovom dunajska „Akademija znanosti“ znamenito razpravo prof. Jagića, ki je zbudila občo pozornost med izobraženim slovanskim svetom, kajti ni je bilo dotlej knjige, ki bi popisovala zgodovino cerkveno-slovanskega jezika in vsa semkaj spadajoča vprašanja tako celotno in obširno. (Mimogredé bodi omenjeno, da se bavijo s knjigo med mnogimi drugimi znanstvenimi listi zlasti lanska „Izvestija Imperatorske akademije nauk“, ki prinašajo o njej obširno poročilo iz peresa Lavrova). — Vse delo je razdeljeno v dva dela. Prvi govori o svečeniškem delovanju slov. apostolov in o vprašanjih, ki so ž njim v ozki zvezi, drugi del pa razpravlja v treh poglavjih o njih literarnem delovanju, o dvojni slovenski pisavi in o cerkveno-slovanskem jeziku.

V obče sledi Jagić tekstu panonskih legend, ki sta v njegovih očeh najzanesljivejši vir za zgodovino slov. blagovestnikov. Dokler nista bili znanstveno predelani in urejeni, se je splošno mislilo, da sta sv. brata začela delovati v Bolgariji. Tako n. pr. je mislil Šafařík v „Slov. starožitnostih“, da sta začela sv. Ciril in Metod svoje apostolsko delovanje v Bolgariji, kjer sta krstila tudi kneza Borisa. — V to zmoto ga je dovedel znani življenjepisec in menih Metodij, katerega je identificiral Šafařík s sv. Metodom. Nasprotno mnenje pa zastopa Jagić, ki se obrača na Moravsko in išče ondi začetka svečeniškemu delovanju slovanskih apostolov.

Sklicujé se na besede, ki jih polaga životopis sv. Metoda v usta bizantskemu carju: „Vidva sta Solunca, a vsi Solunci govore dobro slovanski“, sklepa Jagić, da sta znala sv. brata že v Carigradu slovanski jezik. Vsi starejši izvirniki jasno pričajo, da sta izdelala sv. Ciril in Metod že v Carigradu slov. pismenke, in Jagiću se zdi ta misel zelo verjetna.

Nato prehaja pisatelj k vprašanju: Čemu sta se napotila sv. brata z Moravskega v Rim? Soglasno z „Življenjepisom sv. Cirila“ navaja Jagić kot glavni razlog njiju potovanja v Rim to, da sv. Ciril in Metod kot navadna duhov-

nika nista mogla posvetiti ne enega svojih učencev v duhovnika, ki bi jima pomagal pri težavnem delu; in ravno iz tega dejstva se dá sklepati, da v tem času ni bilo govora o kaki organizaciji slovanske cerkve. — Na vprašanje, je-li delovanje slov. blagovestnikov omenjeno v kakem oficialnem dokumentu rimske kurije, se sklicuje Jagić na poslanici papeža Hadriana in Ivana VIII., kateri smatra za popolnoma verodostojni.

Soglasno z izvirniki, ki nazivajo Metoda „učitelja in svečenika“, méni Jagić, da se je vrnil le-ta iz Rima kot navaden svečenik. — Ob vprašanju, kako razširjeno je bilo tačas — okoli l. 881. — slov. bogoslužje, navaja Jagić vsa mesta, tičoča se izpreobrnjenja češkega kneza Bořivoja. Po njegovem mnenju se je razširila slovenska liturgija oni čas po Češkem, H va š kem in po Bol g a r i j i. Sicer pa priznava Jagić sam, da se slov. bogoslužje na Češkem in Moravskem ni ukoreninilo kdove kako globoko, in da je kmalu po Metodovi smrti l. 885. izginilo popolnoma; le v sazavskem samostanu se je ohranilo do konca XI. stoletja.

Nato razmotriva Jagić literarno delovanje slov. apostolov. Po njegovem mnenju je izdelal sv. Ciril sledeče prevode: „Nedeljske evangelije“, „Epistole“, „Psalme“, „Pesmi“, „Molitve“ in pa „Obrednik“. — O Metodu pripoveduje panonska legenda, da si je privzel dva svečenika „brzopisca“ in izdelal v šestih mesecih popolen prevod sv. pisma. K temu pripominja Jagić sledeče: Prvič je nemogoče, da bi en sam, oziroma trije ljudje preveli v šestih mesecih celo sv. pismo; drugič je pa treba, čeprav raztegnemo dôbo šestih mesecev na več let, upoštevati dejstvo, da koncem XV. stoletja, ko so sestavljali v Novgorodu popolno sv. pismo, ni bilo moči spraviti na dan polne biblije iz vseh ruskih samostanov. — Ker je jezik „Paremejnika“ (knjige pregovorov) zelo različen od jezika Mozesovih in preroških knjig — vse te knjige pa izvirajo iz časa slovanskih blagovestnikov, — sklepa Jagić opravičeno, da je spisal eno Ciril, drugo pa Metod. Naposled omenja Jagić, da so prevodi sv. bratov izdelani po Janeza Sholastika spisu „Ἡ τὰς τῶν χαριόνων“, ne pa po Fotijevem „Σύνταγμα“.

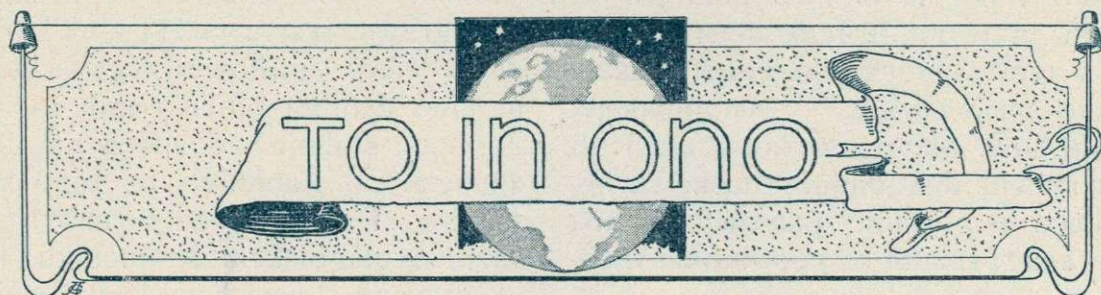
Zatem razpravlja prof. Jagić o slovanski pisavi. V obče smatra to vprašanje že za definitivno rešeno glagolici na korist. Nato podaje obširno zgodovino tega važnega problema in med drugim omenja tudi to, da sta bila v desetem stoletju že znana na slov. jugu oba alfabeta. — Zanimivo je, kako sodi profesor Jagić o „Praških odlomkih“, o tem velevažnem glagolskem spomeniku, ki je napisan v cerkveno-slovanskem jeziku s sledovi češko-slovaškega dialekta. Njegova vsebina predstavlja odlomek iz bogoslužne knjige grškega obreda. Tu pa nastane vprašanje: Odkod in odkdaj izvirajo ti „Odlomki“? Nerazumljivo je, pravi Jagić, da bi prišli iz Rusije čez Poljsko na češko zemljo; še neverjetnejše pa je, da bi bili prinešeni z juga na sever. Najverjetnejše se mu zdi, da so ti „Odlomki“, ostanek glagolitizma iz onih časov, ko je ta še bil v veljavi na Moravskem, t. j. iz časov delovanja svetih bratov in njihovih učencev.

Najzanimivejše pa je, kar Jagić omenja o domovini starega cerkvenoslovanskega jezika, v katerem sta slovanska apostola pisala Slovanom cerkvene knjige. Kdo izmed omikancev ne pozna Miklošičeve panonske hipoteze? Sklicuje se na našega Oblaka pravi Jagić: Panonija ni domovina cerkveno-slovanskega jezika, kajti slovanska literatura se je začela na Moravskem, ondi pa je bil cerkveni jezik tudi tuj, kar kažejo sporadični moravizmi s *c* in *z* namesto *št* in *žd*. Cerkvenoslovanskega jezika Panonci niso govorili. To dokazujejo slovenske izposojenke Madjarov s *č* in *ѡ*. Nasprotno pa trdi Jagić, da je bil cerkveni jezik macedonsko narečje, ki se v marsičem razlikuje od prave bolgarščine. V tem narečju je *o* zastopnik staroslovenskega nosnika *a*; *o* in *e* ter *ѡ* in *ѣ* se ne ločujejo, da, ponekodi se je ohranil celó rinezem. Res je sicer, da to narečje ne pozna *l* epenth., toda to nikakor ne nasprotuje macedonski teoriji. Oblak je namreč dokazal, da mlajši spomeniki cerkveno-slovanskega jezika nimajo *l* epenth., dočim se v starejših nahaja redno. —

S to knjigo je pridobila slovanska literatura važno delo, Jagić pa si je utrdil veljavo med sodobnimi slavisti.

M. J.

Naše slike. Lúkenjski grad pri Prečini na Dolenjskem (str. 273.) smo popisali na str. 251. Lepo se vidi na naši sliki njegova romantična lega. Pravo gnezdo za ponosne in nasilne viteze! — Mrtvaški oder kardinala Missia (str. 312) je stal čez veliki teden in velikonočne praznike v nadškofijski kapelici v Gorici. Truplo so balzimirali. Trumoma je prihajalo ljudstvo kropit blagega pokojnika. Dne 2. apr., na velikonočno sredo, so ga pokopali na Sveti gori, kakor je sam želel v oporoki. Naša slika (str. 213.) nam kaže del velikega pogreba. Med cerkvenimi dostojanstveniki so škofje: dr. Flapp iz Poreča (oficiator), dr. Mahnič s Krka, dr. Jeglič iz Ljubljane, dr. Kahn iz Celovca, in mnogo drugih. Na Sveti gori so položili truplo začasno v rakev grofov Coroninijev. K življenjepisu pokojnikovemu dostavljamo še, da je v mlajših letih mnogo dopisoval v liste in pod imenom Martini izdal knjigo „Zur Congruafrage“. Bil je posebno veščak v cerkvenem pravu.

Iz Prešernovih šolskih let.

Šolska leta — mlada leta! Kdo bi po njih sodil človeka? Saj se mnogokrat nadarjenost pokaže šele pozneje. Zlasti pri moških, ki so ustvarjajočega duha, se iz prve, čisto receptivne dōbe ne dá sklepati še na prihodnost. A gotovo je tudi to, da oni, ki v mladih letih zanemari svoje talente, pozneje nima niti javnega stališča, v katerem bi se mogel razvijati, niti one moralne in umstvene podlage, na kateri bi mogel snovati kaj višjega in popolnejšega.

Vsekako pa je zanimivo pregledovati šolska izpričevala mož, ki so pozneje v zreli dōbi krepko vplivali na narodni razvoj.

Dobili smo v roke izpričevala pesnika dr. Franceta Prešerna in dveh njegovih sorodnikov. Ta izpričevala so lastnina gpdč. Ložarjevih v Vipavi. Izročil nam jih je dijak g. Zv. Česen. Življenjepisne podatke iz župnijskih knjig nam je pa blagohotno poslal g. Tomaž Potočnik, župnik na Breznici. Zanimiva so izpričevala še zlasti zaradi tega, ker se iz njih vidi, kdaj je Prešern obiskoval ljubljanske srednje šole, kako je napredoval in katere učitelje je imel.

Zbirka obsega skupno 22 izpričeval treh Prešernov. Vsi trije: Frančišek, Jožef in Jurij,

so bili bratje. Rojstna hiša jim je bila na Vrbi h. št. 1. Župnija je bila takrat v Ródinah. Zato jih imenujejo latinska izpričevala „Rodainensis“, „Rodnjanus“, „Rodejensis“, „Rodinzhanus“, „Rodnjensis“, kakor je ravno dotični profesor latinil staro slovensko koreniko. Sicer pa je enkrat kot rojstni kraj Jurijev zapisana Zabreznica, enkrat pa Breznica, kar si lahko razlagamo iz krajevnih razmer. Saj so te vasi blizu skupaj, in župnija je zdaj res na Breznici.

Stariša sta bila tem otrokom Simon Prešeren (v krstni knjigi zapisan „Prešern“), zemljak, in Mina Svetina. Frančišek je bil rojen 3. decembra 1800, Jožef 25. marcija 1803, in Jurij 29. marcija 1805. Vse tri je krstil Jakob Machtig, menda tedanji kaplan, ker župnik je bil v tem času Fr. S. Christian.

Začnimo z drugim sinom, Jožefom! Poslali so ga v Ljubljano študirat. Izpričevalo javne izkušnje iz prvega razreda, ki sta ga podpisala ravnatelj Franc Hladnik in profesor Ksav. Heinrich dne 13. marca 1818, mu našteva štiri „primas eminenter“ in eno „primo“. G. Potočnik nam sporoča, da mu je o njem nečak teh Prešernov pravil, da je Jožef umrl v 2. gimnazijskem razredu. Od njega ni nobenega izpričevala več.

Najmlajši, Jurij Prešeren, je pa živel in dokončal študije. Vstopil je v ljubljansko gimnazijo v jeseni l. 1817. Gibal se je med „primami“ in „eminencami“, kar mu izkazuje šest izpričeval. Prišel je iz gimnazije na licej, in v izpričevalu z dne 29. novembra 1828 mu izpričujeta ravnatelj Mat. Petermann in profesor Elija Rebič, da je „jako pridno“ poslušal v drugem tečaju „predavanja o splošni svetovni zgodovini nove dōbe“ ter si s tem zaslužil „prvi red“. Ustno izročilo pripoveduje o njem to zanimivost, da mu je manjkalo levega uhlja — le spodaj ga je nekaj imel. Ta „defectus pulchritudinis“ pa mu ni zaprl pota v življenje. Sprejeli so ga v bogoslovno semenišče v Celovcu. Služboval je kot duhovnik na raznih krajih, in neki njegov nečak se spominja, da je bil pri njem na počitnicah v Št. Rupertu. Zaradi duševne bolezni — začelo se mu je nekaj mešati — je moral zgodaj v pokoj. Kot penzionist je živel v Ovčji vasi in menda tam tudi umrl.

O našem pesniku Francetu je pa v tej zbirki 15 izpričeval. Sicer imamo iz gimnazijskih let tu samo eno izpričevalo, namreč o prvem tečaju četrtega razreda, v katerem si je pod ravnateljem Fr. Hladnikom

in profesorjem Jurijem Dolarjem priboril same odlične rede v vseh predmetih. A pozneje kot mož je rabil Prešern celoten izkaz o vseh gimnazijskih naukih, ki mu ga je dal ravnatelj Hladnik. To izpričevalo z dné 27. avgusta 1832 nam priča, da je Prešern vstopil na ljubljansko gimnazijo v jeseni l. 1813.

Vseskozi je imel „primam eminentem“ s sledečimi razlikami: V prvem razredu, ki ga je dovršil l. 1814., je dobil drugo darilo; v drugem razredu je bil prvi tečaj „tretji med odličnjaki“, drugi tečaj pa prvi, ki se je „približal obdarovancem“; v tretjem razredu je prvi tečaj bil „drugi med prvimi odličnjaki“, v drugem tečaju si je pa priboril drugo darilo; v četrti šoli je bil prvi tečaj „drugi med prvimi odličnjaki“, drugi tečaj je dobil zopet drugo darilo; v prvem humaniškem razredu (mi bi rekli v peti šoli) je ostal enak, kot v četrtem gramatikalnem razredu; v drugem humaniškem razredu (v šesti šoli) ga je pa nekdo zopet prekosil, ker je prišel prvi tečaj na „tretje mesto med prvimi odličnjaki“, in drugi tečaj je dobil tretje darilo. Tako je bilo l. 1819.

V jeseni l. 1819. se France pomakne na licej in postane „filozof“ pod ravnateljem Matejem Ravnikarjem, kanonikom ljubljanske stolne cerkve. Tu je študiral dve leti „filozofijo“ — sedanjo sedmo in osmo šolo. O drugem tečaju prve in o prvem tečaju druge „filozofije“ nam manjkajo izpričevala. Kar imamo v rokah, to priobčujemo.

Prvo izpričevalo z dné 20. marca 1820 mu je dal Jožef Dagarin, „scientiae religionis professor publicus ordinarius“. Ali je Dagarin vedel, kaj bodo čez pol stoletja govorili in pisali o njegovem razmerju do Prešerna? Menda ne. Če bi smeli iz reda sklepati na profesorjevo srce, bi skoro rekli, da je imel Dagarin živahnega fantiča — rad. Izmed vseh profesorjev mu je dal najboljši red. Z velikimi, energičnimi potezami mu je zapisal iz verouka red „Eminenter primam“. Veliki *E* je bil znak posebnega odlikovanja, in tega Prešeren, kolikor izprevidavamo iz teh izpričeval, ni dobil od nikogar, kakor samo od Dagarina. V vedenju mu je dal Dagarin pač samo izpričevalo, da so njegovi „mores“ — „conformes“, in tu so bili vsi profesorji z Dagarinom istega mnenja. Prof. Janez Kersnik mu je dal drugi dan, 21. marca 1820, iz „čistega računstva“ red „eminenter primam“, profesor Fr. Ks. Richter 23. marca i. l. iz „občne zgodovine“ in profesor Jurij Pavšek 25. marca i. l. iz „teoretičnega modroslovja“, in dné 27. marca i. l. Elija Rebič iz „grške filozofije“ isti red.

Eno leto izpričevala molčé. Prešeren konča ljubljanske šole l. 1821. O tem imamo tri izpričevala. Prvi je seveda Dagarin. Ta mu dné 23. avgusta 1821. s svojimi krepkimi črkami zapiše iz verouka vključ vsem drugim profesorjem veliko „Eminenter primam“. V zadržanju mu pa dá topot odličen red. Prešernovi „mores“ so „imprimis conformes“. Ali je Dagarin vplival na druge profesorje, ali se je pa Prešeren v

resnici poboljšal: gledé vedenja so vsi profesorji potegnili s profesorjem verouka. Dné 24. avgusta i. l. mu je dal prof. Fr. Ks. Richter iz „občne zgodovine“ in prof. Jurij Pavšek iz „praktičnega modroslovja“ red „eminenter primam“.

Toliko izza ljubljanskih šolskih let. V jeseni l. 1821. je šel Prešeren na Dunaj. Iz te dôle imamo pet izpričeval.

Kot modroslovec 3. leta je na dunajskem vseučilišču dobil Prešeren za prvi tečaj iz avstrijske zgodovine prvi red od prof. Mart. Mikoscha dne 4. marcija 1822; prof. Stein mu pa izpričuje, da je „institutiones practicas ad eloquentiam“ gojil z „izbornim napredkom“; dal mu je tudi prvi red. Podravnatelj modroslovja je bil takrat Fr. Wilde. O naslednjih treh letih nimamo nobenega izpričevala. 20. avgusta 1825 je dobil od prof. Jurija pl. Scheidleina iz avstrijskega zasebnega prava odličen red. V vseh teh izpričevalih je zapisan kot „stipendist“. 24. avgusta 1826 mu je pa začasni podravnatelj pravnih in političnih šol dr. pl. Grint dal izpričevalo čez vsa štiri pravniška leta. To izpričevalo je jako ugodno. L. 1823. je dobil odliko v zasebnem in javnem prirodnem ter v kriminalnem pravu, prvi red pa v evropskem in avstrijskem državoslovju. L. 1824. ima odliko v rimskem in cerkvenem pravu. L. 1825. je dobil zopet same odlike v avstrijskem zasebnem, v fevdnem ter v trgovinskem in menjičnem pravu. L. 1826. ima odlike v političnih znanostih in v zakoniku o težkih policijskih prestopkih, prvi red pa v sodnem postopanju v civilnih in izvencivilnih pravnih ter v pisarniškem slogu. Čez poldrugo leto, 14. marcija 1828, mu je pa dal Frančišek baron Dubsky, c. kr. komornik in major v armadi, izpričevalo o zadržanju, v katerem pravi: „Izpričujem, da je g. Frančišek Prešeren, kandidat pravne doktorske časti, rojen v Ródinah v Iliriji, vedno živel npravno nekarljivo (moralisch tadellosen Lebenswandel geführt) in izražal taka načela, ki so vredna poštenega moža.“ Najbrže je rabil to izpričevalo za promocijo. Zgoraj omenjeno izpričevalo o vseh gimnazijskih razredih, ki ga mu je dal ravnatelj Hladnik l. 1832., je rabil najbrže, ko je istega leta delal advokatursko izkušnjo.

Taka so Prešernova izpričevala. Iz njih ni razviden le umstveni napredek Prešernov, ampak tudi časoslovno se pojašnjujejo njegova mlada leta.

Dr. E. L.

† **P. Ladislav Hrovat.** Dné 14. aprila je umrl znani slovenski pisatelj in jezikoslovec P. Ladislav Hrovat, c. kr. gimnazijski profesor v pokoju. Učil je slovenščino šestintrideset let na frančiškanski gimnaziji v Novem mestu, tudi še potem, ko je bila ta šola že sekularizirana. Njegova znanstvena dela smo popisali natančno že v začetku IV. letnika „Dom in Svetovega“ (1891), kjer smo podali čitateljem tudi njegovo sliko. Zadnja leta je sicer zelo opešal zaradi starosti, a peresa ni odložil. Spisal je še dvojce

„Šmarnic“, katerih zadnje so ravnokar izšle. Bodi mu lahka slovenska zemljica, katero je ljubil z iskreno ljubeznijo! Mnogoštevilni učenci mu hranijo hvaležen spomin. —

Dvestoletnica ljubljanskega uršulinskega samostana. Od 18. do 22. aprila t. l. so praznovalе ljubljanske uršulinke v cerkvi, v samostanu in v šoli ¹⁾ dvestoletnico svojega bivanja v Ljubljani. Dne 19. aprila l. 1702. so namreč štiri redovnice zapustile svojo materino hišo v Gorici ter šle ustanavljat nov samostan v Ljubljano, kjer so bile slovesno sprejete dne 22. aprila. Zasluga za to ustanovitev gre blagemu pl. Schellenburgu. Rojen je bil v Sterzingu na Tirolskem

Janez Jakob pl. Schellenburg.

dne 24. jul. 1652. Obogatel je v Ljubljani ter svoji novi domovini storil obilo dobrega. Najlepši spomenik si je postavil pa z lepim uršulinskim zavodom. Umrl je dne 1. februarja 1715 in je pokopan v uršulinski cerkvi v Ljubljani. — Uršulinke so prebivale najprej v Schellenburgovi hiši na Mestnem trgu. Ker ni bilo nikake dekliške šole v Ljubljani in so morale premožnejše ljubljanske rodbine dajati svoje hčere v vzgojo tujim samostanom, so uršulinke hitele, da tu ustanové dekliško šolo. Dne 16. septembra 1702 jim je

¹⁾ Slavnost v samostanu, oz. v šoli je imela docela nemški značaj. Z ozirom na dobro stvar to zelo obžalujemo, ker želimo, da bi bil zavod vsestransko popolen.

to dovolil cesar Leopold I. Ker niso imele hiše, jim je prepustil proti najemščini hišo z vrtom tedanji ljubljanski župan Eder pl. Edenburg. Kmalu pa so kupile svet pred vicedomskimi vrati ter se preselile v novo stanovanje dne 24. aprila 1707. Ker je poleg stanovanja bilo mestno plesišče — pač neredovniška sosesčina — so po dveletnih obravnavah od deželnihi stanov pridobile plesišče za samostanske namene, a le s pogojem, da so morale na drugem kraju zgraditi s precejšnjimi stroški novo plesišče. Sedanjemu samostanu so položile temeljni kamen l. 1713. ter ga dozidavale v naslednjih letih. Dne 26. julija 1718 je škof Viljem Jakob grof Leslie položil temeljni kamen

lepi uršulinski cerkvi, katere zidavo je vodil stavbinski odsek društva „Academia Operosorum“. Za zidavo so se uporabili tudi rezani kamni že razpadle bastije, stoječe pred vicedomskimi vrati. Cerkev je bila dozidana in posvečena 18. oktobra 1726. Krasni veliki oltar je delo Frančiška Robba, slovečega italijanskega kiparja in arhitekta, ki je Ljubljano okrasil še z marsikatero umetnino. Deset let je izdeloval ta prelepi oltar. Skupni stroški zanj so znašali 11.136 gld. 30 kr. tedanje veljave. Od znotraj in zunaj je bila cerkev dovršena l. 1747. Slike, ki krasijo cerkev, so delo Valentina Mencingerja, Mateja Langusa, redovnice matere Jozefe Strus, ki je umrla dne 3. januarja 1880 kot prednica tega samostana, in drugih nepoznanih umetnikov. Vsi stroški za zidanje cerkve in samostana so znašali 93.547 gld. — V času francoskih vojsk se je samostanu slabo godilo. 21. marcija 1792 so redovnice izgnali iz Ljubljane v Velesovo. General Bernadotte jih je zopet branil. Lakomni general Massena je l. 1805. iz lepe cerkve naredil skladišče za seno. L. 1809. so Francozi dobili Kranjsko po dunajskem miru. Ostudno so onečaščali vojaki nunske cerkev. Služila jim je zopet za skladišče, poškodovali so marmornate kipe, razbili dragocene orgle, ki jih je bil naredil duhovnik Fr. Ks. Križman. Maršal Marmont je nunam zopet popravil krivico. Pod habsburškim žezlom se je razvijal samostan in

je napredovala šola. — Rojstni dan uršulinske šole je bil 2. julij 1703. Celih 170 let je bila ta edina dekliška šola v Ljubljani. Polagoma se je razširjala; l. 1882. je postala osemrazrednica, l. 1894. se je izpremenila v petrazredno ljudsko in trirazredno meščansko šolo. Potreba časa je prisilila samostansko predstojništvo, da je l. 1894. otvorilo pedagogij za izobrazbo učiteljic. Ravno ob dvestoletnici mu je vlada priznala pravico javnosti ter s tem dala zaslužnim redovnicam častno priznanje za njihove sposobnosti.

Schellenburgove dobrotelne ustanove. Jakob Schell pl. Schellenburg je deželi Kranjski izkazal mnogo dobrot. Z diplomo z dne 10. novembra

I. 1697. ga je cesar Leopold I. imenoval za menjalničarja za Ljubljano in tostransko Avstrijo. Kranjskim deželnim stanovom je z ogromnimi posojili pomagal iz denarnih zadreg. Posebno se je pa proslavil s slovečimi dobrodelnimi in pobožnimi ustanovami: I. Ustanovil je uršulinski samostan v Ljubljani skoraj sam, po njegovi smrti pa je tem redovnicam pomagala enako blaga soproga Ana Katarina. II. Iz glavnice, ki jo je zapustil uršulinskemu samostanu v Ljubljani v gotovini 8835 gld., so se napravile ustanove za gospice. III. 100.000 gld. je daroval za ustanove sto invalidom iz slovenskega ozemlja. IV. Zapustil je osem ustanov za kranjske plemiče, da se izobrazujejo v dunajskem plemiškem konviktu „Theresianum“. V. Položil je kapital, iz čegar obresti naj bi se vzgajalo 24 dečkov vojaških starišev iz varaždinskega in karlovškega okrožja. VI. Ustanovil je stipendije 12 častniškim vdovam slovenske in nemške narodnosti. VII. Založil je glavnico za 12 dijaških ustanov. — Vse te dobrodelne naprave so tekom časa sicer marsikaj pretrpele, a prav mnogo se jih še sedaj oddaja v prid potrebnemu prebivalstvu.

Kranjska gasilna društva so praznovala dne 6. aprila t. l. sedemdesetletnico gosp. Frančiška Doberleta, ki ima največ zaslug za razvoj našega gasilništva. Rojen je v trnovski župniji v Ljubljani in ima delavnico za hišno opravo. Dekoracije v našem deželnem gledališču so večinoma njegovo delo. Opravil je tudi gledališče na Reki in več palač v Opatiji. Zasnoval je „Prvi zavod za pokopavanje mrličev v Ljubljani“. Ko je „Slovenska Matica“ dala prepeljati ostanke Kopitarjeve z Dunaja v Ljubljano, jih je Doberlet brezplačno prepeljal s kolodvora na pokopališče. Pa glavna njegova zasluga je ustanovitev mnogih prostovoljnih gasilnih društev. Prvo tako društvo je ustanovil Doberlet v Ljubljani l. 1870. Dne 12. junija i. l. je bil prvi gasilski shod v Ljubljani. Zgledu Ljubljane so sledili mnogi drugi kraji, in zdaj je na Kranjskem 128 prostovoljnih gasilnih društev. Njihovo glasilo je „Gasilec“, ki izhaja zdaj VI. leto z geslom: „Bogu na čast, bližnjemu na pomoč!“

Dr. Matija Murko, znani literarni historik, ki je doslej dociral na dunajskem vseučilišču, je prišel kot redni profesor slavistike na graško vseučilišče.

Ruski kružki. Med Slovenci so se začeli „Ruski kružki“, društva, katera preskrbujejo članom pouk v ruskem jeziku. Prvi tak „kružók“ je ustanovil v Ljubljani gosp. dr. L. Jenko. Ta obstoji že tri leta in ima okoli 80 udov. Redno se poučuje ruščina trikrat na teden. Semtertja se prirejajo tudi znanstvena predavanja. V Trstu je predsednik novoustanovljenemu „Ruskemu kružku“ g. dr. Slavík, ki je zbral okoli sebe že čez sto društvenikov. Zasebnih, prostih zvez, v katerih se poučuje ruski jezik, je več po deželi. Pouk v slovanskih jezikih goji tudi „Slovenska krščansko-socialna zveza“, v kateri poučuje g. dr. Iv. Krek.

Fra Grga Martić. Hrvaški listi poročajo, da izidejo v kratkem „Memoare fra Grge Martića“, katere je zapisal Janko Kobarić, kakor jih je doslovno slišal od slavnega pesnika „Osvetnikov“.

„**Staroslovenska akademija.**“ Na škofijski sinodi, katero je sklical krški škof dr. Anton Mahnič prošlo leto, so se natančno določile cerkve, v katerih se mora služba božja opravljati v latinskem jeziku, in za katere velja privilegij slovanskega bogoslužja. S tem je to vprašanje na kvarnerskih otokih rešeno v smislu naredeb svete stolice. Da bi se pa duhovščina, ki mora rabiti staroslovenščino, v njej temeljito izobrazila, je sklenil dr. Mahnič s svojimi duhovniki ustanoviti „Staroslovensko akademijo“, t. j. društvo mož, večjih staroslovenskega jezika, ki si bodo prizadevali, da se goji in očuva ta jezik v liturgiji po določilih sv. stolice. Društvo bode skrbelo za to, da se eden ali drugi svečenik v staroslovenščini akademiško izobrazí, da bode potem poučeval v liturgijskem jeziku duhovnike, preden nastopijo svojo službo v glagolski cerkvi. Izdajalo bode tudi knjige in spise, potrebne ali koristne, da se pospeši napredek v staroslovenščini. V ta namen se ustanovi na Krku posebna glagolska tiskarna. — Tako poroča „Vrhbosna“ iz knjige: „Acta et decreta primae synodi veglensis celebratae anno salutis MCMI.“

Zavod sv. Hieronima v Rimu. V Rimu je zavod, namenjen izobrazbi hrvaške duhovščine, imenovan po slavnem sinu naših pokrajin, sv. Hieronimu. Po krivici so si ga hoteli prilastiti Italijani, kateri so celo silovito vdrli vanj. Po dolgotrajni pravdi pred svetnim italijanskim sodiščem šele se je vrnil zavod Slovanom, na katerih strani je seveda stala tudi najvišja cerkvena oblast. Najprej mu je dala nato cerkvena oblast ime „hrvaškega“ zavoda. A temu so se uprli Srbi, češ da je zavod ustanovljen tudi zanje. Sveti oče, kateri se neče vtikati v hrvaško-srbski prepir, ampak ki želi, da bi se vsi, tudi razkolni bratje, združili v edinosti ene vere in enega duha, je zato dal zavodu nazaj staro ime „pro gente Illyrica“, katero je nosil že skozi štiri stoletja. Sv. oče je to naznanil jugoslovanskim narodom v ljubeznivem pismu, naslovljenem na zagrebškega nadškofa dr. Posilovića, v katerem še zlasti Hrvate zagotavlja svoje posebne ljubezni.

Dr. Emil Holub. Med novejšimi potniki, ki so, boreč se z neizrekljivimi težavami, preiskovali notranjost „črne“ Afrike, je posebno na glasu nedavno umrlí dr. Emil Holub. Rojen dné 7. oktobra 1847 v Holicah na Češkem, se je učil zdravilstva v Pragi. Vedeželjnost ga je gnala v Afriko. S skromnimi pripomočki je šel na tako nevarno, daljno pot, pač ne vedoč, ali se še kdaj povrne iz teh divjih, doslej evropskemu očesu popolnoma neznanih krajev. Svoje potovanje je začel v angleški Kaplandiji in v burskem Transvaalu, tam, kjer zdaj besni krvava angleško-

burska vojska. To pot je popisal v knjigi „Sedm let v jižni Africe. Příhody, vyzkumy a lovy na cestach od polí diamantových až k řece Zambezi“ (dva dela z 298 slikami in petimi zemljevidi. V Pragi, v založništvu J. Otto, 1880.) L. 1883. ga je pa zopet gnalo po svetu. Hotel je prepotovati celo Afriko od juga proti severu, a krvava vstaja v Sudanu mu je zaprla pot, in moral se je omejiti na mnogo manjše ozemlje. To pot je popisal v knjigi „Druhá cesta po jižni Africe. Z Kapského města do země Mašukulumbů“ (dva dela z 211 slikami in dvema zemljevidoma), katero je izšlo že v drugi izdaji. Z neutrudno marljivostjo je nabiral vsakovrstne zanimivosti iz prepotovanih krajev, katere je razstavil l. 1890. na Dunaju in l. 1892. v Pragi. Nabral je cel „Južno-afriški muzej“. Njegovi knjigi sta preloženi na razne jezike. Na mnogih krajih je imel znanstvena predavanja o Afriki in njenih narodih.

Dr. Lieber in nemški katoliški „Centrum“.

V svojem rodnem mestu Kamberg je umrl dne 31. marca doktor Lieber, naslednik nepozabnega dr. Windthorsta, ustanovitelja katoliškega „Centra“ v nemški državi.

„Centrum“ je nastal, ko je divjal „kulturni“ boj proti katoličanstvu. Ko je železna centralizacija kovala posamezne nemške države in državice v skupno hohenzollernsko državo, se je iz katoliških poslancev osnovala stranka, ki se je zavezala, da bo branila vsikdar svojo vero in koristi ljudstva.

Dne 1. marca 1871. so ustanovili „Centrum“, ko se je sešel prvi nemški državni zbor. Vstopilo je vanj 67 državnih poslancev, med njimi škof pl. Ketteler, Mallinckrodt, brata Reichenspergerja, Savigny in Windthorst. Vsi enega duha in neomahljivega prepričanja, utrjeni po trpljenju verskega preganjanja, goreči za katoliško resnico, so v kratkih stavkih začrtali temeljna načela svoje stranke:

„Temeljni značaj nemške države kot zvezne države se naj varuje. Zato se mora delati proti onim težnjam, ki hočejo federativni značaj države izpremeniti. Od avtonomije in samostojnosti v notranjih zadevah posameznih držav se ne sme več žrtvovati, kot je neobhodno potrebno za skupno korist. Nravni in gmotni prospeh vseh ljudskih slojev se mora z vsemi močmi gojiti. V ustavi se mora garantirati vsem državljanom državljanska in verska svoboda. Posebno se mora varovati pravo verskih družb proti kršenju od strani postavodajalstva.“

V socialno-političnem oziru zahteva „Centrum“ posebno izpopolnitev postav za delavsko varstvo. Že l. 1877., ko je vlada bila še proti vsakemu socialnemu delovanju, je predložil „Centrum“ popoln načrt takega zakona. V volilnem oklicu iz l. 1893. pravi vodstvo „Centra“:

„Ne po silovitem polomu sedanjega družabnega reda se dá ozdraviti bolno gospodarsko, državno in družabno življenje, ampak samo s tem, da se zopet uvede krščanstvo kot temelj vsega našega javnega in zasebnega življenja, našega postavodajalstva in naše uprave. Brez odnehanja je treba pozitivno nastopati proti nekrščanskemu liberalnemu postavodajalstvu, kakor smo to mi vsikdar zahtevali, neutrudno k temu bodrili in to požrtvovalno podpirali.“

V narodnem oziru zastopa ta stranka — edina med vsemi nemškimi strankami — ravnopravnost in enakost. Kruto zatira prusko nasilstvo uboge Poljake. Nemčijo jih v šolah, tirajo jih z zemljišč, zapirajo jim pot do zaslužka in razvoja ter jih hočejo s silo poluteraniti. Edino le „centrumski“ časopisi stojé na strani Poljakov ter branijo njihovo vero in narodnost.

Dr. Lieber je bil rojen dne 16. nov. 1838. Po dovršenih študijah je živel nekaj časa kot zasebnik v rodnem mestu, kjer je pozneje izvrševal razne

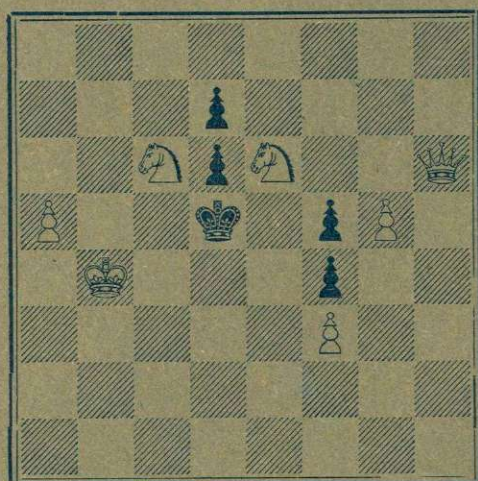
Dr. Lieber.

upravne službe. V l. 1870. je bil izvoljen v pruski deželni in leto pozneje v nemški državni zbor. Z mladeniškim ognjem je sledil zastavi, ki jo je razvil slavni Windthorst, in ji je ostal zvest do smrti. Lieber je vztrajal neomajno pod katoliškim praporom tudi tedaj, ko je zadivjal najsilovitejši kulturni boj, ko so preganjali duhovnike kot zločince in z brutalno silo vtikali v ječe višje pastirje. Vzprejel je boj za versko svobodo in ga bil z vsemi silami. Pridobil si je toliko zaupanje, da je „Centrum“ njemu poveril svojo zastavo, ko je ni mogel več nositi oslabei Windthorst, ki je umrl 14. marca 1891.

Dr. Lieber je bil vseskozi praktiške in demokraške narave. Umel se je prilagoditi tudi novim zahtevam in nazorom, ne da bi mu bilo treba premeniti ime in program „Centra“. V klubu je imel vsakdo popolno svobodo, a ob enem je strogo pazil na to, da se je na zunaj pokazala vselej njegova popolna edinost.

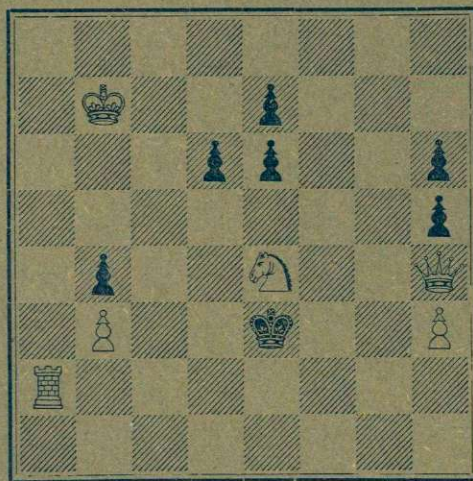
Š a h.

Naloga št. 24.

Vojtěch Košek. Bohumilice.
Original.

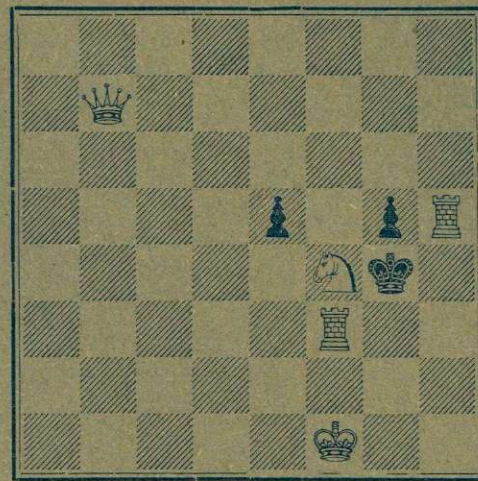
Mat v dveh potezah. — (7+5 = 12.)

Naloga št. 25.

Bohuš Přikryl. Praga.
Original.

Mat v treh potezah. — (6+7 = 13.)

Naloga št. 26.

Janko Mulaček. Ljubljana.
Original.

Mat v treh potezah. — (5+3 = 8.)

Naloga št. 27. — Dr. Jan Dobruský. — I. dar v turnirju „Šahm. Obozrěniĵa“.

B: Kb6, Da1, Ld7, Sd5, f2;

Č: Ke5, Lc4, f4, Sd4, pc5, d3, d6.

Mat v štirih potezah.

Naloga št. 28. — Karel Kondelik. — I. darilo v turnirju časopisa „Sammler“.

B: Kh2, Da1, Tc8, Sc4, d6, pb4, e2, f3, g3;

Č: Kd5, Ta5, a7, Sa8, h8, pa3, b6, c7, e3, e6, f7, g6.

Mat v treh potezah.

Naloga št. 29. — L. d. Vetešník. — Zlata Praha.

B: Kf2, Df1, Se4, f8, pg3;

Č: Kf5, Lh8, pc5, d5, e5.

Mat v treh potezah.

Študija št. 3. — „Longa via“. — I. dar v turnirju „Stratégie“.

B: Kb6, Ta2, Lc4; — Č: Kd2, pa4, b2, c6, d4.

Beli vleče in dobi.

Študija št. 4. — „Deutsche Schachzeitung.“

B: Kd2, Da8, Lg2; — Č: Kf5, Da3.

Beli vleče in dobi.

Partija iz velikega mejnarodnega turnirja v Monte Carlu.

Partija št. 9. — Evansov gambit.

Beli: W. E. Napier.

Črni: M. J. Čigorin.

1. e2 — e4	e7 — e5	11. Lc4 — d3	0 — 0
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6	12. d4 — d5	Se7 — g6
3. Lf1 — c4	Lf8 — c5	13. Sc3 — e2	c7 — c5
4. b2 — b4	Lc5 : b4	14. Dd1 — d2	Lc8 — g4
5. c2 — c3	Lb4 — a5	15. Se2 — g3	Lg4 : f3
6. d2 — d4	e5 : d4	16. g2 : f3	Sg6 — h4
7. 0 — 0	d7 — d6	17. Dd2 — f4	Sh4 — g6
8. c3 : d4	La5 — b6	18. Df4 — f5	Ta8 — c8
9. Lc1 — b2	Sc6 — a5	19. Lb2 — c3	Tc8 — c7
10. Sb1 — c3	Sg8 — e7	20. Kg1 — h1	f7 — f6

21. Tf1 — g1	Tc7 — f7	30. Le6 : f7	Tf8 : f7
22. Ld3 — f1	c5 — c4	31. f3 — f4	g5 : f4
23. Lf1 — h3	Lb6 : f2	32. Dd2 : f4	Sa5 — b7
24. Sg3 — e2!	Sg6 — e5	33. Ta1 — g1	Sb7 — c5
25. Tg1 — g2	Lf2 — e3	34. Lc3 : e5	d6 : e5
26. Se2 — f4	Le3 : f4	35. Df4 — g4	h7 — h6
27. Df5 : f4	g7 — g5	36. Dg4 — h5	Dd8 — f8
28. Lh3 — e6	Kg8 — h8	37. Tg2 — g6	Kh8 — h7
29. Df4 — d2	b7 — b6	38. Tg6 : h6+	se vda.

Pillsbury je igral v „City of London Chess Club-u“ 16 partij naenkrat na pamet proti najmočnejšim igravcem kluba. Igra se je začela ob 3. popoldne, se ob 6. prekinila za četrt ure in ob 8¹/₄ končala. Pillsbury je dobil 7 partij (med temi zoper Girdlestone, Woon), 1 zgubil (proti Ward-u, letošnjemu mojstru kluba) in 8 remiziral (proti Herbertu, Lomanu). Med odmorom ob 6. je Pillsbury rešil dano mu nalogo, da je prepeljal skakača po vseh poljih deske in ga nato dovedel na naprej določeno polje, na pamet tako naglo, da gospod, ki je vodil skakača, njegovim napovedim ni mogel slediti. — Dr. E. Lasker je pred kratkim igral v Herefordu (Angl.) 39 partij naenkrat s sijajnim vspehom 37:0:2.

Match med univerzama Oxford in Cambridge 21ega marca je ostal neodločen z 3¹/₂:3¹/₂.

19. julija se vrši XIII. kongres nemške šahovske zaveze in obenem 25 letnica njene ustanovitve. Pri tej priliki se vrše: mednarodni mojstrski turnir z darili: 1200, 900, 600, 400, 300, 200, 150 mark in z 2 dariloma za najlepšo partijo; dva postranska turnirja z 10 darili, obstoječimi iz raznih vrednostnih in umetnih predmetov; tombola-turnir, turnir za rešenje nalog, simultanne igre in igre na pamet.

Naš cenjeni sotrudnik g. Karel Kondelik je dobil I. darilo v turnirju norimberškega časopisa „Der Sammler.“ (Glej nal. 28.). — V tema-turnirju v „Šahmatnega Obozrěniĵa“ je dobil prvo darilo dr. Jan Dobruský, Praga, drugo pa J. Kareš, Kral. Vinohrady.

Monte Carlo. Darilo kneza Dadijana Mingrelskega (500 fr.) je dobil J. Mason za svojo partijo proti Janowskemu. Od Rothschildovega darila so dobili: Napier 100 fr. za igro proti Čigorinu, Eisenberg 100 fr. za igro proti Pillsburyju, Čigorin 100 fr. za igro proti Tarraschu, Marco 100 fr., Mieses 50 fr., Gunsberg 50 fr., vsi za igre proti Marshallu. — „Kladderadatsch“ pravi o Mortimerju, da dela čast svojemu imenu, češ da je pri vsakem turnirju „mort“.

IV. shod slovanskih časnikarjev v Ljubljani.

Ob letošnjih binkoštih, dné 18. in 19. majnika, pridejo v Ljubljano zastopniki slovanskega časopisja, da se posvetujejo o strokovnih vprašanjih svoje organizacije. Taki shodi so velevažni za prospeh časopisja. Saj ako je splošna izobrazba potrebna dandanes že vsakemu človeku, koliko bolj šele onemu stanu, ki je poklican, da podaje dan na dan v vseh javnih vprašanjih najširšim krogom vednost, pouk in vodilo. Pač ga ni stanu, kateri bi v naši dōbi imel oblast, da tako globoko posega v mišljenje in teženje narodov, da vzbuja v ljudski duši tleče nagoni, da dviga energijo mas in jo vodi k zaželenemu smotru, kakor je ravno stan časnikarja, ki ima vsa sredstva, da vpliva na javno mnenje. Pišoč dnevne novice ali krepke članke, posredujoč ljudstvu pot do znanosti ali zabavajoč ga z lahkim leposlovjem, — vedno lije časnikar svoje nazore v ljudsko mišljenje in vzbuja v njegovem srcu svoja čuvstva in svoje strasti. Tako je dnevno časopisje postalo velesila, katera si je priborila odločilen vpliv na ves kulturni razvoj sedanjega človeštva.

Neprecenljiva dobrota za vsak narod je dobro časopisje, a nepregledno je tudi gorje, katero rodi ta mogočna velevlast, ako se postavi v službo krivice.

Slovansko časopisje se je začelo krepko razvijati, in mnogo listov se je povzpelo v tehničnem oziru do visokega napredka.

Vedno bolj se je pa začela kazati tudi potreba ožjega stika med posameznimi časnikarji raznih slovanskih rodov. Glavna moč časopisja je v razsežnosti njegovega delokroga in v hitrosti, lahkoti in temeljitosti njegovih informacij. In v tem oziru se izkuša slovansko časopisje vedno bolj povzdigniti iz ozkih lokalnih spon do splošne veljave in do vsestranske popolnosti.

Pred vsem je naloga slovanskega časnikarstva, da posreduje ideelno občevanje med

posameznimi slovanskimi rodovi. Duševni stik, slovstveni in novinarski, je podlaga za vsako nadaljno vzajemnost, bodisi gospodarsko, umetniško ali politično. V tem oziru so bili pa doslej Slovani jako na slabem. Posamezni rodovi niso občevali neposredno, ampak so bili odvisni od tujih posredovavcev in pristranskih, da, često Slovanom nasprotnih virov.

To hočejo slovanski novinarji zdaj popraviti in preurediti. Glavna korist teh časnikarskih sestankov je v tem, da se zastopniki slovanskega časopisja iz raznih krajev shajajo, da se osebno spoznavajo in da ustanavljajo pri tem trajne zveze v medsebojno pomoč. Zato je prva zahteva, ki mora biti odločilna za snovatelje teh sestankov, ta, da so shodi strokovno časnikarski, ne pa strankarski.

Na ljubljanskem sestanku se ima ustanoviti „Osrednja časnikarska zveza“, katera bo obsegala vse slovanske časnikarje v avstrijski monarhiji kot splošno strokovno društvo. Ta bi bila nekako stanovsko zastopstvo slovanskih novinarjev, katero bi jim dajalo hkrati tudi gmotno pomoč za izobraževanje ter podporo v bolezni in starosti. Poleg tega se pa namerava ustanoviti tudi „Slovanska dopisovavnica“, zavod, kateri bi časopisju posredoval točna in pravična poročila o vseh Slovanov se tikajočih dogodkih in vprašanjih.

Za Ljubljano je častno, da so si slovanski časnikarji izbrali ravno njo za zborovališče. Za slovensko zemljo je pa ta obisk največje važnosti tudi zato, ker se bo odprla njena krasota zastopnikom mnogih odličnih časopisov, kateri bodo nesli glas o njej daleč po slovanskem svetu.

Zato priporočamo vsem svojim somišljenikom in sotrudnikom, da se udeležé tega shoda. Bodi tudi slovensko časopisje pri zborovanju častno zastopano!

Listnica uredništva. Gosp. Bajda Kazak v *T.* Tako treba biti mož-beseda, da! Srčna hvala! Spis bode vsekako vrlo zanimal. Srčen pozdrav Vam in vsem „kazaškim“ znancem! — J. O. Golobov. Oprostite! Prva poslanih pesmic ima preveč navadno misel, druga je pa nekamo neokretna v obliki. Pa zopet kdaj kaj bolj izvirnega in dovršenega! Živeli! — Dalibor. Težavno je odgovarjati v pismih — pa bodi kar tukaj! Vaše pesmi so in — niso! Tupatam zazveni kak stih prav lepo pesniško. Tudi nekaterim idejam ni kaj reči. Morda bode sčasoma. Po naših mislih tudi poeta — fit!

Popravka. V zadnji (4.) številu na str. 212. je tretja kitica v pesmi „Prišla je Vesna“ brati tako-le:

Prišla je k meni in našla
prosto je pot do srca,
v njem pa zaprto ljubezen,
davno pregnano s sveta ...

Takisto mora biti na str. 237. v pesmi „Nagelj vene deklici...“ v peti kitici: bliža *mu*, ne *ga*!